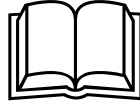

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
KİTABXANAÇILIQ-İNFÖRMASİ FAKÜLTƏSİ

**KİTABXANAŞÜNASLIQ
VƏ
BİBLİOQRAFİYA**

Elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal
№1 (30) * 2012

1997-ci ilin
oktyabrından çıxır

BAKİ - 2012

KBT – 78

K 73

Təsisçi və baş redaktor:

professor Xəlil İSMAYILOV

Məsul katib:

Rəşad Qardaşov

REDAKSIYA HEYƏTİ:

Professor Abuzər XƏLƏFOV

Professor Zöhrab ƏLİYEV

Professor Bayram ALLAHVERDİYEV

Dosent Nadir İSMAYILOV

Dosent Knyaz ASLAN

F.e.d. Aybəniz ƏLİYEVƏ-KƏNGƏRLİ

T.f.d. Kərim TAHİROV

Tamella İSMİXANOVA

Mələk HACIYEVƏ

K 73 Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal. –B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2012. - №1. ---s.

Redaksiyanın ünvanı:

AZ-1073/1. Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi 23,

2 №-li tədris korpusu, IV mərtəbə, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi,

“Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya” jurnalının redaksiyası

Telefon: 510-17-60

ISSN 2079-4150

© “Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya”, 2012

ISSN 2079-4150

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ ФАКУЛЬТЕТ

**БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ
И
БИБЛИОГРАФИЯ**

Научно-теоретический,
Методический и практический журнал

№1 (30) * 2012

Выпускается
С 1997 года

БАКУ – 2012

ББК – 78

К 73

Учредитель и

главный редактор:

профессор Халил ИСМАИЛОВ

Ответственный секретарь:

Кардашов Решад

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Профессор Абузар Халафов

Профессор Зохраб Алиев

Профессор Байрам Аллахмердиев

Доцент Надир Исмаилов

Доцент Князь АСЛАН

Д.ф.н. Айбениз Алиева-Кенгерли

К.н.д. Керим Тахиров

Тамелла Исмиханова

Мелек Гаджиева

К 73 Библиотекосведение и библиография: Научно-теоретический, методический и практический журнал. –Б., Изд-во Бакинского Университета, 2012. - №1. ---с.

Адрес редакции:

AZ-1073/1 г.Баку, ул. Захида Халилова 23,

*учебный корпус №2, этаж IV, Библиотечно-информационный факультет, редакция
журнала*

«Библиотекосведение и библиография»

Тел.: 510-17-60

© «Библиотекосведение и библиография», 2012

ISSN 2079-4150

MINISTRY OF EDUCATION
OF AZERBAIJAN REPUBLIC

BAKU STATE UNIVERSITY
LIBRARIANSHIP AND INFORMATION DEPARTMENT

**LIBRARIANSHIP
AND BIBLIOGRAPHIY**

Scientific and theoretical, methodical and practical journal

№1 (30) * 2012

Issued in 1997

BAKU – 2012

LBC – 78

K 73

Founder and editor in chief:

professor Khalil ISMAILOV

Executive secretary:

Gardashov Rshad

EDITORIAL BOARD:

Professor Abuzar Khalafov

Professor Zohrab Aliyev

Professor Bayram Allahverdiyev

Docent Nadir Ismailov

Docent *Knyaz ASLAN*

Ph.D. Aybeniz Aliyeva Kengerli

Ph.D. Kerim Tahirov

Tamella Ismihanova

Melek Hajiyeva

K 73 Librarianship and bibliography: The scientific-theoretical, methodical and practical journal, –B., Publisher of Baku University, 2012. - №1. ---s.

Editorial address:

AZ-1073/1, Baku, st. Zahid Khalilov, 23, an educational building №2,

Floor IV, Librarianship and information department?

Edition of “Librarianship and bibliography” journal;

Tel.: 510-17-60

© “**Librarianship and bibliography**”, 2012

MÜNDƏRİCAT

X.İSMAYILOV	M.F.Axundov adına Milli kitabxananın fondunun formalaşmasının müasir vəziyyəti.....	9-17
A.ƏLİYEV	Naxçıvan Muxtar Respublikasında uşaq kitabxanaları fondunun formalaşması və ondan istifadənin təşkilinin müasir vəziyyəti.....	18-28
N.İSMAYILOV Q.HACIYEVA	Görkəmli alimə həsr olunmuş yeni bibliografik məlumat kitabı.....	29-33
S.XƏLƏFOVA	Kitabxana fondlarının mühafizəsi üzrə xarici proqramlar.....	34-43
S.MUSTAFAYEVA	Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasında elektron kataloqun təşkili və inkişaf perspektivləri.....	44-54
R.QARDAŞOV	Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi.....	55-63
Z.RZAYEVA	Azərbaycan Respublikasının infformasiya cəmiyyətində inteqrasiya istiqamətində reallaşdırılan dövlət proqramları və onların əsas xüsusiyyətləri.....	64-68
L.ABASOVA	M.F.Axundov – Azərbaycan maarifçiliyinin əvəzolunmaz memarı.....	69-78
M.DADAŞİNƏSRİN	Təbriz Universitet Kitabxanalarının ali təhsil sistemində yeri.....	79-84
O.QULİYEV	Bakı şəhəri kitabxana infrastrukturunun müasir vəziyyəti (Səbail və Binəqədi rayonları nümunəsində).....	85-96
S.HACIYEVA U.MANAFOVA	Uşaq kitabxanalarında yeni texnologiyaların tətbiqinin müasir vəziyyəti.....	97-103
İ.BAYRAMOVA	Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda kitabxana-informasiya resurslarının yerləşməsinin müasir vəziyyəti.....	109-111
N.MÜRSƏLOV	M.F.Axundov adına Milli kitabxananın not-musiqi fondunun inkişaf perspektivləri.....	112-118
M.OSMANLI	Müstəqillik illərində Respublika Elmi Pedaqoji kitabxanasında sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsi.....	119-130
Z.RƏHİMOVA	Müstəqillik illərində Cəfər Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasında məlumat axtarış sisteminin (MAS) yaradılması.....	131-135
D.MƏHƏMMƏDLİ	Respublika kitabxana informasiya müəssisələrində informasiya-	

**kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin müasir vəziyyəti
və bəzi təkmilləşdirilməsi məsələləri
(ADU İRK-nın iş təcrübəsi əsasında).....135-151**

СОДЕРЖАНИЕ

Х. ИСМАЙЛОВ	Современное состояние формирования фонда Национальной Библиотеки им. М.Ф.Ахундова.....9-17
А. АЛИЕВ	Современное состояние формирования и пользования фонда детских библиотек в НАР.....18-28
Н. И. ИСМАИЛОВ, Г. С. ГАДЖИЕВА	Новая библиографическая информационная книга посвященная известному ученому.....29-33
С.А.ХАЛАФОВА	Зарубежные программы сохранения библиотечных фондов..... 34-43
С.МУСТАФАЕВА	Организация и перспективы развития электронного каталога центральной научной библиотеки НАН Азербайджана.....44-54
Р.ГАРДАШОВ	Система непрерывного образования в библиотечной профессии.....55-63
З.РЗАЕВА	Государственные программы и их основные функции реализованные на пути интеграции информационного общества Азербайджанской Республики.....64-68
Л.АБАСОВА	М.Ф. Ахундов – выдающийся зодчий Азербайджанского просветительства.....69-78
М.ДАДАШИНАШРИН	Место библиотек Табризских университетов в системе высшего образования.....79-84
О. КУЛИЕВ	Современная состояние библиотечного инфраструктура города Баку (на примере Сабаилковского и Бинагадинского района).....85-96
С.ГАДЖИЕВА, У.МАНАФОВА	Современное состояние претворения новых технологий в детских библиотеках.....97-103
И.З.БАЙРАМОВА	Современное состояние размещена библиотечно-информационных ресурсов в Гянджа-Казахском экономическом районе.....104-111
Н. МУРСАЛОВ	Перспективы приобретение нотных и музыкальных изданий национальной библиотеки им. М.Ф.Ахундаде...112-118
М.ОСМАНЛЫ	Комплектавания документ-информационного фонда в республиканской научной педагогический библиотеки в годы независимости.....119-130
З.И.РАГИМОВА	Создание Информационно-Поисковой Системы Республиканской Юнешеская Библиотека

Имени Дж. Джаббарлы в независимые годы.....131-135

Д . МАГОМЕДЛИ **Современное состояние и некоторые вопросы
совершенствования икт в библиотечно-информационных
учреждениях в республике(на примерах работы информационных ресурсových
комплексов ауя)..... 136-151**

CONTENTS

K. ISMAYILOV	Current state of formation of the national library foundation named after m.f.akhundov.....9-17
A.ALIYEV	Formation of child library and current state of organizing of its utilization in nakhchivan autronomus republic.....18-28
N. I. ISMAILOV, Q. S. HADJIYEVA	A new reference book devoted to the well-known scholars.....29-33
S.A.KHALAFOVA	Foreign programs on preservation of library stocks...34-43
S.MUSTAFAYEVA	Organization and prospects of development of electronic catalogue of the central scientific library of the nas of Azerbaijan.....44-54
R.GARDASHOV	Continuous educational system on the profession of librarianship.....55-63
Z.RZAYEVA	The implemented state programs on integration of the republic of azerbaijan into information society and their main features.....64-68
L.ABASOVA	M.F.Akhundov – invaluable architect of Azerbaijani enlightenment.....69-78
M. DADASHINASRIN	The place of the libraries of tabriz university in the higher education system.....79-84
O. KULIYEV	The modern state of the library infrastructure of Baku city (for sample Binagadi and Sabail district).....85-96
S.HAJIYEVA, U.MANAFOVA	The current state of application of new technologies at children libararies.....97-103
I.Z.BAYRAMOVA	Current state of placing of library -information resources in Ganja-Kazakh economic region.....104-111
N.MURSALOV	The development perspectives of the not-music fund of the national library by name is M.f.Akhundzade.....112-118
M.R. OSMANLI	The acquisition of document information facility of republican scientific pedaqogikal library in the years of independence.....119-130
Z.I.RAHIMOVA	Creation Information Search System of the Republican Youth Library Named after J. Jabbarli in the years of independence.....131-135

D.H. MAHAMMADLI

**The present situation of application of information
communication technologies and some improvment
proplems in the library-information institutions
of the republic (on the basis of the information
resource complex of the azerbaijan
university of languages).....136-151**

Xəlil İSMAYILOV
Əməkdar mədəniyyət işçisi
tarix elmləri doktoru,
professor

M.F.AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANANIN FONDUNUN FORMALAŞMASININ MÜASİR VƏZİYYƏTİ

***Açar sözlər:** Milli kitabxana, kitabxana işi, kitabxana fondu, komplektləşdirmə, elektron kataloq, elektron sənəd.*

***Ключевые слова:** Национальная библиотека, библиотечное дело, фонд библиотеки, комплектизация, электронный каталог, электронные документы.*

***Keywords:** National library, library work, library foundation, complectisation, electronic catalogue, electronic document*

Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi fəlsəfi irsin toplanıb saxlanılmasında, nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzsiz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana - informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, elektron məlumat banklarının yaradılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini zəruri edir və bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 6 oktyabr tarixli 3072 nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında Kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü” illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (1.7) müstəqillik illərində qəbul edilmiş ən mühüm qərarlarından hesab olunur.

Son illərdə kitabxana işinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı bir sıra qərarlarda qəbul olunmuşdur ki, həmin qərarların başlıca məqsədi kitabxana işinin ümumiyyətlə yenidən qurulması, kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatlarla zənginləşdirilməsi, xüsusilə “Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi”, (24 avqust 2007) “Azərbaycanda Kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması”, (20 aprel 2007), “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi” (12 yanvar 2004) haqqında qərarların Respublikada kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatlarla zənginləşdirilməsi mühüm amillərdən biri kimi nəzərdə tutulur. Bir məsələni qeyd etmək yerinə düşərdi ki, 2009-cu ildən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin “ Kİtabxana fəaliyyəti haqqında

statistik müayinənin nəticələri barədə çap olunmuş statistik bülletəndə olduğu kimi məlum olmuşdur ki, müayinə ilə əhatə olunmuş kütləvi uşaq, gənclər, elmi, elmi-texniki digər ixtisaslaşdırılmış həmçinin müəssisələrin nəzdində olan 8507 kitabxananın 2322-si və ya 27,3 faiz şəhər yerlərində, 6185-i və ya 72,2 faizi kənd yerlərindədir. Tabeçilik baxımından 50,7 faizi Təhsil Nazirliyinin (48,0 faizi ümumitəhsil) 2,7 faizi peşə-ixtisas, orta ixtisas və ali təhsil müəssisələrində), 46,6 faizi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin (bunlardan 44,8 faizi kütləvi kitabxanalarda, 1,8 faizi musiqi məktəblərində, 2,7 faizi digər müəssisələrin nəzdində fəaliyyət göstərirlər.

Yuxarıda göstərilən statistik məlumatlardan belə məlum olur ki, respublikamızda fəaliyyət göstərən bütün növdən və tipdən olan kitabxanaların ərazi baxımından 4/1-dən çoxu məhz şəhər yerlərində fəaliyyət göstərirlər. Şəhər yerlərində fəaliyyət göstərən bütün kitabxanaların 717-si məhz Bakı şəhərində yerləşir. Belə ki, respublika ərazisində fəaliyyət göstərən bütün kitabxanaların hər on bir kitabxanadan biri Bakı və onun rayonlarının payına düşür.

Ümumiyyətlə götürdükdə, Azərbaycanın bütün kitabxana şəbəkələri və sistemlərinin kitabxanalarının fondunda olan ədəbiyyatın Bakı şəhərində yerləşən kitabxanalarının sayının az olmasına baxmayaraq (8007 müşahidə aparılan respublika kitabxanalarından 717-si Bakı və onun rayonlarının payına düşür) kitabxana fondları üzrə statistik nümunələr göstərir ki, respublika üzrə bütün kitabxana resurslarının təxminən yarısı yəni respublika kitabxanasının fondunda olan çap məhsulunun 110994331 nüsxəsindən 55320062 nüsxəsi məhz Bakı şəhərində yerləşən kitabxanaların fonduna düşür. Yəni çap məhsulunun 49,8 faizi Bakı şəhərində yerləşən kitabxanaların fondunda saxlanılır. Bu rəqəmlər göstərir ki, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bütün kitabxanaların fondunda saxlanılan informasiya resurslarının tən yarısı məhz Bakı şəhərinin kitabxanalarının kitabxana resurslarıdır. Əlbəttə, respublikanın bir sıra böyük müəssisələri, nazirlik və idarələrin, ali məktəb, lisey və kolleclərin, respublika əhalisinin 4 milyona yaxını Bakı şəhərində yerləşdiyini və məskunlaşdığını nəzərə alsaq da ərazi baxımından kitabxanaların quruluşu və sistemində nəzərə çarpacaq bir uyğunsuzluq müşahidə olunur. Bütün bunlara baxmayaraq bir həqiqəti demək olar ki, müasir dövrdə Azərbaycanın milli kitab sərvətini toplayan, oxuculara çatdıran milli iftixarımız olan kitab sərvətini qoruyan və nəsildən-nəslə ötürən milli kitabxanamız bütün çap məhsulunu əldə edir.

Son illərdə Respublika Prezidentinin sərəncamına uyğun olaraq nəşr olunan əsərlərin respublika kitabxanalarına verilməsi müasir Azərbaycan cəmiyyətində çap əsərlərindən geniş istifadəyə şərait yaradır, ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer mədəniyyətin bu sahədə informasiya tələbatına uyğun olaraq, müasir texnologiyaların tətbiqini zəruri edir.

Respublikamızda kitabxana fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı bir

sıra mühüm tədbirlərdən biri də “Azərbaycanda Kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 aprel 2007-ci il tarixli sərəncamıdır. Sərəncamda göstərildiyi kimi kitabxana fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasının ölkəmizin ictimai-mənəvi həyatının daha da canlanmasına təsiri baxımından böyük əhəmiyyətini və Azərbaycanın İnformasiya cəmiyyətinə doğru əhatəli inkişaf perspektivlərini nəzərə alaraq, elmi-mədəni sərətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi və eləcə də Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi məqsədilə xüsusi qərar qəbul edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sərəncamda kitabxanaların qarşısında duran bir sıra ciddi problemlər, o cümlədən Azərbaycan Milli kitabxanasının modernləşdirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonar M.F.Axundov adına Milli Kitabxana statusunu qazanmış və onun fəaliyyətində çox ciddi və nəzərə çarpan inkişaf meyilləri özünü biruzə vermişdir. Yeri gəlmişkən bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, Milli kitabxana son illərdə öz fəaliyyətini dünya standartlarına uyğun qurmağa cəhd göstərən ən qabaqcıl kitabxana müəssisələrindən biri kimi özünü təqdim etmişdir.

Son illərdə yeni texnoloji problemlərin tətbiqi ilə bağlı qabaqcıl təcrübə qazanmış, Azərbaycanın milli kitabsaxlayıcısı kimi respublikada yeni çıxan bütün çap məhsulunun əldə edilməsində, xüsusilə Respublika Prezidentinin fərmanına uyğun olaraq çap edilən klassik ədəbiyyatımızın bütün nümunələrinin əldə edilməsi və komplektləşdirilməsində xüsusi fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda kitabxananın struktur quruluşu dəyişmiş, onun informasiya səviyyəsi xeyli zənginləşmiş, informasiya texnologiyalarından istifadəyə çox böyük əhəmiyyət verilir. Milli kitabxana respublikamızda ən aparıcı elmi-metodik mərkəz kimi fəaliyyət göstərməklə yanaşı respublikamızda dövlət kitabsaxlayıcısı kimi fəaliyyət göstərir, Dövlət Kitab Palatasının fəaliyyətini də özündə birləşdirir, uçot, qeyd bibliografiasının mərkəzidir, məcburi nüsxələrin əldə edilməsini həyata keçirir, kitab səlnamələrinin çap edilməsini yerinə yetirir.

Müstəqillik illərinin başlanğıcında, Respublikamızda yaranmış hərcmərclik dövründə Kitab Palatasının işində yaranmış bir sıra çətinliklər ucbatından kitab səlnamələrinin çap olunmasında yaranmış problemlər, xüsusilə 1986-1991-ci illərdə çap olunmuş, illik kitab səlnamələrinin çap olunması, kitabxanaya yeni direktor təyin olunduqdan sonra öz həllini tapmağa başladı. Görkəmli kitabxanaşünas alim, güclü və çevik təşkilatçı Kərim Tahirov bu vəzifəyə təyin olunduqdan sonra 1986-1991-ci illər də daxil olmaqla ardıcıl olaraq kitab səlnamələri Milli Kitabxana tərəfindən çap olunur.

1986-1991-ci illər üçün materialların hazırlanmasında (AKİİA-nın) Azərbaycan kitabxana işinin inkişafı Assosiasiyası nəşrin çapa hazırlanmasında yaxından iştirak etmişdir. Bu gün fərəhlə qeyd etmək olar ki, son illərdə çapdan çıxan Azərbaycan kitabının illik kitab səlnaməsi ardıcıl olaraq çap olunur.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada 25 şöbə, 26 bölmə fəaliyyət göstərir. Kitabxanada oxuculara kompleks kitabxana-informasiya xidməti göstərilir, kitabxanalararası abonement, milli və tövsiyə bibliografiyası, ölkədaxili depozitar mərkəz funksiyalarını yerinə yetirir. Son illərdə Milli kitabxananın strukturunda olan dəyişikliklərdən biri də kitabxanada xüsusi internet faylının və tədris mərkəzinin istifadəyə verilməsidir. 2003-cü ildən artıq Milli kitabxanada avtomatlaşdırılmış idarəetmə sisteminin tətbiqinə başlanmışdır. Bu sistemin proqram təminatı ABŞ VTLS- kitabxanalar üçün xüsusi avtomatlaşdırılmış proqramlar işləyən təşkilat tərəfindən həyata keçirilmişdir. Sistemə elektron kataloqun tərtibi, elektron kitabxananın yaradılması, oxucuların qeydiyyatı, kitab verilişi, kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi, iri kitabxanaların birləşmiş kataloqunun yaradılması bir sözlə bütün kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması modelləri daxildir.

Milli kitabxananın komplektləşdirilməsindən danışıarkən bir cəhəti vurğulamaq lazımdır ki, fondun komplektləşdirilməsində “Kitabxana fondunun formalaşdırılması”, “Xarici ədəbiyyat beynəlxalq kitab mübadiləsi”, “Ölkədaxili kitab mübadiləsi”, “Elektron resursların yaradılması” və kitabxanalararası obonoment üzrə çalışan bütün işçilər bu sahə üzrə əsas işçi heyəti hesab olunur, bütövlükdə fondun komplektləşdirilməsi, yerləşdirilməsi, formalaşdırılmasına tam məsuliyyəti ilə cavabdehirlər.

Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi onun formalaşdırılmasının tərkib hissəsi olmaqla kifayətlənmir həmçinin bütün kitabxana prosesinin təşkilinin əsasıdır, sonrakı bütün proseslər məhz ondan asılıdır. Faktiki olaraq Milli kitabxananın sənəd informasiya fondunun komplektləşdirilməsi prosesini 3 növə ayırmaq olar və nəzəri cəhətdən sənədlərin alınması, yerləşdirilmə, ümumiyyətlə, fondun formalaşdırılmasında bütün bunlar nəzərə alınır. Beləliklə, yeni sənədlərin alınması cari komplektləşmə; əvvəlki illərdə çap olunmuş sənədlərin əldə edilməsi, retrospektiv komplektləşdirmə; sənəd-informasiya fondunun tənzimlənməsi rekonplektləşdirmə. Əlbəttə, göstərilən komplektləşdirmə sahələrinin hər birinin özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətləri vardır. Komplektləşmənin növlərinin əlbəttə, hər bir növünün özünəməxsusluğu zəruridir. Lakin bu 3 növün içərisində cari komplektləşdirməyə daha böyük üstünlük verilir və bu fondun formalaşdırılmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Milli kitabxanada sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsində əldə olunacaq sənədlərin bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri ciddi

şəkildə nəzərə alınır. Bunlardan əsası ilk növbədə oxucu tərkibinin nəzərə alınmasıdır. Doğrudur, Milli kitabxanada komplektləşdirmə ilə yanaşı bütün çap məhsulunun alınması və fonda daxil edilməsi məcburidir. Lakin oxucu marağı, nüsxələrin sayı və s. mühüm cəhətlər nəzərə alınmalıdır.

Müasir qloballaşma prosesində sosial-siyasi, istehsalat, elm, tədris bədii ədəbiyyat mütaliə edən oxucu tərkibi nəzərə alınır.

Milli kitabxanada oxucu tərkibinin öyrənilməsində oxucu formulyarlarından, sorğu vərəqələrindən, kitabxana gündəliklərindən geniş istifadə edilir. Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsində Milli kitabxana kimi məcburi nüsxələrin əldə edilməsinə geniş yer verilir. Bundan başqa Milli kitabxana komplektləşmə zamanı kitabxana kollektorundan, abunələr yolu ilə, ayrı-ayrı elmi-tədqiqat institutlarında, ayrı-ayrı müəssisələrdən elektron nəşrləri və digər çap məhsulunu əldə edir. Milli kitabxananın fondunun komplektləşdirilməsi sahəsində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir. Nəticədə fondun dinamik inkişafı nəzərə çarpacaq dərəcədə artmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, 2005-ci ildə kitabxananın fondunda 4.513244 nüsxə çap məhsulatu vardısa, ondan bir il sonar yenə 2006-cı ildə 4.453071 nüsxə olmuşdur. Statistik hesablamalara görə təxminən il ərzində müvəqqəti -uçota götürülən, seçilmiş və istifadəyə yararsız olan 800 mindən çox uçot vahidləri ləğv olunmuşdur. Fondun müntəzəm aparıldığından Milli kitabxananın kitabçaların ilbəl alınması 12-18 min nüsxə artımla müşayət olunur.

2006-cı ilin məlumatına əsasən il ərzində 411 namizədlik və doktorluq dissertasiyaları, 312 adda qəzet, 760 adda jurnal, 628 adda not, xəritə, buklet, prospekt və s. daxil olmuşdur. Fəxrlə demək lazımdır ki, M.F.Axundov adına Milli Kitabxanasının fondunda olan zəngin çap məhsulatından respublikamızın elmi ictimaiyyəti, tələbələr və bütün insanlar geniş şəkildə istifadə edirlər. Kitabxanadan istifadə edən oxucuların sayı günbəgün artır və yeni oxucu qrupları kitabxanaya cəlb edirlər. Müqayisə üçün göstərmək lazımdır ki, 2005-ci ildə oxucuların cəmi sayı 177.154 nəfər olduğu halda 2006-cı ildə onların sayı 204.227 nəfərə çatmışdırsa artıq son illərdə ümumi oxucuların sayı təxminən 250 min nəfəri ötüb keçmişdir.

Statistik rəqəmləri nəzərdən keçirdikdə və analitik təhlillər apardıqda məlum olur ki, müvafiq illər üzrə müqayisədə digər sənədlərdən fərqli olaraq illik kitab verilişi 2005-ci ildə 713.714 nüsxə olduğu halda 765.407 nüsxə olmuşdur. Yenə də son illərin təhlilini apararkən belə bir fikir meydana gəlir ki, respublika kitabxanalarının fondunun komplektləşdirilməsində, Milli kitabxananın fondunun artım tempi daha yüksəkdir.

Əlbəttə, Milli kitabxananın fondunun artım tempinin yüksək olması qanunauyğun hal hesab olunmalıdır. İlk növbədə ona görə ki, son illərdə qəbul olunmuş bir sıra dövlət sənədlərində Milli kitabxananın statusunun artırılması, Milli kitabxana kimi məcburi nüsxələrin alınması xarici ölkələrdən kitabların

və digər sənədlərin əldə edilməsi, istər respublikamızda, istərsə də MDB respublikalarında mübadilə yolu ilə fondun formalaşdırılması imkanları vardır. Nəzərə çarpan cəhətlərdən biri də ondan ibarətdir ki, respublika kitabsaxlayıcısı kimi Milli kitabxana bütün çap məhsulunun hamısını əldə edir. Elə buna görə də istər nəşriyyatlar, istərsə də ayrı-ayrı müəlliflər çap olunmuş əsərlərini milli kitabxanaya təqdim edirlər.

Bütün bunlar kitabxananın fondunun dinamik inkişaf etməsini təmin edir. Son illərdə Milli kitabxananın fondunun artmasına şərait yaradan ikinci bir amil fonda yeni sənədlərin, yəni elektron versiyaların daxil olmasıdır. Təkcə bir faktı qeyd etmək yerinə düşərdi ki, mövcud mənbələrdə 2008-ci ilin yeni məlumatına görə elektron kataloqda olan məlumatlar bazalarında heç bir rəqəm göstərilmədiyi halda, 2006-cı ildə elektron kataloqdakı yazıların (sənədlərin) sayı 5 03,ölkə (diyarşünaslıq) üzrə yazıların sayı 4743 olmuşdur (rəqəmlər və faktlar 2007). Əlbəttə, bu rəqəmlərə sadə rəqəmlər kimi baxmaq olmaz. Belə ki, son illərdə Milli kitabxanada fondun formalaşdırılması ənənəvi komplektləşdirmə ilə yanaşı elektron sənədlərin komplektləşdirilməsi, elektron kataloqunun yaradılması, avtomatlaşdırılmış sistemin yaradılması kitabxananın fəaliyyətində faktiki olaraq yeni bir sistemdir həm də yeni bir prosesdir. Son illərdə bu prosesin həyata keçirilməsi üçün milli kitabxanada bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmiş, xüsusi kurslar, məsləhətləşmələr, xarici təcrübənin öyrədilməsi, bir sıra kənar kitabxana mütəxəssislərinin dəvət olunması xüsusi avadanlıqların alınması və quraşdırılması yeni idarəetmə prosesinə təkan vermişdir.

Milli kitabxananın fəaliyyətində yeni ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinə böyük üstünlük verilir. Burada respublikanın bütün nəşriyyatları ilə sıx əlaqə yaradılmış bütün çap məhsulunun əldə edilməsi qarşıya məqsəd qoyulur. Eyni zamanda fonda olan mövcud ədəbiyyatların elektron versiyalarının hazırlanması, elektron kataloqun yaradılması da həyata keçirilir. Hətta, XX əsrin 20-ci illərində çap olunmuş və bu gün üçün öz aktuallığını itirməyən sənədlərin elektron versiyalarının hazırlanması həyata keçirilir.

Xüsusilə, klassik yazıçı və şairlərin əsərlərinin elektron versiyalarının hazırlanması və elektron kataloqunda yerləşdirilməsi böyük maraq doğurur. Yeri gəlmişkən göstərmək lazımdır ki, Üzeyir Hacıbəyovun komediyaları, satirik hekayələri, opera və operettaları, felyetonları, səhnəcikləri miniatürləri; Məhəmməd Hədinin lirikası; Cəlil Məmmədquluzadənin dram əsərləri, nəsr əsərləri, felyetonları; Nəriman Nərimanovun dram və komediyaları, nəsr əsərləri, felyetonları; Mirzə Ələkbər Sabirin "Hop-Hopnamə"si və s. bu kimi əsərlərin elektron versiyaları hazırlanmış və xüsusi ([HTTP://WWW anl 07](http://www.anl.az)) saytında yerləşdirilmişdir. M.F.Axundov adına hesabatında belə bir saytın yaradılması klassik yazıçı və şairlərin həm özləri həm də onların əsərləri haqqında mükəmməl fikir yaratmaqla onların əsərlərindən operativ istifadə

edilməsinə imkan yaradır.

Milli kitabxananın komplektləşdirilməsində müasir problemlərə, xüsusilə Qarabağ probleminə, tarixi araşdırmalara, Türklərə və türkçülüyə həsr olunmuş əsərlərin xüsusi sayları hazırlanmış və oxucuların sərəncamına verilmişdir. Bunlardan Vaqif Arzumanlı və Mustafa Nazimin “Tarixin qara səhifələri”; “Deportasiya, soyqırım, qaçqınlıq”. -B.: Qartal 1998. – 299 s. - hitto://WWW anl 07; Mustafa Kamal Atatürk haqında: Mustafa Kamal Atatürk və türkçülük; Xəlili Xəlyəddin” Azərbaycan xalqını dünyaya yenidən millət kimi təqdim edən 20 Yanvar və s. bu kimi əsərlərin elektron versiyalarının yaradılması olduqca vacib məsələlərdəndir. Demək olar ki, son 5 il ərzində XX əsrin əvvəllərində çap olunmuş kitab, kitabçaların və dövrü mətbuat nümunələrinin aktual problemlərinə həsr olunmuş sənədlərin 500 çox elektron versiyaları hazırlanmış və kitabxananın saytında yerləşdirilmişdir. Bu sənədlər içərisində ayrı-ayrı ədib, yazıçı və şairlərin həmçinin elm adamlarının əsərləri ilə yanaşı müəyyən tarixi problemlərə həsr olunmuş və öz aktuallığı ilə bu günün tələblərinə cavab verən əsərlərin yenidən elektron variantda oxuculara təqdim olunması kitabxananın qarşısında duran başlıca vəzifələrdən olmuşdur.

Milli kitabxananın fəaliyyətində yeni ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi ilə yanaşı kitabxananın fondunda saxlanılan xüsusilə XX əsrin əvvəllərində çap olunan dövrü nəşrlərin elektron versiyaları hazırlanmış və oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Kitabxananın elektron saytında dövrü nəşrlərin əks olunması oxucular, xüsusilə gənc alimlər və mütəxəssislər tərəfindən marağa səbəb olmuşdur. Xüsusilə, 1915-ci ildən üzü bəri dövrü mətbuatımızın nümunələrini bu gün üçün aktuallıq kəsb edən məqamları tarixi tədqiqatlar üçün olduqca vacibdir və tarixçi tədqiqatçılar üçün xüsusi maraq doğurur.

Son illərdə yüzdən çox dövrü mətbuat və jurnalların adları və onların məzmunu haqqında elektron saytlarda “Açıq söz “ (1915, 1916, 1917, 1918); “Al bayraq” (1918-1915); “Azərbaycan” (əski əlifba ilə) (1918, 1919, 1920); “Azərbaycan” (rus dilində) (1918, 1919, 1920); “Azərbaycan füqarəsi” (1920, 1921); “Azərbaycan füqarəsi “ (kənd füqarəsi) (1920); “ Bürhani - tərəqqi “ (1910, 1911); “ Döğru söz” (1916-1917); “Döğru yol” (1919-1920); “El həyatı” (1918); “Əkinçi” (1875, 1876, 1877, 1918 may, iyun, iyul);”Füqarə sədasi” (1919); “Kəşkül” (1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891); “Yeni irşad” (1911, 1912) və s. bunları yenə sadalamaq olar. Lakin qeyd etməliyik ki, kitabxananın fondunda olan və XIX – XX müxtəlif dövrlərini əhatə edən 70 yaxın qəzet, 20-dən çox jurnalların elektron versiyaları hazırlanmış və kitabxananın saytında yerləşdirilmişdir.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın fondunun komplektləşdirilməsi müasir tələblərə cavab verən səviyyədə həyata keçirilir, çap məhsulatının elektron versiyaları hazırlanır və elektron kataloqda yerləşdirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında Rəqəmlər və faktlar. -B.: Nurlar, 2007. - s.813
2. Воронко К.Л. Организация библиотечных фондов и каталогов. -М.: Книга, 1981. - с.324
3. Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri. -20 aprel 2007.
4. Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi haqqında. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı. -Bakı, 24 avqust, 2007
5. Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı. -Bakı, 12 yanvar, 2004
6. Azərbaycan Respublikasında Kirtabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramı. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2008-ci il 6 oktyabr tarixli 80-72 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
7. M.F.Axundov adına Milli kitabxanası – 85. Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının konfransı və Avrasiya kitabxanalar Asambleyası ” əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılarında Respublika Prezidenti İlham Əliyevin müraciəti. Bakı şəhəri 17 noyabr 2008-ci il.
8. ”Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında” statistik müayinənin nəticələri barədə. Statistik bülleten Bakı 2008. -85s.
9. M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın 2001-2011-ci il hesabatları.
10. M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın 2011-ci il yekunları üçün hazırlanmış statistik nümunələr.

X. ИСМАЙЛОВ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНДА НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ. М.Ф.АХУНДОВА

Р Е З Ю М Е

В статье речь идет об усовершенствовании деятельности библиотек, проведения капитальных реформ в этой области, об обеспечении информационными носителями, об использовании опыта передовых библиотечно-информационных предприятий, банкировании электронных информационных ресурсов, о необходимости материально-технической базы библиотек. В статье также рассматривается научная деятельность национальной библиотеки им. М.Ф.Ахундова как одного из передовых библиотек мира.

В статье подробно излагается комплектование национальной библиотеки, дается информация о её читательском составе, также освещается подготовка и размещение в электронном каталоге электронных версий печатных изданий.

**CURRENT STATE OF FORMATION OF THE NATIONAL LIBRARY
FOUNDATION NAMED AFTER M.F.AKHUNDOV**

SUMMARY

The article is about the improvement of libraries' activities, carrying out substantial reforms in this field, its enrichment with information carriers, use of experience of the foremost world library-information institutions, creation of electronic information bank and the necessity of strengthening material-technical basis of libraries.

The activity of the National Library named after M.F.Akhundov within the last several years as one of the foremost libraries that is trying to meet the international standards is also treated in the article.

The acquisition of the National Library is comprehensively interpreted and a report about the study of composition of the readers at the National Library is also introduced.

The issues of preparation of electronic versions of printed materials and their placement in electronic catalogues at the National Library are also highlighted in the article.

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA UŞAQ
KİTABXANALARI FONDUNUN FORMALAŞMASI VƏ ONDAN
İSTİFADƏNİN TƏŞKİLİNİN
MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Açar sözlər: Naxçıvan Muxtar Respublikası, informasiya, kitabxana xidməti, uşaq kitabxanası, məktəb kitabxanaları, kitabxana fondu, komplektləşdirmə, oxucu qrupu, tematik rəf, sənəd-informasiya fondu.

Ключевые слова: Нахчиванская Автономная Республика, информация, библиотечные услуги, полки для тематики, группа для читателей информационно- документальный фонд

Keywords: Nakhchivan Autonomous Republic, information, library service, child library, school libraries, library, acquisition, group of readers, thematic shelf, document-information reserve

Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində dünyanın qlobal problemlərindən biri kimi gündəmə gəlmişdir. Artıq informasiyanın rolu praktik olaraq onun bütün sahələrində iqtisadiyyatda, elmdə, təhsildə, mədəniyyətdə, səhiyyədə, siyasətdə, dövlət və regional idarəetmədə, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsində durmadan artmaqdadır. Bu problemlərin həll edilməsində bütün növ və tip kitabxanaların qarşısında mühüm vəzifələr durur. Artıq dünyanın güc-qüvvə tətbiq etməklə deyil, ağıl və intellektual idarə edilməsi XXI əsrin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən biridir. Gücün, qüdrətin yeganə meyarı elm, bilik, təhsil, səviyyəsi hesab olunur. Məhz buna görə də, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı XXI yuzilliyi «Təhsil əsri» elan etmiş, biliyi, ağılı, idrakı və intellekti dəyərləndirərək ön plana çəkmişdir.

İnformasiya əsri hesab olunan XXI müstəqil Azərbaycan Respublikası və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası qarşısında çox mühüm təxirəsalınmaz vəzifələr qoymuşdur. Bu vəzifələr hər şeydən əvvəl ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafının intensiv surətdə yüksəldilməsinin; Azərbaycan Milli ideologiyasının, dövlətçiliyinin təbliğini tələb edir. İnformasiya cəmiyyətinin qarşısında duran vəzifələrin həyata keçirilməsində bütün xalqın, müxtəlif peşə sahibləri ilə yanaşı respublikamızın, o cümlədən Muxtar Respublikanın informasiya mütəxəssisləri və kitabxanaçıları da yaxından iştirak etməli, informasiya tələbatını ödəməklə onların köməkçisi olmalıdır (10. s.10)

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin yaradılması və daha da təkmilləşdirilməsi bilavasitə kommunikasiya sistemləri, informasiyanın alınması, işlənməsi və verilməsi prosesi ilə əlaqədar olduğundan müasir cəmiyyətdə hər cür informasiyanın cəmiyyət üzvləri arasında yaymağı qarşısına məqsəd qoyan informasiya resurslarını qoruyub saxlamaq, onu əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə ötürən informasiya daşıyıcısı kimi fəaliyyət göstərən kitabxana sistemləri, o cümlədən kütləvi kitabxanalar mühüm vəzifə daşıyır (10. s.10)

Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının suverenliyə ikinci dəfə tam müstəqilliyə qovuşması kitabxanalar, o cümlədən uşaq kitabxanaları qarşısında çox mühüm vəzifələr qoyur.

Həmin vəzifələri yerinə yetirməyə hazır olan universal sənəd-informasiya fonduna malik Naxçıvan MR-nın uşaq kitabxana şəbəkəsinin işinin tədqiq edilib öyrənilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Azərbaycanda o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhaliyə kitabxana xidməti sistemində uşaqlara və gənclərə kitabxana xidmətinin təşkili mühüm yer tutur. 1940-cı illərə qədər Respublikada cəmi 17 uşaq kitabxanası fəaliyyət göstərirdi. 1950-ci illərin sonunda isə bunların sayı 71, fondları isə 1,155,2 nüsxə olmuşdur. Bu kitabxanalardan 3-ü Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərir [869 s.4]

1969-cu ildə Muxtar Respublikanın mədəni həyatında uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm bir hadisə baş verdi. A.Babayev adına Naxçıvan Respublika Dövlət Uşaq kitabxanası təşkil edildi. Muxtar Respublikada Dövlət uşaq kitabxanasının təşkili ölkədə ən böyük oxucu qrupu olan uşaqlara kitabxana xidmətini günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq, onun forma və məzmununda yeni keyfiyyətləri meydana çıxarıb inkişaf etdirmək, uşaqlara xidmət edən kitabxanaların işini əlaqələndirmək, koordinasiya etmək və elmi cəhətdən əsaslandırmaq, kitabxanaların elmi-metodik təminatı işini təkmilləşdirmək, sənəd-informasiya fondlarını milli ədəbiyyatla formalaşdırmaq üçün böyük imkanlar açdı. Onu da qeyd edək ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası uşaq kitabxanası – Naxçıvan şəhər uşaq kitabxanası əsasında 1960-cı ildə yaradılmışdır. Fondunda 174,948 çap vahidi saxlanılır. Kitabxanada 40 nəfərlik 2 oxu zalı, müxtəlif profili 3 dərnək fəaliyyət göstərir, 7280 nəfər oxucusu vardır. Kitabxana Muxtar Respublikasının məktəb kitabxanaları ilə əlaqə saxlayır, onlara əməli metodik köməklik göstərir. (692 s.5)

2010-cu il məlumatına görə müharibə və blokada şəraitində yaşayan Naxçıvan Muxtar Respublikasında fondunda 2389,4 min nüsxə sənəd olan 293 kitabxana fəaliyyət göstərir ki, onlar da 190850 nəfər oxucuya, 3.718.152 nüsxə sənəd vermişlər. Əhalinin hər min nəfərinə hər hesabla 6112 nüsxə sənəd düşür. 2003-2010-cu illərdə Naxçıvan MR-də 16 yeni kitabxana

açılmışdır ki, onların da 8-i yeni yaranan inzibati rayonlarda olmuşdur. Göstərilən dövrdə Naxçıvan MR-də 1 Respublika kitabxanası, 3 filial uşaq kitabxanası və 160 filial kitabxanasının uşaq şöbələri, 7 Respublika Gənclər Kitabxanasının filialları gənclərə, uşaqlara və məktəblilərə xidmət göstərmişlər (95, s 7)

Hazırda Naxçıvan MR-də 7 MKS fəaliyyət göstərir ki, orada da 617 nəfər ali və orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı çalışır. Bundan 50 nəfəri uşaq kitabxanalarının işçiləridir [39-46.s 11]

Respublikamızda 4,5 milyon kitab fonduna malik olan 127 müstəqil uşaq kitabxanası fəaliyyət göstərir ki, ondan 8 Naxçıvan MR-də yerləşir, həmin kitabxanalar 301.000 oxucuya xidmət edir. (88s.8)

Həmçinin respublikamızda, o cümlədən Naxçıvan MR-da 32,7 milyon kitab fondu olan 4419 məktəb kitabxanası məktəblilərə xidmət edir. Onların oxucularının sayı 1.434.590 min nəfər olmuşdur. Müstəqil uşaq və məktəb kitabxanaları ilə yanaşı olaraq uşaqlara 6 milyon nüsxə kitab fondu olan 4449 kütləvi kitabxana (Naxçıvan MR-də 269 kitabxana) xidmət etmişdir ki, bunların 985 min nəfəri uşaq oxucusu olmuşdur [320 s. 9]

Muxtar Respublika gündən-günə böyüyür inkişaf edir. Artıq burada 3 universitet, 4 orta ixtisas məktəbi, kolleclər və orta məktəblər fəaliyyət göstərir. Bu tədris müəssisələrində təhsil alan gənclər xalq təsərrüfatının sahələrində çalışacaq seçdikləri ixtisas üzrə nəzəri və təcrübi biliklərə yiyələnmiş elmin son nailiyyətləri ilə tanış olmuş, siyasət sahəsində hər hansı problemi həll etməyi bacaran və ona həmişə hazır olan mütəxəssislər hazırlamalıdır. Təsadüfi deyildir ki, müstəqil Azərbaycan gənclərinin birinci forumunda ümummilli liderimiz H.Əliyev öz nitqində demişdir ki, «Hər bir vətəndaş çalışmalıdır ki, bizim gənc nəslimiz yaxşı təhsil alsın, müasir tələblərə uyğun səviyyəyə çatsın». Forumda ali və orta ixtisas məktəbləri qarşısında qoyduğu vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün onların kitabxanaları, o cümlədən uşaq kitabxanaları da geniş iş görməlidirlər.

Gənclərin, uşaqların ideya-siyasi biliklərə yiyələnməsi sahəsində ümummilli liderin və onun davamçısı olan prezident İlham Əliyevin fikirləri, verdikləri sərəncamlarında qarşıya qoyulan mühüm vəzifələr bütün mədəni-maarif müəssisələrində o cümlədən də, Naxçıvan MR-nin uşaq və məktəb kitabxanalarından öz işlərini oxucuların yeni tələblər səviyyəsində qurmaq, sənəd-informasiya fondunun formalaşdırılması və onun komplektləşdirmə metodlarının yaxşılaşdırılması, yeni forma və üsullar axtarıb tapmağı tələb edir.[200 s. 17]

Uşaq kitabxana fondlarının sənəd-informasiya axımının düzgün təşkili xüsusiyyətləri həmin kitabxanaların spesifik vəzifələri ilə müəyyənləşir, regionun, rayonun iqtisadiyyatı, əhəlinin məşğuliyyəti, yaşı, tədris-tərbiyə prosesinə kömək etmək, yeni elmi texnologiyaları və texnikanı tətbiq etmək,

uşaqların təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək etmək, siyasi və elmi-texniki biliklərinin artırılmasına, hərtərəfli hazırlıqlı gənclər kimi yetişmələrinə köməklik göstərməkdir [316-326.s16.]

Naxçıvan MR-nin uşaq kitabxanaları bu istiqamətdə uşaqlara, məktəb şagirdlərinə geniş xidmət göstərməkdə, onların müxtəlif işinə mühüm təsir göstərir. Uşaq və məktəb kitabxanaları xidmət etdiyi təhsil prosesinin təkmilləşdirilməsini, uşaqların sorğu tələbatının nəzərə alaraq bunun formalaşdırılmasını həyata keçirir. Burada həmçinin uşaqların və şagirdlərin marağı və onun diferensiasiyası da geniş nəzərə alınır. Hər bir uşağın oxucu marağı mürəkkəb quruluşa malik olub, ümumi, xüsusi və fərdi marağı vahid dialektikaya əsaslanır. Burada şagirdlərin ixtisasa, peşəyə yiyələnməsi, tədris planının yaxşılaşdırılması – tədris işinin yaxşılaşdırılması marağına dair göstərilən bütün bu xüsusiyyətlər uşaq və məktəb kitabxanaları fondunun profili komplektləşdirilməsinə mühüm təsir göstərir. Komplektləşdirmənin məzmun zənginliyi o vaxt özünü doğrulda bilər ki, o oxucu marağına uyğun gəlsin, mühüm kitabxana qaydalarına isnad etmiş olsun:

a) Uşaqların fonda olan marağını təmin etmək üçün zəngin kitab repertuarının olması;

b) Uşaq kitabxana fondlarının şagirdlərinin ümumi marağına və tipik sorğularına görə formalaşması;

d) Profillik nöqtəyi-nəzərindən uşaq kitabxana fondlarının mövzu zəngindiyini, məzmun dolğunluğuna malik olması;

c) Uşaqlarda və şagirdlərdə peşə, istehsalat texnikası, mədəniyyət haqqında ümumi anlayışının yaradılması və idrakı görüşlərinin zənginləşməsi.

Bu xarakterik xüsusiyyətləri Naxçıvan Muxtar Respublikasının uşaq və məktəb kitabxanalarının sənəd-informasiya fondunun formalaşdırılmasında daha konkret müşahidə etmək olar. Uşaq kitabxanaları uşaqların tələbatını nəzərə alaraq peşə və ixtisasa dair kitabların, qəhrəmanların həyatından bəhs edən bədii və incəsənət əsərlərin, istehsalat-texniki, tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsinə başlıca diqqət yetirilmişdir. Naxçıvan MR-nin A.Babayev adına Respublika uşaq kitabxanasında MKS-nin uşaq filialında və uşaq şöbələrinin sənəd-informasiya fondlarının orta hesabla ildə 15 faizini peşəyönümlü kitablar (72850 nüsxə) təşkil edir. Həmin kitabxanaların fondunda son on il ərzində (2001-2010) 10 faiz artmış, 72850 nüsxədən 85270 nüsxəyə yüksəlmişdir.

Uşaq kitabxanalarında peşəyönümlü ədəbiyyatla yanaşı digər mühüm sənədlərin komplektləşdirilməsinə də xüsusi diqqət yetirilmişdir. Xüsusən ümumbəşəri humanist-əxlaqa, hüquq məsələlərinə, ictimai hadisələrə dair ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinə daha geniş maraq göstərilir. Bu xarakterik cəhətlərin sosial-siyasi ədəbiyyatın artımında müşahidə etmək olar. Belə ki, 2001-2007-ci illərdə sosial-siyasi ədəbiyyatın ümumi miqdarı 38150 nüsxəyə

bərabər olmuş, 2010-cu ildə onun miqdarı 42750 nüsxəyə bərabər olmuşdur. (314 s.13)

Uşaq və məktəb kitabxanalarının sənəd-informasiya fondlarının formalaşmasının ən mühüm şərtlərindən birini onun planlı, müntəzəm komplektləşdirilməsi təşkil edir. Planlı komplektləşdirmə ədəbiyyatın təkcə məzmununa görə deyil, onun formasına görə, yəni tipinə, növünə, dilinə, habelə oxucu ünvanına, məqsəd istiqamətinə görə formalaşmasını nəzərə alır [316-326. 14].

Naxçıvan MR-nin A.Babayev adına Respublika Uşaq Kitabxanasında MKS-in uşaq filialında və uşaq şöbələrində planlı komplektləşdirmə çap əsərlərinin kitabxanalarının quruluş bölmələrinə görə münasib tənzimləşdirilməsini tələb edir. Məsələn, uşaq kitabxanalarında fondun formalaşması aşağıdakı şəkildə özünü büruzə verir: tədris ədəbiyyatı 25 faiz (məktəb kitabxanalarında 60 faiz) ixtisaslaşdırılmış ədəbiyyat 8 faiz, bədii ədəbiyyat 5 faiz, idman və istehsalat və texnikaya dair ədəbiyyat 4 faiz təşkil edir.

Uşaq kitabxanalarının konkret vəzifələrini oxucu tərkibini, tədris proqramlarını düzgün təhlil etməli və onların xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Planlı komplektləşdirmədə kitabların xüsusi çəkisində öləri dəyişikliklər ənənəsini deyil, müvafiq göstəricilər kompleksini nəzərə almaq lazımdır. Bu da uşaq və məktəb kitabxana fondlarının formalaşması gedşinə mühüm təsir göstərir. Bu təsirin konkret ifadəsini A.Babayev adına Naxçıvan Respublika uşaq kitabxanasının təmsalında müşahidə etmək olar. Bu məqsədlə aşağıdakı cədvəl nəzər yetirək.

2005-2006-cı illərdə [10-12. 15] A.Babayev adına Naxçıvan Respublikası
Uşaq kitabxanasının kitab fondunun statistik göstəriciləri.

Cədvəl 1

Göstəricilərin adı	Fondun tərkib hissələri üzrə							
	Cəmi k/x fondu	İctimai fond	Təbiət, səhiyyə və tibb ədəmləri	Texniki, kənd, meşə təsərrüfatı	İncəsənət, B/t və idman	Filologiya və bədii ədəbiyyat	Azərbaycan dili	Digər dillər
İçərisində daxil olmuşdur	4203	2	-	-	-	4201	4164	39
Çıxarılmışdır	5261	511	89	101	111	4449	3701	1560
İlin axırına nə qədər var	174288	18522	5790	2901	5284	141721	93124	81164
İlin axırına neçə nüsxə verilmiş	254221	2080	1928	1654	1352	247207	241637	12584
O cümlədən 15 yaşa qədər uşaqlar	194620	835	751	129	372	192533	194000	620

Cədvəlin təhlili göstərir ki, son beş il ərzində Muxtar Respublika Uşaq kitabxanası fondunun 2001-2003-cü illərlə müqayisədə bütün sahələrində artım faizi aşağıdakı şəkildə olmuşdur: ictimai siyasi ədəbiyyat 6 faiz, ixtisas yönümlü ədəbiyyat 10 faiz, idman və incəsənət ədəbiyyatı 5 faiz, bədii əsərlər 30 faiz artmışdır. (211 s. 19)

Son zamanlar Naxçıvan MR-nın uşaq və məktəb kitabxanalarının komplektləşirilməsində mövzu-tipoloji planın tətbiq edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Mövzu-tipoloji plan formalaşdırmanın bütün tərkib hissələrini, sahələrini nəzərə alır və onun təcrübi tətbiqinə imkan verir. Bu planın hazırlanmasını məktəblərdə metodistlər, uşaq kitabxanalarında isə komplektləşdirmə şöbəsinin işçiləri tərəfindən həyata keçirilir. Bu işin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində kitabxanaların komplektləşdiricilərin məharətindən, bacarığından, forma və üsullarına yiyələnməsi tələb olunur. Təcrübə göstərir ki, fondun komplektləşdirməsi istiqamətini tam öyrənmədən, qarşıda duran mühüm vəzifələri müəyyənləşdirmədən, ədəbiyyatın seçilməsində fəal iştirak etmədən, fondun formalaşmasının əsas mahiyyətini dərk etmək olmaz. Naxçıvan MR-nın uşaq kitabxana fondlarının işini yaxşılaşdırmaq və tənzimləşdirmək məqsədilə uşaqların və şagirdlərin tərkibinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.[57 s. 20]

Bütün bunlar göstərir ki, komplektləşdirmə işində oxucu qruplarının müəyyənləşdirilməsi Naxçıvan MR-nın uşaq kitabxana fondlarının formalaşmasının mühüm sahələrindən birini təşkil edir. Məhz buna görə də, uşaq kitabxanaları mövzu-tipoloji planın tərkibində aşağıdakı kimi oxucu qruplarına isnad edir:

1. kiçik yaşlı oxucular (I-IV siniflər)
2. orta yaşlı oxucular (V-VIII siniflər)
3. yuxarı sinif şagirdləri
4. laborantlar, ustalar, tərbiyəçilər və s.

Uşaq kitabxanalarında oxucuların belə qruplaşdırılması MKS-nin kitabxanalarının komplektləşdirmə işinin səmərələşdirilməsinə, fondun ad etibarilə zənginliyinə mühüm təsir göstərir.[287.s.22] Məhz bunun nəticəsidir ki, Naxçıvan MR-nın uşaq və filial uşaq şöbələrinin fondları son 10 ildə (2001-2010) 20 faiz artmışdır. Buna baxmayaraq təkcə 2000-2005-ci illərdə Naxçıvan MR-nın kütləvi kitabxanalarından 310005 nüsxə sənəd, o cümlədən uşaq ədəbiyyatı 45150 nüsxə fondan xaric edilmişdir. Təkcə A.Babayev adına Naxçıvan Respublika uşaq kitabxanasının fondundan 2005-2006-cı illərdə 12500 nüsxə sənəd xaric edilmişdir. Bu qədər xaric edilən sənədin müqabilində cəmi 49170 nüsxə (2004-cü il istisna edilməklə) sənəd fondlara daxil edilmişdir. Naxçıvan MR-nın MKS-nin uşaq fondları və onların uşaq şöbələri fondun tərkibi 2003-2010-cu illərdə faiz hesabla aşağıdakı kimidir:

İllər	Cəmi k/x fondu	Sosial siyasi	Təbiət və tibb elmləri	Texniki kənd/təsərrüfatı	İncəsənət idman	Bədii ədəbiyyat	Uşaq ədəbiyyatı
2003	3291,4	22	7,4	12,9	5,2	46,8	8,3
2004	2279,6	21,2	7,3	13,6	6,2	47,8	8,3
2005	2193,5	21,2	7,5	13,6	6,3	47,3	8,3
2006	2218,4	21,4	7,6	13,8	6,5	47,5	8,4
2007	2225,5	21,6	7,8	13,8	6,6	47,6	8,5
2008	2244,5	21,6	7,9	13,9	6,7	47,8	8,6
2009	2265,4	21,8	8,2	13,9	6,7	47,9	8,7
2010	2278,6	21,9	8,4	14,3	6,8	48,3	8,9

Cədvəldən görüldüyü kimi, Naxçıvan MR-ın uşaq kitabxanalarının sənəd-informasiya fondunun tərkibi bəzi illərdə artır, bəzi illərdə isə xeyli azalır. Bu azalma sosial-siyasi, texniki, kənd təsərrüfatı ədəbiyyatının payına düşür. Bu illərdə həmçinin uşaq kitabxanalarının fondunda xeyli sənəd xaric edilib.[10s 23]

Naxçıvan MR-ın uşaq kitabxanalarında komplektləşdirmənin mühüm sahələrindən birini fondun istifadə edilməsi və nüsxə miqdarının müəyyənləşdirilməsi təşkil edir. Fondun istifadə edilməsi bilavasitə seçilən ədəbiyyatın dəyər potensialı ilə ölçülür. Hər bir kitabın dəyəri onun neçə dəfə oxunması səmərəliliyi ilə müəyyənləşir. Əgər konkret bir kitabın oxunuşu 25-30 dəfəyə bərabədirsə onda belə oxunuş müvəffəqiyyətli hesab olunur. Naxçıvan MR-nın uşaq filiallarında və uşaq şöbələrində Şahbuz və Ordubad MKS-də 2000 nüsxə üzərində aparılan tədqiqat işi göstərmişdir ki, kitab oxunuşunun orta həddi Şahbuz rayonunda 35, Ordubad rayonunda 30 dəfəyə bərabərdir. Sədəək və Kəngərli MKS uşaq şöbələrində isə 20-25 dəfəyə bərabərdir. Burada dəyər həddi 83 faizə bərabərdir. Uşaq kitabxanalarında bəzi kitablar ildə 40 dəfə, bəzi kitablar 25 dəfə, bəziləri isə 10 dəfə oxunmuşdur. Məhz buna görə də hər il Naxçıvan MR-nın uşaq və məktəb kitabxanaları fondun tematik hissəsini daim nəzərdən keçirir, kitabın mütləq potensialını öyrənir, oxunma səviyyəsinin müxtəlifliyini təhlil edirlər.[10s 24]

Naxçıvan Muxtar Respublikasının uşaq kitabxanaları fondunun formalaşdırılmasında tematik rəflərin təşkilinə də daim diqqət yetirilir. Uşaq kitabxanaları müxtəlif mövzularda 40-dan çox tematik rəf tərtib etmişlər. «Qarabağ bizim tərkib hissəmizdir», «Qarabağ qəhrəmanları», «Əxlaq normaları», «İlham Əliyev Azərbaycanın xilaskarıdır», «Uşaqların mənəvi tərbiyəsi», «Texnikaya dair nə oxumalı» və s. Həmin tematik fondlarda 20 min nüsxədən yuxarı ədəbiyyat əhatə olunmuşdur. (10s. 25) Bu xüsusiyyətləri Naxçıvan MR-nın Sədəək, Şərur, Kəngərli, Culfa, Babək MKS-nin uşaq kitabxanalarının fəaliyyətində də müşahidə etmək olar.

Naxçıvan MR-ın uşaq kitabxanaları fondunun formalaşmasında oxucu sorğularının və tələblərini geniş nəzərə alır və onları ödəməyə səy göstərirlər. Bu işin həyata keçirilməsində aşağıdakı beş mühüm xüsusiyyət nəzərdə tutulur:

1. Kitabxana vəzifəsinin öyrənilməsi;
2. Oxucu sorğularının dəqiqləşdirilməsi;
3. Biblioqrafik mənbələrdən istifadə edilməsi;
4. Maliyyə imkanlarının nəzərə alınması;
5. Komplektləşdirmə mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi;

Bu xüsusiyyətlərin qarşılıqlı surətdə istifadə edilməsi Naxçıvan MR-nın uşaq kitabxanalarının komplektləşdirmə səviyyəsinə mühüm təsir göstərir.

Deməli, uşaq kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi birtərəfli mövzu daxilində məhdudlaşmır. Bu fond uşaqların hərtərəfli sorğularını ödəyən çoxşaxəli ədəbiyyat repertuarına malikdir.

Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramında Naxçıvan MR üzrə aşağıdakı məsələlər nəzərdə tutulmuşdur.[10s 26]

- 1.Qəza vəziyyətində olan və şəxsi evlərdə yerləşən kitabxanalar, o cümlədən uşaq kitabxanaları üçün yeni binaların tikilməsi (2010-2013);
- 2.Təmiri zəruri hesab edilən kitabxanaların əsaslı təmirə modernləşdirilmiş, inventar və avadanlıqla təchiz edilmiş (2008-2013);
- 3.Yeni dislokasiya xəritəsi əsasında (kitabxanası olmayan yeni salınmış qəsəbə, kənd və digər yaşayış massivlərində) kitabxanalar üçün binaların tikilməsi (2010-2013) Proqrama əsasən Naxçıvan MR-də 25 yeni kitabxananın açılması nəzərdə tutulmuşdur ki, bundan da 3-ü uşaq kitabxanasıdır. [10s.27]

Uşaq kitabxanalarının əksəriyyətində fondun formalaşmasında kitabxana rəhbərlərinin, mütəxəssislərin şəxsi keyfiyyətlərinə əsaslanan optimal metodlardan, kitabxana təcrübəsindən, keçmiş ənənələrdən, empirik nəticələrindən və mülahizələrindən istifadə olunur. Naxçıvan Muxtar Respublikasının uşaq kitabxanalarının xarici və daxili əlaqələrinin müntəzəm mürəkkəbləşməsi, fondun həcmcə artması, informasiya tələbatının və digər amillərin çoxalması şəraitində bu amillər arasında daha çox sıxlaşma prosesi gedir. Burada avtomatlaşdırılmış sistemin köməkliyinə istinad olunur.

Bütün kitabxana, o cümlədən fondun formalaşması proseslərinin və əməliyyatlarının mövcud avtomatlaşdırılmış metodları başlıca olaraq kitabxana fondunun formalaşması texnologiyasına əsaslanır ki, bu da reproduksiya (surəti çıxarılmış sənədlər) materiallarını əhatə edir. Halbuki, bu işin gedişi əslində çox çətin, lakin məqsədi nisbətən əz nəzərə çarpır. Yaranmış avtomatlaşdırılmış sistemlərin elektron hesablama maşınlarında verilmə strategiyası başlıca olaraq fondşünasın intellektual fəaliyyəti ilə bağlıdır. O, kitabxananın sənəd-informasiya fondunun formalaşmasının məntiqi və

yaradıcı proseslərini əks etdirir. Məsələn, məntiqi prosesə kitab işləmə şəbəsində sənədlərin şifrələnməsi daxildir. Yaradıcı prosesə isə uşaq kitabxanaları fondunun formalaşmasının qoyuluşu və korrektura edilməsi məqsədi, proqnozlaşdırılması və sənədlərin seçilməsi daxildir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının uşaq kitabxanalarında uşaqlara xidmətin və oxucu sorğularının statistikası kitabxananın fəaliyyətində əsas texnoloji əməliyyatlardan biridir. Belə ki, uşaq kitabxanalarının fəaliyyətinə qiymət vermək üçün onların sənəd informasiya fondunun oxucuların tələbatına uyğun komplektləşdirilməsi üçün bu əməliyyatların yerinə yetirilməsi vacib şərtidir. Beləliklə, Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanaları mövcud çətinliklərə baxmayaraq müasir dövrdə öz işini zamanın tələbləri səviyyəsinə uyğun qurmağa və fəaliyyətini bu istiqamətdə genişləndirməyə səy göstərir.

Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanaları nəhəng informasiya ehtiyatlarının dünya informasiya ehtiyatlarına inteqrasiya olunması və kitabxananın işinin dünya standartlarına və müasir zamanın tələblərinə cavab verməsi üçün aşağıdakı məsələlərin həll edilməsi olduqca zəruridir.

- A.Babayev adına Naxçıvan Respublika Uşaq kitabxanasının metodiki təminatının gücləndirilməsi;
- Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanalarının maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi;
- Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanalarının sənəd-informasiya fondlarında avadanlıqların və müasir texnologiyalarının tətbiqi;
- Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanaları fondlarının daha çox tələb olunan yeni və aktual uşaq ədəbiyyatıyla zənginləşdirilməsi;
- Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanalarının MAS-larının yenidən təşkili və təkmilləşdirilməsi sahəsində işləri gücləndirməli;
- Naxçıvan MR-sı uşaq kitabxanalarının sənəd-informasiya fondunun yerləşdirilməsi və mühafizəsinin tam təmin edilməsi üçün prioritet inkişaf yolları müəyyən edilməli;
- Respublikanın MKS-də və uşaq kitabxanalarında sənəd-informasiya fondunun avtomatlaşdırılmış, yüksək sürətli informasiya şəbəkəsinin strukturunu yaratmalı;
- Respublikanın uşaq kitabxanalarında yeni texnologiyalarından istifadə etməklə əyləncəli proqramla təşkil etmək.

Yekun olaraq göstərmək lazımdır ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının uşaq kitabxanalarının sənəd-informasiya fondlarının formalaşdırılması uşaqların və məktəblilərin ondan istifadəsinin təşkili prosesinin avtomatlaşdırılması və kompüterləşdirilməsi 2008-2013-cü illərdə dövlət proqramına uyğun olaraq mərhələ-mərhələ daha inamla həyata keçiriləcək, onların mütaliəsinə rəhbərlik sistemi təkmilləşdiriləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. (20 aprel 2007-ci il) // Azərbaycan-2007.-21 aprel.
2. Azərbaycanın statistik göstəricisi: 2005.-B.: Səda nəşriyyatı, 2005.-869 s.
3. Azərbaycanın regionları: 2004.-B.:Səda.-692 s.
4. Azərbaycanın regionları: Statistik məcmuə: 2005, B.: Səda, 2005.713 s.
5. Babək rayon MKS-nin 2003-2010-cu illər statistik hesabatı
6. Culfa rayon MKS-nin 2003-2010-cu illər statistik hesabatı.
7. Həsənov M.M. Mərkəzləşmiş kitabxana sistemində vahid kitabxana fondunun formalaşması// Azərbaycanca kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələsi.-B.: BDU, 1986.-S.39-46.
8. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə): H.3.-B., 2003.-314 s.
9. Xələfov A. İnformasiya cəmiyyəti və kitabxanaların vəzifələri, Ümumrespublika elmi-praktiki seminarı// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya seriyası.-B., 2005.-№2.-S.10-12.
10. Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.-B., 2005.-24.s.
11. Kəngərli rayon MKS-nin 2001-2007-ci illər statistik hesabatı.
12. Qədim Naxçıvan. Bayram: 75.-B.: Azərneşr, 1999.-287.s.
13. Naxçıvan Muxtar Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin 2001-2008-ci illər statistik hesabatı.
14. Ordubad rayon MKS-nin 2001-2007-ci illər statistik hesabatı.
15. Sədərək rayon MKS-nin 2003-2007-ci illər statistik hesabatı.
16. Şahbuz rayon MKS-nin 2001-2007-ci illər statistik hesabatı.
17. Şərur rayon MKS-nin 2003-2007-ci illər statistik hesabatı.

A. АЛИЕВ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ И ПОЛЬЗОВАНИЯ ФОНДА ДЕТСКИХ БИБЛИОТЕК В НАР

РЕЗЮМЕ

В статье исследовано работа детских библиотечных узлов Нахчыванской Автономной Республики. Здесь рассказывается о библиотечных услугах детям и юношам в системе библиотечных услуг населению в Азербайджане, в том числе в НАР.

Здесь также сообщается об истории Государственной Детской библиотеки Нахчыванской Республики. В статье также анализируется влечение в исследовании других детских библиотек.

В статье также изучено читательский интерес в детских библиотеках и выяснено, что детский читательский интерес обоснован на единую диалектику.

**FORMATION OF CHILD LIBRARY AND CURRENT STATE OF ORGANIZING OF
ITS UTILIZATION IN NAKHCHIVAN AUTRONOMUS REPUBLIC**

SUMMARY

The work of the network of child library in Nakhchivan Autonomous Republic was studied. It talks about the library service for children and youth in the network of public library service in Azerbaijan, as well as in Nakhchivan Autonomous Republic.

It also introduces a data about history of establishment of the State Child Library of Nakhchivan Autonomous Republic. The other child libraries of Nakhchivan AR have also been involved in a study and some comparative analyses have been carried out in the article.

The issue of study of readers' interest at child libraries were also touched upon and it was determined that the interest of child as a reader is based on integral dialectics.

Nadir İSMAYILOV
Bibliografişünaslıq kafedrasının müdiri, dosent
Qəmzə HACIYEVA
Bibliografişünaslıq kafedrasının baş müəllimi

GÖRKƏMLİ ALİMƏ HƏSR OLUNMUŞ YENİ BİBLİOQRAFİK MƏLUMAT KİTABI

Açar sözlər: Məmməd Cəfər Cəfərov, şəxsi bibliografik göstərici, quruluş təhlili, axtarış imkanları.

Ключевые слова: Маммед Джафар Джафаров, личный показатель библиографики, анализ исследований, возможности поиска

Keywords: Mammad Jafar Jafarov, personal biographic indicator, structure analysis, search options.

Müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxana bibliografiya sahəsinin hüquqi bazası yaradılmışdır (2,3). Bu normativ hüquqi bazanın həyata keçirilməsi yaradılan bibliografik ehtiyatın texnologiyasına və tərtibat metodikasına da əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Bibliografik tərtibatın metodikasına dair xüsusi vəsait meydana gəlmişdir (1).

Respublikamızda xalqımızın milli sərvəti olan bibliografik ehtiyatın formalaşmasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının xüsusi rolu vardır. Kitabxana müxtəlif məzmunlu bibliografik vəsaitlər hazırlayıb çap etdirməklə bibliografik ehtiyatı daha da təkmilləşdirir, onu inkişaf etdirib zənginləşdirir. Mərkəzi Elmi Kitabxananın çap etdirdiyi bibliografik vəsaitlər içərisində “Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri” seriyasında buraxılan şəxsi bibliografik göstəricilər xüsusi bir sistem yaratmaqla bibliografik tərtibat baxımından diqqəti cəlb edirlər. 1964-cü ildən bu seriyada 200-dən artıq şəxsi göstərici buraxılmışdır ki, onlar da bilavasitə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin qərarı ilə tərtib olunurlar.

2011-ci ildə AMEA-nın MEK-sı tərəfindən “Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri” seriyasında görkəmli ədəbiyyatşünas alim dövlət mükafatı laureatı, əməkdar elm xadimi, filologiya elmləri doktoru, akademik Məmməd Cəfər Cəfərova həsr olunmuş daha bir elmi köməkçi göstərici hazırlanmışdır. Bu göstərici görkəmli alimin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin 13 mart 2009-cu il tarixli qərarı əsasında tərtib olunmuşdur. Qərarın mətni göstəricinin əvvəlində verilmişdir.

“Elm” nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunmuş bu göstəricinin tərtibçi müəllifi filologiya elmləri doktoru Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, elmi redaktoru

akademik İsa Həbibli, ixtisas redaktoru Rəna Kazımovadır. Qeyd edək ki, bu göstərici akademik M.C.Cəfərova həsr olunmuş üçüncü bibliografik vəsaitdir. Əvvəlki göstəricilərdən biri 1973-cü ildə (tərtib edəni C.Cabbar) digəri isə 2003-cü ildə (tərtib edəni İ.İsrafilovdur) çap olunmuşdur.

Haqqında bəhs etdiyimiz bibliografik vəsait əvvəlkilərdən həm quruluşu, həm də məlumat əhatəliyi baxımından fərqlənir. Qeyd edək ki, göstəricidə titul səhifəsinin “Tərtibçi müəllifdən” sərəlvhəsi ilə verilmiş ön sözün, akademikın “Həyat və yaradıcılığının əsas tarixlərinin” və Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru, Milli Məclisin deputatı, akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən yazılmış “Akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun həyatı, elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyəti haqqında qısa öçerk”in Azərbaycan, rus, ingilis dillərində verilməsi ondan istifadə edilməsi imkanlarını genişləndirmiş və alimin yaradıcılığını tədqiq edib öyrənən xarici tələbatçıların da bibliografik vəsaitdən istifadəsini təmin etmişdir.

AMEA-nın müxbir üzvü Yaşar Qarayevin “Müqəddəs sadəlik məktəbi” başlığı ilə verilmiş müqəddimədə görkəmli ədəbiyyatşünas-alimin yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri şərh olunmuş və qeyd edilmişdir ki, M.Cəfərin ən yaxşı monoqrafiya və məqalələri bu gün də ədəbi inkişafımızın müasir mərhələsini əks etdirir, elmi-estetik fikrimizin səviyyəsini təmsil edən əsərlər sırasında fəxri yer tutur.

“Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri Məmməd Cəfər Cəfərov haqqında” bölməsi də xüsusi maraq doğurur. Burada Respublikamızın görkəmli alimlərindən Mirzə İbrahimovun, Budaq Budaqovun, Fuad Qasımzadənin, Bəkir Nəbiyevin, Kamal Talıbzadənin, Bəxtiyar Vahabzadənin, İsa Həbibbəylinin, Abbas Zamanovun, Əbülfəz Quliyevin, Azadə Rüstəmovanın, İnqilab Kərimovun, Əziz Mirəhmədovun, Məhərrəm Cəfərlinin, Kamran Əliyevin, Pənah Xəlilovun, Yavuz Axundlunun, Gülşən Əliyevanın xalq yazıçılarından Elçinin, Qılman İlkinin, Əzizə Cəfərzadənin, Anarın, akademik M.C. Cəfərov haqqında fikirləri öz əksini tapmışdır.

Akademiki bir şəxsiyyət, insan, alim kimi səciyyələndirən bu fikirləri müəyyənləşdirib aşkara çıxarmaq, sözsüz ki, tərtibçinin gərgin zəhmətinin, əhatəli axtarışının və bir alim kimi təcrübəsinin nəticəsidir.

Vəsaitin bilavasitə bibliografik informasiyanı əks etdirən hissəsi dörd bölmədən ibarətdir: “Əsərlərinin bibliografiyası”, “Redaktə etdiyi əsərlər”, “Dissertasiyalara elmi rəhbərlik”, “Həyatı və yaradıcılığı haqqında ədəbiyyat”.

Göstəricinin tərtibçisi filologiya elmləri doktoru A.Əliyeva-Kəngərlinin qeyd etdiyi kimi bibliografik vəsaitdə akademik M.C.Cəfərovun 1939-2010-cu illərdə Azərbaycan, rus və xarici dillərdə nəşr olunmuş kitab, monoqrafiya, dövrü mətbuatda çıxan elmi-tənqidi və ədəbi-publisistik məqalələri əhatə olunmuşdur. Bu materiallar “Əsərlərinin bibliografiyası” bölməsində aşağıdakı yarım bölmələr daxilində qruplaşdırılmışdır: Kitabları,

dərslikləri, elmi-tənqidi və publisistik məqalələri, bədii əsərləri. Göstəricidə bibliografik təsvirlər xronoloji prinsip əsasında düzülüşdür. Belə düzülüş alimin əsərlərinin nəşr tarixini izləməyə imkan verir. Bibliografik göstəricidən aydın olur ki, M.C.Cəfərovun ilkin mətbu əsəri 1937-ci ildə “Ədəbiyyat” qəzetində çap olunmuş rus yazıçısı A.İ.Gertsen haqqında yazılmış “Demokrat, revolyusioner, sosialist” adlı məqalədir. Onun ilk kitabı da rus ədəbiyyatı klassiklərinə həsr olunmuşdur. Bu kitab 1939-cu ildə latın əlifbası ilə çap olunmuş “Rus ədəbiyyatı öçerkləri” adlı məqalələr toplusudur. Ümumiyyətlə, alimin çap olunmuş 48 kitabından bilavasitə 9-u məhz rus ədəbiyyatına həsr olunmuşdur. Eyni zamanda 6 kitabı bilavasitə rus dilində çap olunmuşdur ki, bunlar da Azərbaycan ədəbiyyatı nümayəndələrinə həsr olunmuş əsərlərdir. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim klassik rus ədəbiyyatı nümayəndələrinin yaradıcılığını tədqiq edib Azərbaycan oxucularına tanıtmqla yanaşı, Azərbaycan ədəbiyyatı ilə rus dilli oxucuların tanış olmasına da diqqət yetirmişdir. Rus dilində çap olunmuş “Mirzə Ələkbər Sabir” (1962), “Cəlil Məmmədquluzadə” (1966), “Hüseyn Cavid” (1982), “Ədəbi düşüncələr” (1988) və başqaları məhz belə əsərlərdəndir.

Göstəricidə hər bir kitabın daxili məzmunu onun içindəkilərin sadalanması ilə açılıb göstərilir. Görkəmli alimin pedaqoji fəaliyyəti də mühüm yer tutur. O, 30 ildən artıq müxtəlif ali məktəblərdə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuş, Azərbaycan Dövlət Univerisitetində və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda filologiya fakültəsinin dekanı, rus ədəbiyyatı kafedrasının müdiri və digər bu kimi vəzifələrdə çalışmışdır. Bunun nəticəsidir ki, 1951-1975-ci illərdə onun 19 dərslisi çap olunmuşdur. Orta məktəblərin 9-10-cu sinifləri üçün çap olunmuş “Ədəbiyyat XIX-XX əsrlər”, “Ədəbiyyat” dərsliləri görkəmli alim Feyzulla Qasımzadə ilə birlikdə yazılmışdır. Bu kitablar ötən əsrin 50-70-ci illərində orta məktəblərdə ədəbiyyat üzrə əsas dərslik olmuşdur. Ali məktəblər üçün yazılmış üç hissədən ibarət “XIX əsr rus ədəbiyyatı” dərslisi (1970;1974;1975) isə İ.Həbibbəylinin yazdığı kimi dərin və sistemli araşdırmaların nəticəsində yaranmış və ali məktəblər üçün nadir dərslikdir.

Göstəricinin “Elmi-tənqidi və ədəbi publisistik məqalələr” yarım bölməsində alimin 375 məqaləsinin bibliografik təsviri verilmişdir. Bu məqalələrin də düzülüşündə xronoloji düzülüş qaydaları əsas götürülmüş, il daxilində əlifba prinsipinə əsaslanmış və hər bir bibliografik təsvir qısa məlumat annotasiyası ilə əks olunmuşdur. Eyni məqalənin müxtəlif nəşrləri də göstərilir ki, bu da vəsaitin məlumat əhəmiyyətini artırmış olur. Göstəricidən aydın olur ki, alimin məqalələrinin əksəriyyəti “Ədəbiyyat”, “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Kommunist” qəzetlərində, “Azərbaycan” jurnalında dərc edilmişdir. “Bədii əsərləri” yarım bölməsində 14 əsərin bibliografik təsviri verilmişdir. Bunlardan 11-i 1946-cı ildə “Ədəbiyyat” qəzetində “Zurnaçı”,

“Dəmdəmək”, “Zorən təbib”, “M.N”, imzaları ilə çap olunmuş satiralardır. 3-ü isə 1967-ci ildə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində “M.Zeynalıoğlu” imzası ilə dərc edilmiş hekayələrdir.

“Redaktə etdiyi əsərlər” yarım bölməsindən aydın olur ki, alim 15 əsərin redaktoru olmuşdur. Bunlardan M.F.Axundovun “Əsərləri”nin III cildini (1955), H.Cavidin “Seçilmiş əsərləri” (1958), K.Məmmədovun “Həyat və sənət yollarında” (1965), K.Talıbzadənin “XX əsr Azərbaycan tənqididi” (1965) və digər sanballı əsərləri qeyd etmək olar.

Akademik M.C.Cəfərov 1955-1970-ci illərdə 21 nəfərin alimlik dərəcəsi almalarına yaxından köməklik göstərərək, onların dissertasiya işlərinin elmi rəhbəri olmuşdur. Təkcə 1966-cı ildə onun rəhbərliyi ilə 7 nəfər namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Bunlardan A.Abbasovu, N.Bağirovu, E.Cəfərpurini, N.Əsgərovu və başqalarını göstərmək olar.

Göstəricinin sonuncu bölməsi M.C.Cəfərovun həyat yaradıcılığına həsr olunmuş ədəbiyyatı əhatə edir. Qeyd edək ki, bütünlükdə 727 ədəbiyyat haqqında biblioqrafik məlumat verən göstəricinin bu bölməsində 236 adda material əks olunmuşdur. Bunlardan 11-i rus dilində, qalanları isə Azərbaycan dilindədir. Burada da material illər üzrə qruplaşdırılmış, daxildə isə əlifba prinsipinə riayət olunmuşdur. Məqalələrin əksəriyyətinə məlumat annotasiyası verilmişdir. Haqqında olan ədəbiyyatdan məlum olur ki, alimin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş məqalələrlə yanaşı “Səni kim unudar” (2003), (tərtib edəni İ.İsrafilov, elmi redaktoru Elçin), “Akademik Məmməd Cəfər Cəfərov: Taleyi və sənəti” (tərtib edəni İ.Həbibbəyli, elmi redaktoru F.Kazımova) adlı məqalələr toplusu iki biblioqrafik göstərici və digər bir sıra bu kimi materiallar da çap olunmuşdur. Onlarda akademikə keçdiyi həyat yolu, yaratdığı elmi məktəb, yaradıcılıq tərzini apardığı tədqiqatlar haqqında müxtəlif mülahizələr öz əhatəli təhlilini tapmışdır.

Göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə sonda verilmiş köməkçi göstəricilərdən biri “Haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi”dir. Məhz bu köməkçi göstərici vasitəsilə hər hansı bir müəllifin ədəbiyyatşünas alim haqqında müəyyən əsərini asanlıqla müəyyənləşdirmək mümkündür. Eyni zamanda buradan aydın olur ki, alimin yaradıcılığını ən çox İ.Həbibbəyli və Y.Qarayev tərəfindən tədqiq edilib araşdırılmışdır.

Köməkçi göstəricilərdən biri “Əsərlərin əlifba göstəricisi”dir. Əsərlərinin düzülüşündə xronoloji prinsipin tətbiq olunduğu bu göstəricidə tərtibçinin belə bir köməkçi aparat verməsi tamamilə məqsədə uyğun olub, onun axtarış imkanlarını, istifadə səmərəliliyini artırır. Burada əvvəlcə Azərbaycan dilində, sonra isə rus və xarici dillərdə olan əsərləri göstərilmişdir. Məhz bu köməkçi göstərici alimin müəyyən əsəri haqqında biblioqrafik məlumatı, həmin əsərin neçə nəşri olduğunu asanlıqla aydınlaşdırmağa imkan verir.

“Müştərək müəlliflərin əlifba göstəricisi”dən məlum olur ki, görkəmli alim ən çox akademik F.Qasımzadə ilə şərikli əsərlər yazmışdır. Onların orta məktəblər üçün müştərək yazdıqları “Ədəbiyyat” dərsliyi 1952-1969-cu illərdə 15 dəfə çap olunmuşdur.

Gördüyümüz kimi, bu göstəricidə biblioqrafik məlumatın kommunikativ funksiyası üstünlük təşkil etsə də, axtarış əlaməti də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

M.C.Cəfərovun həyat və yaradıcılığını tədqiq edib öyrənən hər bir tədqiqatçının masaüstü kitabı olacaq bu biblioqrafik informasiya mənbəyi şəxsi biblioqrafik vəsaitlər sistemində mühüm yer tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. İsmayılov N., Vəzirova R. Biblioqrafik tərtibin metodikası.-Bakı: Mütərcim, 2004.-51 s.
2. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Azərbaycan.- 1999.-14 mart
3. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə dövlət proqramı// Əhmədov.E.Azərbaycanda kitabxana-informasiya işinin hüquqi bazası.B.-2012, s.108-139

Н. И. ИСМАИЛОВ, Г. С. ГАДЖИЕВА НОВАЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ КНИГА ПОСВЯЩЕННАЯ ИЗВЕСТНОМУ УЧЕНОМУ

РЕЗЮМЕ

В статье проанализировано библиографический источник, дано структура анализа, информационно поисковые возможности данного указателя.

N. I. ISMAILOV, G. S. HADJIYEVA. A NEW REFERENCE BOOK DEVOTED TO THE WELL-KNOWN SCHOLARS

SUMMARY

In article analyses the bibliographic source, given structure analyses, information retrieval capabilities of the pointer.

KİTABXANA FONDLARININ MÜHAFİZƏSİ ÜZRƏ XARİCİ PROQRAMLAR

Açar sözlər: kitabxana fondu, fondun mühafizəsi, xarici proqramlar, beynəlxalq təkliflər

Ключевое слово: библиотечный фонд, сохранения фонда, зарубежные программы, международные рекомендации

Keywords: library stock, preservation fund, foreign programs, the international recommendations

Əsas anlayışlar: „Təhlükəsizlik” və „qoruma” anlayışları. Kitabxananın təhlükəsizliyi bir tərəfdən onun konkret maddi obyekt kimi, digər tərəfdən sosial institut, yəni cəmiyyətin sosial infrastrukturunun bir obyektini kimi qorunmasını nəzərdə tutur. Geniş mənada kitabxananın təhlükəsizliyi - kitabxananı yaradan bütün elementlərin qorunmasıdır: sənədlər fondu, maddi-texniki baza (bina, qurğular, avadanlıqlar və s.). Kitabxananın qorunması kitabxananın funksiyalaşdırılmasına təsir edən neqativ faktorların neytrallaşdırılmasını nəzərdə tutur. Kitabxananın normal funksiyalaşdırılmasına və kitabxana fondlarının qorunmasına şərait yaradan qüvvələr - bu faktorlar kitabxananın təhlükəsizliyini təmin edərək, onun normal kitabxanaçılıq fəaliyyətinin yayılmasına mane olan qüvvələrə qarşı yönəlmişdir. Neqativ faktorlar və təhlükəli faktorlar vardır. Neqativ faktorlara kitabxana və onun fondu üçün potensial təhlükə kimi baxılır. Belə olan halda təhlükəsizlik və qoruma anlayışları bir-biri ilə sıx əlaqədar və qarşılıqlı şərtlənmişlər.

Qoruma sözü - qədim slavyan mənşəli sözdür və mənaca „sipər arxasına qoymaq” deməkdir, yəni hər hansı zərərverən, təhlükəli, təhdidedici amillərdən müdafiə etmək, qorumaq, təhlükəsiz etməkdir. Qorumanı gözlənilən təhlükələrin aradan qaldırılması məqsədilə görülən tədbirlərin nəticələri təyin edir. Qoruma kitabxana fondunun müdafiəsində təhlükəsizliyin təminatıdır. Qorumanın vəziyyəti təhlükəsizlik adlanır. Təhlükəsizlik təhlükəyə necə yol verməməyi təyin edir.

Təhlükəsizliyin mənasına iki aspektdən baxmaq olar: birincisi, insanlara münasibət baxımından kitabxanaçıların və fondun düzgün təşkili və istismarı zamanı istifadəçilərin sağlamlığına və həyatına zərər vurmamağı nəzərdə tutur, ikincisi texniki qurğulara, kitabxana fonduna və b. cansız obyektlərə münasibət baxımından xarici və daxili təhlükələrin olmamasını

nəzərdə tutur. Başqa sözlə, bir tərəfdən, insanın müdafiyyə ehtiyacı var, digər tərəfdən, texniki qurğuları da müxtəlif təhlükələr gözləyir, hansı ki, insanlar kimi onlar da ətraf mühitdən qorunmalarını tələb edirlər.

Bununla yanaşı, təcrübəli terminoloqlardan biri F.S.Voroyskiyə görə baza verilənlərinin qorunması avadanlıqların xarakteristikasını (aparət, proqram, təşkilati, texnoloji, hüquqi və s.) aşağıdakıları çıxmaq şərtilə birmənalı təyin edir:

- a) lazımi icazəni almayan şəxslərin informasiyaya çıxışı;
- b) verilənlərin düşünlərək və ya düşünlmədən dağıdılması və dəyişdirilməsi.

Qorumadan fərqli olaraq təhlükəsizlik baza verilənlərinin xüsusiyyəti kimi başa düşülür, „hansı ki, onda saxlanılan məlumatların istifadəçiyə ziyan verməməsi və ondan düzgün istifadə olunması ilə nəticələnir.”

Hal-hazırda təhlükəsizlik ikinci mənada başa düşülür, yəni sənədlərin itirilməsi nəticəsində onların korlanması və oğurlanmasının, texnogen xarakterli qəzaların, təbii fəlakətlərin, başqa təhlükəli vəziyyətlərin və hərəkətlərin qarşısını almaq üçün hüquqların, mühəndis-texniki, təşkilati və xüsusi tədbirlərin birliyi kimi.

„Xəsarət”, „təhlükə”, „risk” anlayışları. Kitabxana fondlarının qorunması nöqteyi-nəzərindən xəsarət dedikdə, fondların vəziyyətini və funksiyalarını pozmağa qadir olan hərəkətlər başa düşülür. Xəsarətlər obyektiv və subyektiv olurlar. Obyektiv təhlükələr xarici fiziki təsirlərlə əlaqədardır. Yəni, insanların istəyindən asılı olmayan səbəblər: tufanlar, daşqınlar və başqa təbiət hadisələri, o cümlədən maqnit fırtınaları, radioaktiv çöküntülər, aqressiv tozlar, havanın qazlılığı, yüksək və ya həddən aşağı temperaturlar, işıqlandırılma və rütubətlik. Sosial mənşəli xarici təhlükələr - bunlar yanğınlar, qızdırıcı sistemlərin, kanalizasiyaların, dam örtüklərinin sızması.

Geniş məşətblı təhlükələr də mövcuddur. Bunlar müharibələr və başqa hərbi münaqişələrlə əlaqədardır ki, onların gedişatında kitabxana fondları dağılma və hərbi toqquşmalar zamanı məhv olma riskinə məruz qalırlar.

Subyektiv səbəblər - bu səbəblər sənədli resurslara girişi olan insanların, yəni fondçuların özlərinin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bunlar kitabxanaçıların, istifadəçilərin, idarəedənlərin, proqramlaşdırıcıların, mühafizəçilərin, kənar şəxslərin düşünlərək və ya düşünlmədən edilən xəsarət yetirən hərəkətləridir.

Kitabxana fonduna vurulan sosial ziyan çoxşəxəlidir. O, istifadə üçün götürülmüş sənədlərin vaxtında qaytarılmaması və ya heç qaytarılmaması zamanı, onların korlanması, oğurlanması, onlara qarşı təxribatlar zamanı aşkar oluna bilər. Sosial ziyanların dərəcəsinə aiddir: baş verə biləcək nümayişlər, əməkdaşların düşünlmüş və ya onların dərəcələrinin aşağı olması ilə əlaqədar

etirazları, qadağan olunmuş sənədin istifadəçiyə verilməməsi, sənədin vaxtında verilməməsi, sifarişin qeyri-dəqiq yerinə yetirilməsi, yad abonentə sənədin icazəsiz verilməsi, onun sürətinin qeyri-qanuni köçürülməsi, sənədlərin saxlanma və emalı texnologiyalarının pozulması, hiylə, təhdid və onların həyata keçirilməsi. Ziyanların bu kateqoriyasına yanğınları, partlayışları, sənədsaxlama və komüter zalında kəşfiyyat aparatlarının quraşdırılmasını, kompüter viruslarının buraxılmasını, məntiqi bombaları, yad proqramları, yalan məlumatların daxil edilməsini və onların təhrif edilməsini və s. aid etmək olar.

Texnogen ziyanlar dedikdə maşınların iş texnologiyalarını pozan, onların işinə müdaxilə edən, boş dayanmalara gətirib çıxaran potensial pozuntular; texniki və başqa müdafiə vasitələrinin etibarsızlığı; aparat-proqram vasitələri; məlumatın şəklinin sanksiyalaşdırılmadan çəkilməsinə, sənədləşməsinə və köçürülməsinə imkan verən elektromaqnit şüalarının daxil edilməsi və qoşulması başa düşülür.

Sənədli resursların qorunması dövlət təhlükəsizlik siyasətinin tərkib hissəsi olub, qanunvericilik, iqtisadi, təşkilati, texniki, etik, ziyanın adekvat dərəcələrini və onların aşkarlanmasına yönəldilən tədbirləri birləşdirir.

Əgər ziyan özündə obyektiv və subyektiv faktorları cəmləşdirsə, kitabxanaların funksiyalarını dəf etmə potensialına malikdirsə (o cümlədən fondlardan istifadəni və onların qorunmasını), onda təhlükə xəsarətin ağır dərəcəsi olur, yəni xəsarətin bu vəziyyəti zərər verməyə qadirdir. Bu nöqtəyindən təhlükəsizliyi təmin etmək ən yaxşı halda-ziyanı aradan qaldırmaqdır, ən pis halda isə ziyanın təhlükəyə keçməsinə imkan verməməkdir.

Xəsarət və təhlükə arasında balanslaşdırma „risk” anlayışında əksini tapır. Risk xəsarətin təhlükəyə çatdırılması imkanlarının qabaqcadan düşünülməsidir və o zaman təhlükəsizlik - qəbul edilmiş 0-dan 100 faiz diapazonuna malik ola bilər. İstənilən kitabxananın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün ilk növbədə mümkün olan təhlükələri nəzərə almaq lazımdır.

Kitabxana fondlarının mühafizəsi məsələlərinin qısa tarixçəsi.

Sənədli fondlar – dünyanın qiymətli nailiyyətidir. Onlar milli mədəniyyətin elementləri, kütləvi sorğu informasiyasının universal mənbələri və ictimai müraciətin daimi obyektləridirlər. Cəmiyyət dünya mədəni irsinin qorunmasında gələcək nəsillər qarşısında məsuliyyət daşıyır. Bu, bizə gəlib çatan sənədlərin daim qiymətinin başa düşüldüyünü, həmçinin dünyada iqtisadi və siyasi qeyri-sabitliyin nəticəsində onların məhv olma təhlükəsinin artdığı, ekoloji şəraitin, təbii fəlakətlərin, texnogen qəzaların və sadəcə olaraq onlara qarşı həssas davranışın kəskin pisləşdiyi indiki zamanda daha aktualdır.

Dünya kitabxanalarında milyarddan çox müxtəlif sənədlər toplanmışdır ki, məsələn, əlyazmalar, çap, audiovizual, elektron və s. fiziki vəziyyəti böyük

həyəcana səbəb olur. Məsələn, ABŞ-ın Konqress kitabxanasında fondun 25 % -ikritik vəziyyətdədir, Alman Kitabxana İnstitutunun verdiyi məlumata əsasən Almaniya kitabxanalarının 15 %-i, arxiv fondlarının isə 20 %-i dağılma təhlükəsindədir. Rusiya Milli Kitabxanasında 25 %, Rusiya Dövlət Kitabxanasında isə 30 % sənədlər təcili qorunma tədbirlərinin görülməsini tələb edir.

Kitabxana fondlarının qorunması məsələlərinin aktual həlli, xüsusilə, kitab abidələrinin təbii köhnəlməsi şəraitində getdikcə daha da artır. Hər il on minlərlə sənədlər qorunma və istifadə proseslərində itirilir. Cəmiyyətdəki kriminal gərginlik və ekoloji krizis, informasiyanın kağız daşıyıcılarının köhnəlməsi və məhv olması proseslərinin aktivləşməsi vəziyyəti daha da ağırlaşdırır.

Təəssüf ki, fondşünaslıqda kitabxana fondlarının qorunması problemlərinin geniş elmi həllinin vacibliyi demək olar ki, zəif dərk edilir. Kitabxana fondunun qorunmasının müstəqil mahiyyətə malik olmasına baxmayaraq bu sahədəki əsas araşdırmalar kitabxana fondlarının məzmununun qorunması və onun toplanması istiqamətində aparılır.

Beləliklə, «kitabxana fondlarının qorunması» anlayışı kitabxanaşünaslıqda XX əsrin sonlarında yaranan, fondşünaslıqda yeni və tam olaraq araşdırılmaya ehtiyacı olan məsələdir. Bu anlayışın meydana gəlməsi onunla sıx əlaqədə olan «kitabxana fondlarının saxlanması və konservasiyası» haqqında anlayışların da ətraflı işlənilib hazırlanmasını labüd edir.

Sənədlərin və kitabların məhv olması səbəbləri, hələ XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində «Kitabxana işçilərinin Sent-Hallendəki forumlarında» (İsveçrə, 1898), «Beynəlxalq kütləvi kitabxanalar Konqresində» (1900), «ABŞ-ın kitabxanaçılar qurultayında» (1913) müzakirə olunurdu.

Rusiyada isə fondların qorunması mövzusu ilk dəfə olaraq 1902-ci ildə Y.S.Şumiqorski tərəfindən arxeoloji instutda qaldırıldı. 1924-cü ildə akademik N.Y.Marranın təşəbbüsü ilə M.Y.Saltikov-Şedrin adına Dövlət Kütləvi Kitabxanasında əlyazmaların və kitabların qorunması və onlara qulluq üzrə Komissiya yaradıldı. Təxminən bu dövrdə klimatik şərtlərin-temperatur və havanın nisbi rütubətinin-kağızın xüsusiyyətinə təsiri öyrənilməyə başlanır.

1924-1925-ci illərdə məşhur rus mikrobioloqu akademik V.L.Omelyanski bu dövrdə Leninqradda baş vermiş böyük su basmalarının ardından kitabxanalarda kitabların məhv olunmasının bioloji səbəblərini öyrənir və ətrafı təsvir edirdi.

1928-ci ildə Sanq-Peterburqda Dövlət Kütləvi Kitabxanasında kitab epidemiyası zamanı professor A.A.Yaçevskinin rəhbərliyi altında mikologiya və fitopotalogiya laboratoriyasının əməkdaşları tərəfindən kitabların göbələkli məhvinin araşdırılması aparıldı. Bunun nəticəsində kitablarda toz göbəlekli ilə mübarizə təklifləri işləndi. Elə həmin vaxtlarda Moskvada V.İ.Lenin adına SSRİ Dövlət kitabxanasında kitabların həşaratlar və göbəlekler tərəfindən

zədələnmələrinin təhqiqatı başlandı. Kitab fondlarının qorunmasını təmin etmək üçün akademiklər Y.V.Tarle, İ.Y.Kraçkovski, N.Y.Marr, S.İ.Vavilov, F.Y.Levinson-Lessing, Q.A.Dobiaş-Rojdestvenskaya və başqaları töhvələr vermişlər.

1918-ci ilin fevralında Rusiyada ilk dəfə olaraq mühafizə olunacaq obyektlərin siyahısı tərtib olundu. Oraya tarixi və bədii əhəmiyyəti olan muzelər, saraylar, malikanələr, kilsələr, şəxsi kolleksiyalar, kitabxanalar, qədim kurqanlar və b. mədəniyyət abidələri daxil idi. 1918-ci ilin iyulunda „Kitabxana və kitabsaxlayıcılarının mühafizəsi haqqında”; 1918-ci ilin sentyabrında- „Qədim və incəsənət əşyalarının sərhdədən çıxarılmasının qadağan olunması haqqında; 1918-ci ilin oktyabrında- „Fərdi şəxslərin, cəmiyyətlərin və müəssisələrin ixtiyarında olan incəsənət və qədim abidələrin qeydiyyatı, qəbulunun uçotu və mühafizəsi haqqında”; 1918-ci ilin noyabrında- „Elmi, ədəbi, musiqi və bədii əsərlərinin xalqın sərvəti elan edilməsi haqqında“ Xalq Komissarları Sovetinin dekretlərini imzaladı.

Rusiyanın bədii xəzinəsinin xilas edilməsində əsas xidmət 1921-ci ildə yaradılmış Dövlət Muzey Fonduna məxsusdur. O bir tərəfdən abidələrin qorunması ilə (milliləşdirilməsi, daşınması, qorunması), digər tərəfdən-muzeylərlə məşğul idi.

Rusiyada 1920-1930-cu illərdə cəmiyyətdə xalqın sərvəti kimi kitabxana fondlarına qoruyucu münasibət təbliğatı fikirlər geniş inkişaf edir, yəni „kitabxana fondlarının qorunması”nın əhəmiyyəti ilk dəfə olaraq sosial kontekstdə xatırlanmışdır. Kitabxana fondunun qorunmasının kitabxana işində və kitabxanaşünaslıqda vacibliyi haqqında J.V.Qriqoryev (1899-1973) „Kitabların vaxtından qabaq köhnəlməsi və onun qarşısının alınması üsulları”, „Kitabxana fondlarının qorunması” və „Kitabxana fondlarının təşkili” məqalələrində öz işlərindən danışdı. O yazırdı ki, kitabxana fondlarının qorunmasının düzgün təşkili böyük əhəmiyyətə malikdir, çünki onun uzunmüddətli qorunmasını təmin edir. Kitablarda zədələnmə faktorlarının araşdırılması haqqında N.P.Tixonovun ideyalarını genişləndirərək, J.V.Qriqoryev sənədlərin köhnəlməsində əsas keyfiyyət kimi mexaniki, fiziki-kimyəvi və bioloji faktorları ayırmışdır. Hələ o zaman o, „süni mühitləşmə” sisteminin, yəni havanın filtrlənmə, soyuma və ya isitmə, qurutma və ya nəmləndirmə ilə havalandırmanın avtomatik idarəetmə sisteminin yaradılmasının vacibliyi haqqında yazırdı.

Rusiyada 2000-ci ilin əvvəllərində dövlət standartları yeniləndi, o cümlədən 2002-ci ildə QOST 7.48-2002 „Sənədlərin təsnifləşdirilməsi. Əsas terminlər və təriflər” və QOST 7.50-2002 „Sənədlərin təsnifləşdirilməsi. Ümumi tələblər” standartları qəbul edildi. Əsas rol 2000-ci ildə qəbul edilmiş „RF-nin kitabxana fondlarının qorunması milli proqramı”-nın həyata keçirilməsinə məxsus idi. 2003-cü ildə „Millətin mədəni-tarixi abidələrinin

qorunması: Rusiya kitabxanaları və arxivləri” mövzusunda parlament dinləmələri təşkil olundu ki, burada kitabxana fondlarının formalaşdırılması və qorunması reqlamenti üzrə sənəd paketi təsdiqləndi, o cümlədən Rusiya Mədəniyyət Nazirliyinə 2006-2010-cu illər ərzində kitabxana fondlarının qorunması milli proqramını və sonrakı mərhələdə isə, həmçinin kitabxana və arxiv fondlarının qorunması regional və bələdiyyə proqramlarının işlənilməsi hazırlanması tapşırıldı.

Rusiyada sənədlərin konservasiyasının nəzəri və praktiki məsələləri ilə 1934-cü ildə yaradılmış Rusiya Elmlər Akademiyasının sənədlərin konservasiyası və bərpası laboratoriyası, Rusiya Milli Kitabxanasının Sənədlərin Konservasiyası Federal Mərkəzi (həmin ildə yaradılıb), Rusiya Dövlət Kitabxanasının sənədlərin konservasiyası və bərpası elm-tədqiqat mərkəzi daha aktiv məşğul olmuşlar. Mərkəzlər IFLA-nın „qoruma və konservasiya” Baş proqramında, „kitabxana və arxiv materiallarının qorunması tələbləri” (ICO CD 11799. STORAGE requirements for library and archive materials) beynəlxalq standartında, həmçinin kitabxana fondlarının qorunmasının Rusiya Milli proqramında əks olunan prinsiplərə uyğun fəaliyyət göstərirlər.

Bu dövrdə kitabxana fondlarının mühafizəsi problemləri, həmçinin, digər ölkələrin kitabxana mütəxəssisləri tərəfindən də həll edilir. Hələ XIX əsrdə ABŞ, Böyük Britaniya, İtaliya, Fransa, İsveç, Almaniya və Hindistanda sənədlərin konservasiyasının müxtəlif metodları işlənilib hazırlanmışdı. Onların bəziləri hələ də istifadə edilməkdədir. Onlar incəsənətin və sənədlərin konservasiyası metodlarının təkmilləşdirilməsi anlayışının əsasında dururlar.

Onlar tərəfindən materialların uzunömürlülyün və möhkəmliyin artırılması, kitablar tərtib edilən materialların süni köhnəlməsinin səbəblərinin tədqiq edilməsi məqsədilə dəri cildlərin, möhkəmləndirilmiş tezsınan sənədlərin qorunub saxlanması, kağızda ləkələrin ağardılması və s. üsullar işlənilib hazırlanmış, uzunömürlülyün qiymətləndirilməsi və kağızın kəsilməyə, əzilməyə və əyilməyə qarşı möhkəliyinin artırılması metodları yaradılmışdır. İkinci Dünya Müharibəsi başa çatdıqdan sonra bu problemlə IFLA, YUNESKO, İKOM çərçivəsində beynəlxalq səviyyədə məşğul olmağa başladılar.

Sənədlərin stabilliyinin tədqiq edərəkən, məşhur kimyaçı-tədqiqatçı Berou göstərdi ki, orta keyfiyyətli kağızın davamlılığını kalsium və maqnezium karbonat kimi kimyəvi maddələrlə artırmaq olar. Uzun axtarışlardan sonra o, xidmət müddəti 300 il ehtimal edilən uzunömürlü kağız yaratdı. ABŞ-n Milli Standartlar Bürosunun əməkdaşları Uilson və Forşi laminasiya metodlarını işləyib hazırladılar. İngilis Lenqvel havanın çirklənməsi və onun sənədə məhvedici təsiri problemini tədqiq edirdi. Məşhur Hindistan kimyaçısı Kaftali restavrasiya texnologiyasının üzərində səylə

çalışırdı. Fransalı mühafizəkarlar Hettnes və Flider xloridlə ağartma prosesini tədqiq edirdilər. Romada Kitabların Patalogiya İnstitutunda ilk dəfə olaraq 1937-ci ildə Plenderless tərəfindən ağardıcı qismində tövsiyə edilən xloramin T-nin təsiri tədqiq edildi. Əhəmiyyətli inkişaf yapışdırıcı vasitələrin kəşfindən sonra əldə edilmişdir. Kitab abidələrin mühafizəsi probleminə yüksələn marağı son illərdə artan milli və xarici nəşrlər sübut edir.

Bu sahədə nəşr edilən ən son kitabı 2005-ci ildə Münhendə çap edilən “Preparing for the Worst. Planning for the best: Protecting our Cultural Heritage from Disaster”/Ed.by Nancy Gwinn and Sohanna Wellheiser.-Munich: Saaur, 2005. -IFLA Publications. -№ 111 hesab etmək olar. İFLA konfransının (Berlin, 2003) xüsusi işlər toplusunda kitabxana fondlarının hümanitar və texniki tipli fəlakətli vəziyyətlərdən müdafiəsinin müxtəlif aspektləri işıqlandırılmışdır. Bu sahədə xarici ölkələrin nəşrlərinin, xüsusilə İFLA-nın tövsiyələrinin tərcüməsi ilə M.İ.Rudomina adına Ümumrusiya Dövlət Ədəbiyyat Kitabxanası uğurla məşğul olur.

Kitabxana fondlarının qorunması üzrə Beynəlxalq təkliflər. Dünyanın sənədli əmlakının qorunması məsələləri bir çox beynəlxalq hökumətlərarası və ictimai təşkilatların, ilk növbədə BMT-nin elm, təhsil və mədəniyyət təşkilatının - UNESCO-nun diqqət mərkəzindədir.

UNESCO-nun 1986-cı ildə keçirilən Baş Konfransında “Kitabxana materiallarının mühafizəsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətlərin direktivləri” qəbul olunmuşdu. Bu sənəd hər bir ölkədə kitabxana fondlarının qorunmasının təmin olunması üzrə milli proqramların yaradılmasını nəzərdə tuturdu.

1992-ci ildə “Hamı üçün informasiya” (“Information for All”) proqramının bir hissəsinə çevrilən “Dünyanın xatirəsi” (“Memory of the World”) proqramı elan olundu.

2001-ci ildə UNESCO-nun 31-ci Baş Konfransında “Mədəni müxtəliflik haqqında ümumi bəyannamə” qəbul olundu. Sənəddə əsas istiqamət kimi “müxtəlif məzmunlu materialların kütləvi informasiya vasitələri və qlobal informasiya şəbəkəsi vasitəsilə istehsalına, qorunmasına və yayılmasına kömək etmək, bu məqsədlə ictimai televiziya və radio xidmətlərinin rolunun artırılması” göstərildi. Ənənəvi, o cümlədən köklü biliklərə hörmət olunması və qorunması elan edildi.

UNESCO-nun 2003-cü ildə keçirilən 32-ci Baş Konfransında “Rəqəmsal irsin qorunması haqqında Xartiya” qəbul olundu. Orada qeyd olunurdu ki, bir çox rəqəmsal sənədlər keçilməz dəyər və əhəmiyyətə malik olduğuna görə indiki və gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılmalıdır. Rəqəmsal irsin itirilməsi təhlükəsi ilə əlaqədar onun qorunmasının əsas tədbirləri kimi bunlar müəyyənləşdirilmişdir: fondların qorunması üçün müvafiq dövlət strategiya və siyasətinin, seçim kriteriyalarının işlənilib hazırlanması, mühafizə üçün cavabdehliyin müəyyənləşdirilməsi, bu sahədə hökumətlərin, müəlliflərin və

naşirlərin tərəfdaşlıq və əməkdaşlığının qurulması.

Azərbaycanın da üzvü olduğu Avropa Şurası müasir mərhələdə kitabxanaların artan rolunu daim qeyd edir. 1999-cu ildə hazırlanmış “Avropada kitabxana işinə dair tövsiyələr”də qeyd olunur ki,

- Kitabxanalar həm informasiya zəncirində, həm də mədəni irsin qorunmasında əsas aktiv və əvəzolunmaz halqadır;

- Kitabxanalar cəmiyyətdə biliklərin yayılmasında vacib xarici əlaqəni həyata keçirirlər;

- Kitabxana irsi Avropa ölkələrinin mədəni irsinin əsas hissəsini və bununla da onların özünüdərkini açar komponentini təşkil edir.

Ən nüfuzlu qeyri-hökumət kitabxana təşkilatı olan IFLA - Kitabxana Assosiasiyaları və Təsisatlarının Beynəlxalq Federasiyası bu problemlə on - illərdir ki, məşğuldur. 1986-cı ildən o, “Mühafizə və konservasiya” (“Preservation and Conservation - PAC”) proqramını həyata keçirir. Bu proqramın başlıca prinsipləri aşağıdakılardır:

- Milli və dünya mədəniyyəti və elminin yaşamasının əsas şərti kimi fondların qorunması;

- Fondların yalnız dövlət və beynəlxalq səviyyədə kooperasiyada qorunması;

- Hər bir dövlətin ümumdünya mədəni irsinin milli hissəsi olan öz sənədlilərinin qorunmasına cavabdehlik daşması.

Kitabxana fondlarının qorunmasında xarici proqramlar. Kitabxana fondlarının mühafizəsi üzrə ümumdünya miqyaslı proqramlar ABŞ, İsveç, Fransa, Kanada, Avstraliya, Hindistan, Yaponiya və bir çox digər ölkələrdə hazırlanaraq uğurla həyata keçirilir. Bu mənada Amerika Birləşmiş Ştatlarının təcrübəsi daha çox maraq doğurur.

1990-cı ildə Amerika kitabxana assosiasiyası kitabxana fondlarının qorunması strategiyasının seçiminə başladı. Kitabxana işçilərinin kitabxana fonduna daxil olan bütün növ sənədlərin qorunmasında cavabdehliklərinin dəqiq təyin edilməsi məsələsi qarşıya qoyuldu. Bu siyasət, istənilən istifadəçiyə ona lazım olan məlumatı lazımı anda etibarlı şəkildə əldə etmək imkanı vermək məqsədi daşıyırdı.

1991-ci ildə „Kitabxana fondlarının qorunması siyasəti” Amerika Kitabxana Assosiasiyası Şurası tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu sənəd milli məlumat mərkəzlərinin lazımı istifadəsi və onların hüquqlarının qorunması xidməti, qanunvericilik siyasətinin federal səviyyədə, həmçinin inzibati strukturların fəaliyyətində təhlil üçün qəbul edilmişdir. Onun yerinə yetirilməsi üçün əsas cavabdeh kitabxanalar təyin edilmişdir. Sənəddə əks olunmuş strategiyalar, bütövlükdə hər şeydən əvvəl məlumat daşıyıcılarının uzunmüddətliliyini və dayanıqlılığını təmin etməyə, kitabxana və kommersiya baza verilənlərinin təhlükəsizliyinə yönəldilmişdir.

ABŞ-ın kitabxana assosiasiyası müvafiq standartlar hazırlayan

təşkilatlarla sıx əlaqədə işləyir və bu standartların təcrübədə tətbiq edilməsinə kömək edir. Onun sərəncamı ilə kitabların ANSI (Amerika milli standartlar institutu) və ISO (standartlar üzrə Beynəlxalq təşkilat) standartlarına uyğun məlumatları titul vərəqinin arxasında və ya dövrü nəşrlər üçün nəşr və müəllif hüquqları haqqında məlumatlar sahəsində yerləşdirilir. Bu haqda məlumatların müxtəlif kateqoriyalarda, reklam nəşrlərində və biblioqrafik sorğularda verilməsi təklif olunur. Amerika kitabxana assosiasiyasının tapşırıqları dairəsinə təkcə kağız çap məhsulları şəklində deyil, həm də səsyazma, fotosəkil, videokaset və CD-ROM-lar şəklində olan informasiya daşıyıcılarının qorunması məsələsinin həlli daxildir. Assosiasiya verilənlərin kompüterdə insanların oxuya biləcəyi formaya, informasiyaya təkrar girişin təminatına imkan vermək üçün yazının arxiv formasına çevrilməsi tapşırıqlarını həll edir. Amerika kitabxana assosiasiyası kağız məhsullarının istifadəsi ideyasını bir şərtlə dəstəkləyir ki, onlar uzunmüddətli kağız standartlarına cavab versinlər.

Amerika kitabxana assosiasiyası fondların qorunması problemlərini informasiya mənbələrinin dağıdılması səbəblərinin aşkarlanması üzrə həyata keçirir, dağılma təhlükəsinə məruz qalan materialların qorunması üçün lazımı vasitələrin ayrılması haqqında federal, dövlət və yerli rəsmi hakimiyyət orqanlarını vaxtında məlumatlandırır, kitabxana işçilərinin öyrədilməsinin və dərəcələrinin artırılmasının təşkili, oxuculara və ölkə vətəndaşlarına kitabxana fondlarının qorunmasında problemlər haqqında məlumatları çatdırır, kitab və başqa informasiya məhsulları şəklində çap olunan təxirəsalınmaz və uzunmüddətli informasiya daşıyıcılarının istifadəsini genişləndirir.

ABŞ-da kitabxanalar öz fondlarının mühafizəsinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Fondların qorunması üzrə fəaliyyətin əsas istiqamətləri bunlardır:

- Saxlanılacaq yerlərində sənədlərin xarab olmadığı şəraitin yaradılması;
- Sənədlərdən uzun müddət istifadə edilməsinə imkan verən bərpa prosesinin həyata keçirilməsi;
- Sənədlərin mümkün olduqca ilkin formada saxlanılması;
- Daşıyıcının vəziyyəti pisləşdiyi halda, əvəzlənməsi və ya digər mühafizə formalarına keçilməsi və s.

Kitabxana fondlarının qorunması məsələləri yeni binalar layihələndirməyi, həmçinin köhnə binaların genişləndirilməsini və ya təmirini müzakirə edir. Kitablardan və qəzetlərin qorunması istiqamətindəki adi tədbirlərdən əlavə, fondların qorunması strategiyası bu məqsədlə yeni texnologiyaların istifadəsini, rahat giriş üçün və viruslardan, mikroorqanizmlərdən, həşəratlardan, həmçinin kompyuterdə saxlanılanların sanksiyalaşdırılmamış istifadədən qorunmasını təmin etmək üçün informasiyanın yeniləşdirilmiş və dəyişdirilmiş maqnit daşıyıcılarının qorunmasını nəzərdə tutur.

ӘДӘБИҮҮАТ

1. Багрова И.Ю. Библиотеке Конгресса – 200 лет: (По материалам американской печати 1996-1999 гг.) // Библиотекосведение.- 2000.- № 1.- с. 105-110; № 2.- с. 93-102; с. 94
2. Лихоманов А.В. Политика управления библиотекой в аспекте обеспечения безопасности // Теория и практика сохранения книг в библиотеке: Сб. науч. тр. / Гос. публ. б-ка им. Салтыкова-Щедрина. – 1999. - № 19.- с. 34-37
3. Основные правила хранения и использования библиотечных фондов, разработанные ИФЛА / Сост. и ред. Э.П.Эдкок. – М. Рудомино, 2009.- 72 с.
4. Столяров Ю.Н. Защита библиотечного фонда: учеб. пособие.- М.: Фаир-Пресс, 2006.- 504 с.
5. ЮНЕСКО об информационном обществе: основные документы и материалы / Рос. нац. б-ка.- СПб., 2004.- 120 с.

С.А.ХАЛАФОВА

ЗАРУБЕЖНЫЕ ПРОГРАММЫ СОХРАНЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ

РЕЗЮМЕ

В статье приводятся объяснения основных понятий о сохранении библиотечных фондов, короткая история вопросов сохранения библиотечных фондов, сведения о международных рекомендациях и иностранных программах по сохранению фондов.

S.A.KHALAFOVA

FOREIGN PROGRAMS ON PRESERVATION OF LIBRARY STOCKS

SUMMARY

The article provides an explanation of the basic concepts on preservation of library stocks, short history of the protection of library stocks, international recommendations on protection of the stocks, information on international programs to conserve the stocks.

*“Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri”
kafedrasının baş müəllimi*

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI MƏRKƏZİ ELMİ
KİTABXANASINDA ELEKTRON KATALOQUN TƏŞKİLİ VƏ
İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ**

Açar sözlər: Elektron kataloq, AMEA MEK-nin elektron kataloqu, avtomatlaşdırılmış sistemlər, məlumat-axtarış sistemləri.

Ключевые слова: Электронный каталог, Электронный каталог ЦНБ НАН Азербайджана, Информационно-поисковые системы

Key words: electronic catalogue, electronic catalogue of the MEK of the AMEA, automatized systems, information-search systems.

“Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Sərəncamının ardınca “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiqlənməsi Azərbaycan kitabxana işi sahəsində dövlət qayğısının ən bariz nümunəsi oldu. “Dövlət Proqramı” Azərbaycan Respublikasında kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, elmi-mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə etmək imkanlarının genişləndirilməsini, cəmiyyətin informasiya təminatının artırılmasını, eləcə də Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsini və bütövlükdə respublika kitabxanalarının inkişaf strategiyasını müəyyənləşdirdiyindən Mərkəzi Elmi Kitabxana üçün də proqram əhəmiyyətlidir.

XXI əsr qlobal informasiya mühiti Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında yeni meyarların formalaşmasını, modern informasiyalaşdırma imkanlarının təmin edilməsini və gücləndirilməsini tələb edir. Məhz dünyada qlobal problemə çevrilən əhalinin informasiya təminatı ölkəmiz üçün bu gün aktualıq kəsb edir.

Azərbaycanın müasir dövrdə davamlı inkişafını təmin etmək məqsədilə ölkənin güclü intellektual potensialı yaradılmalı, informasiya cəmiyyəti quruculuğu şəraitində ölkənin kitabxana-informasiya şəbəkəsi vasitəsilə əhalinin bütün təbəqələrinin müxtəlif biliklərə və informasiyaya tələbatı tam ödənilməlidir.

Müasir dövrdə kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması, zaman və məkandan asılı olmayaraq hər bir istifadəçinin və cəmiyyətin hər bir qurumunun operativ olaraq dolğun informasiya ilə təmin edilməsi kitabxanaların qarşısında duran əsas vəzifədir. Elm, mədəniyyət və təhsilin informasiya təminatı məhz İKT-dən (informasiya

kommunikasiya texnologiyaları) istifadə etməklə və elektron məlumat bazalarının yaradılması ilə mümkündür.

Kitabxana-informasiya proseslərinin avtomatlaşdırılması ayrı-ayrı proseslərdən başlayaraq, kompleks sistemlərə, daha sonra inteqral və şəbəkə sistemlərə qədər inkişaf edərək yüksək texnologiyalara əsaslanır. Bu texniki-texnoloji nailiyyətlər içərisində elektron kataloqlaşdırmanın metod, vasitə və texnologiyaları vacib yer tutur. Müasir kitabxana-informasiya texnologiyalarının inkişaf istiqamətləri içərisində və texniki-texnoloji cəhətdən daha təkmilləşdirilmiş səviyyəyə çatan məhz elektron kataloqlardır. Elektron kataloqlaşdırma sahəsində yüksək səmərəli sistem və tətbiqinin proqram zərfləri işlənmişdir. Elektron kataloqlaşdırma sahəsində mühüm nailiyyətlərdən biri də milli, beynəlxalq və normativ kataloqlaşdırma mərkəzlərinin yaradılmasıdır. İndi dünyanın milli və iri sahəvi kitabxanalarının xeyli hissəsində kartoçka kataloqu elektron kataloqla əvəz edilmişdir.

Elektron kataloq ənənəvi kataloqların təqdim etdiyi bütün xidmətlər növlərini əhatə etməklə, əlavə axtarış imkanlarına malikdir. Əgər xidmət imkanları ənənəvi kataloqa nisbətən azdırsa, belə kataloq səmərəli deyildir. Elektron kataloq yüksək axtarış operativliyinə və uzaq məsafədən axtarış imkanlarına malik olmalıdır. Elektron kataloqun vacib cəhətlərindən biri oxucuya verilən biblioqrafik yazıların monitorda asanlıqla oxunmasını təmin etmək, müəyyən sahəyə aid biblioqrafik yazıda həmin sənədin neçə nüsxədə olduğunu, hansı fondada mühafizə edildiyini, kitabxanalararası abonementlə verilməsi mümkünlüyünün elektron variantının olub-olmamasını, sənədin elektron variantı ilə göndərişi vasitəsilə verilməsi mümkünlüyünü və bu halda qiymətini bildirməkdir. (12,s.10)

Dünyada tarixən mövcud olan və hazırda fəaliyyət göstərən avtomatlaşdırılmış İAS-lar (informasiya axtarış sistemləri) müxtəlif cəhətdən təsnif edilir. Elektron kataloq məlumat bazasının strukturu və funksiyaları baxımından biblioqrafik İAS-lar sinfinə aiddir. "Elektron kataloq" adı 1960-cı illərin xarici elmi ədəbiyyatında eyni məna verən, sinonim olan bir neçə terminlə ifadə edilmişdir. "Machine readable catalogue" (MARC), "compüter catalogue", "elektronik catalogue". 1970-ci illərdən şəbəkə informasiya texnologiyalarının yaradılması və inkişafı ilə əlaqədar olaraq "online catalogue" termini elmi dilə daxil olmuşdur. Sovet ədəbiyyatında 1970-ci illərdən bu anlayış avtomatlaşdırılmış biblioqrafik sənəd axtarışı sistemi kimi izah edilmişdir. 1980-ci illərin elmi ədəbiyyatında "elektron kataloq" və "online catalogue" anlayışları daha çox işlənir. (12,s.56)

Elektron kataloqun qısa inkişaf tarixinə nəzər yetirdikdə məlum olur ki, hələ qədim Yunanıstanda hesablayıcı lövhə yaradılmışdır ki, onun vasitəsilə müxtəlif riyazi əməliyyatlar yerinə yetirilmişdir. (16,s.58) VI əsrdə Çində

ABAK hesablayıcısının digər növləri meydana gəlməyə başlamışdır. VII əsrin əvvəllərində Şotland riyaziyyatçısı Con Heper tərəfindən loqarifma xətkəsi icad edilmişdir ki, bu xətkəş vasitəsilə vurma və bölmə əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi mümkün olmuşdur.

Hesablama maşınlarının yaradılmasında Fransız alimi Blez Paskalın böyük xidmətləri olmuşdur. 1642-ci ildə Paskal hesablayıcı maşının ilk modelini icad etmişdir. Avtomatlaşdırılmış hesablama maşınlarının yaradıcısı ingilis alimi və ixtiraçısı Çarlz Bebbidc olmuşdur. 1822-1824-cü illərdə o, riyazi hesablamalar üçün maşın icad etmiş, 1834-cü ildən isə müasir hesablama maşınının yaradılması ideyası üzərində çalışmışdır. Çarlz Bebbidcin ideyaları 1941-ci ildə alman mühəndisi K.Suze tərəfindən həyata keçirilmişdir. K.Suze proqram təminatı ilə işləyən hesablayıcı maşın yaratmışdır.(11,s.76)

Artıq XX əsrin əvvəllərindən etibarən EHM-lər meydana gəlmişdir. İlk EHM Amerika alimləri Mouqli və Ekkert tərəfindən 1945-ci ildə yaradılmışdır. (16,s.64) Sonralar bu EHM-lər təkmilləşdirilərək onların bir neçə variantı meydana gəlmişdir ki, bunların da sonuncusuna Yaponiyada yaradılmış kompyuterləri aid etmək olar.”Kompyuter” sözünün latın dilində mənası “hesablamaq, çıxmaq” deməkdir. XX əsrdə kompyuterlərin yaradılmasında xüsusi xidmətləri olan alimlərdən biri də Lütfi Zadədir. Əslən Azərbaycanlı olan, ABŞ-da yaşayan Lütfi Zadənin qeyri-aşkar məntiq və qeyri-çoxluqlar nəzəriyyəsi kibernetika, informatika, elektronika, riyaziyyat və kosmik texnikanın inkişafında yeni era açmışdır. Kaliforniyadakı Berkli Universitetinin professoru kimi fəaliyyət göstərən alim 1965-ci ildə dünyada elm təcrübəsində ilk dəfə olaraq, qeyri-aşkar çoxluqlar, qeyri-aşkar məntiq nəzəriyyələrini yaratmış və beləliklə də, müasir riyaziyyatın və idarəetmənin əsasını qoymuş, böyük alimlərdən biri səviyyəsinə yüksəlmişdir. (17,s.15)

Kitabxanalarda ilk kompyuterlər ABŞ Konqres kitabxanasında tətbiq edilmişdir. Artıq 1963-cü ildə bu kitabxanada hesablama maşını quraşdırılmışdır. Kitabxanada yeni ədəbiyyatın işlənməsinin avtomatlaşdırılmış prosesinə başlanaraq Konqres kitabxanası kataloqlaşdırma mərkəzinə çevrilmişdir. Bundan əlavə kitabxanada sənədlərin bibliografik təsvirinin maşın formatı hazırlanmış və belə təsvirlərin işlənməsi üçün 1966-cı ildə proqram təminatı tərtib edilmişdir. Bu kompleks proqram MARC sistemi adlandırılmışdır ki, həmin sistem də müasir elektron kataloqun əsasını təşkil edir.

İlk dəfə maşınla oxunan formatlar ABŞ-da meydana gəlmişdir. 1965-1966-cı illərdə ABŞ Konqres kitabxanası maşınla oxunan formada kataloqlaşdırma təsvirlərini tərtib etmək məqsədilə MARC formatının proyektini hazırlamışdır. 1967-ci ildə Britaniya Milli kitabxanası “Britaniyanın milli bibliografyası”nın tərtibi məqsədilə BNB MARC formatını

tərtib etmişdir. 1968-ci ildə İngiltərə-Amerika əməkdaşlığı nəticəsində MARC-2 formatının proyektı tərtib edilmiş və ondan kommunikatıv (vasitəçi) format kimi istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Müasir informasiya dünyasında təxminən 50-dən çox ölkədə milli formatlar hazırlanmışdır ki, onların da ümumiləşdirilmiş adı MARC adlandırılır.

1970-ci illərdə Mark formatları arasındakı müxtəlifliyi aradan qaldırmaq məqsədilə vahid beynəlxalq baza (UNIMARC) formatının yaradılması nəzərə alınmışdır. Bu format əsasında bir MARC formatından digər formata keçid nəzərdə tutulmuşdur.

Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılmasını daxili və xarici proseslərə ayırmaq olar. Daxili proseslər dedikdə kitabxanalarda ümumi halda texnoloji və idarəetmə prosesləri və əməliyyatları başa düşülür. Buraya komplektləşdirmə, kitabışləmə, fondun mühafizəsi, bibliografik proseslər, xidmət, statistika, iqtisadi təhlil, mühasibat uçotu və s. aiddir. 1980-ci illərə qədərki deyilən proseslərin və onlara aid əməliyyatların kompleks halda avtomatlaşdırılması nəticəsində bir sıra avtonom kitabxana-informasiya sistemləri yaradılmışdır. Azərbaycan kitabxanalarının daxili proseslərinin avtomatlaşdırılması üçün Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasında İRBİS (Rusiya regional inteqral kitabxana-informasiya sistemi), Respublika Milli Kitabxanasında ABŞ-ın VTLS (Virginiya Texniki Library System) korporasiyasının eyni adlı sistemi (VTLS) tətbiq edilir. Hər iki sistem lokal şəbəkə arxitekturasına, çoxlu AİY-lərə və məlumat bazalarının idarəetmə sisteminə malikdir. İRBİS sistemi MDB ölkələrinin bütün tip kitabxanalarında tətbiq edilmişdir.

İnformasiyanın toplanması qorunması və yayılmasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasının xüsusi rolu vardır. Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası 80 illik fəaliyyəti dövründə ölkəmizin ən iri kitabxana-informasiya müəssisələrindən birinə çevrilərək elmimizin inkişafında, elmi kadrların yetişdirilməsində əvəzsiz rol oynamışdır.

Elmlər Akademiyası və onun kitabxanası daima dövlət tərəfindən diqqət mərkəzində olmuşdur. Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin kitabxanalar haqqında dediyi müdrik sözlər “Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir” şübhəsiz ki, Milli Elmlər Akademiyasına da aiddir. (1) Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin 15 may 2001-ci il tarixli fərmanı ilə Elmlər Akademiyası Milli Elmlər Akademiyası statusunu almışdır. (10, s.25-26)

Ölkəmizdə təbiətşünaslıq, sosial-iqtisadi, siyasi, humanitar və texniki elm sahələri üzrə ən iri kitabxana sayılan AMEA-nın MEK-sı dünya

xalqlarının 50 dildə nəşr edilmiş əsərlərini özündə cəmləşdirir. Bu gün Mərkəzi Elmi Kitabxananın 35 min oxucusu var. Fondun həcmi 2 207 497 nüsxə ədəbiyyat təşkil edir.(9,s.12)

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasında “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi” 2003-cü ildən fəaliyyət göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxana işinin avtomatlaşdırılması təcrübəsi dünya ölkələrində XX əsrin 60-cı illərindən tanış olsa da Azərbaycanda bu tip fəaliyyətin həyata keçirilməsi 1990-cı illərin sonlarına təsadüf edir. Doğrudur, hələ 1989-cü ildə AMEA-nın “Avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemləri laboratoriyası” bu sahədə bir sıra işlər həyata keçirmək istəsə də sözügedən fəaliyyət nəticəsiz qalmışdır. Azərbaycan kitabxanalarının avtomatlaşdırılması prosesi 1990-cı illərin axırlarında kortəbii şəkildə olsa da yenidən vüsət almışdır.

Fəaliyyət göstərdiyi dövrdə MEK-in “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi” kitabxanada avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemindən istifadə etməyə çalışmışdır. Bu məqsədlə 2003-2004-cü illərdə şöbənin proqramçıları və digər əməkdaşları “Kitabxana-1.0” proqram təminatı hazırlayaraq kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılmasına səy göstərmişlər. (5,s.178) Proqram vasitəsilə faktiki olaraq kitabxanada gedən bütün prosesləri avtomatlaşdırmaq və operativləşdirmək mümkün idi.

Proqram özündə “Kataloqlaşdırma”, “Komplektləşdirmə”, “Kitab verilişi” və “Oxucu” AİY-lərini birləşdirirdi. Proqramın “VEB Kitabxana-1.0” versiyası da hazırlanmışdı ki, kitabxananın saytında elektron kataloqu təqdim etməyə imkan yaradırdı. Proqram UNIMARC standartı əsasında qurulmuş, yeni dəyişikliklərə imkan verən interveyslə birlikdə hazırlanmışdı. İlk yoxlama zamanı proqram normal işləsə də, sonralar onun kitabxanalararası abonement üçün vacib olan inteqrasiyalılığın çatışmaması problemi üzə çıxırdı. Bu isə o demək idi ki, proqramla yalnız kitabxanaya gələn oxuculara xidmət etmək olardı. Bütün bu proseslər 2003-2004-cü illəri əhatə edir. “Kitabxana 1.0” proqramında olan çatışmazlıqları nəzərə alaraq 2005-ci ildən Mərkəzi Elmi Kitabxananın rəhbərliyi kitabxana proseslərini avtomatlaşdırmaq üçün QPNTB-nin “İRBİS-64 AKİS-ni almışdır. Bir çox xarici dövlətlərdə istifadə olunan “İRBİS-64” özündə “Kataloqlaşdırma”, “Komplektləşdirmə”, “Kitab verilişi”, “Oxucu qeydiyyatı”, “İnzibatçı” kimi avtomatlaşdırılmış işçi yerlərini, eləcə də veb versiyasını və Z39-50 protokolunu birləşdirir. (12,s.209)

Deyəldiyi kimi, İRBİS-in əvvəlki versiyalarının da, İRBİS- 64-ün də əsasən beş avtomatlaşdırılmış işçi yeri vardır. Bunlardan hələlik respublikanın müxtəlif tip kitabxanalarında tətbiq olunan “Kataloqlaşdırıcı” AİY-dir. “Kataloqlaşdırıcı” AİY-in əsas funksiyası axtarış kataloqunun yaradılması və onun vasitəsilə informasiya təminatının təşkilindən ibarətdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasında “İRBİS-64”ün tətbiqi ilə aşağıdakı məsələlər öz həllini tapmışdır:

-Ənənəvi kitabxana proseslərinin bir qismi avtomatlaşdırılmış, yeni avtomatlaşdırılmış işçi yerləri vasitəsilə kitabxanaçı əməyini minimuma endirmişdir;

-Kitabxanaya yeni daxil olan bütün ədəbiyyatın eləcə də, fonddakı ədəbiyyatın bir qisminin elektron kataloqu hazırlanmışdır;

-Elektron kitabxana yaratmaq təşəbbüsləri genişlənmiş, bir sıra elmlərə aid məlumat resursları çoxaldılmış və elektron kitabxanaya daxil edilmək üçün elektronlaşmışdır;

-Azərbaycanda ilk dəfə olaraq “Neft ədəbiyyatının elektron kitabxanası” hazırlanmışdır;

-Akademiya şəbəkəsi kitabxanaları ilə Mərkəzi Elmi Kitabxana arasında inteqrasiyalı kitabxana informasiya sisteminin yaradılmasına başlanılmış, “İRBİS-64” AKİS-nin həmin kitabxanalarda tətbiqi ilə əlaqədar müəyyən işlər görülmüş, şəbəkə kitabxanalarının kadrlarına “İRBİS-64”lə işləməyi tədris edəcək şəxslərlə treninqlər keçirilmişdir. (5,s.180)

Bununla əlaqədar olaraq “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi” aşağıdakı fəaliyyətləri həyata keçirir:

- 1.Avtomatalaşdırılmış kitabxana proseslərinin administrasiyası
- 2.Elektron kataloqun və elektron kitabxananın yaradılmasına texniki dəstək;
- 3.Elmlər üzrə məlumat bazalarını formalaşdırmaq;
- 4.Kitabxananın veb-səhifəsini yeniləmək və burada elektron kataloqun ümumi istifadəsini təmin etmək;
- 5.İnternet vasitəsilə elmi kommunikasiyalar yaratmaq;
- 6.Kitabxanaya daxil olan elektron informasiya daşıyıcılarını mühafizə etmək və istifadəçilərə çatdırmaq, elektron kitabxanalarda əks etdirmək;
7. Kitabxananın nəşrlərini çapa hazırlamaq.

Yarandığı gündən “Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi”nin qarşısında duran vəzifələrdən biri də, kitabxanaçılıq-informasiya terminlərinin izahlı lüğətinin və sözlüyünün hazırlanmasıdır. Lüğətdə kitabxana işi sahəsinə aid 2800 söz və terminin izahı öz əksini tapmışdır.

“Azərbaycanşünaslıq” elektron informasiya mərkəzinin yaradılması qarşıya qoyulan vacib problemlərdən biridir. Burada mərkəz dedikdə “Azərbaycan tarixi”, “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, “Azərbaycan elmi” və “Azərbaycan mədəniyyəti”ni əks etdirən materialların elektron nəşr şəkildə toplandığı virtual məkan başa düşülür.

Elektron nəşr- müraciət, axtarış, istifadə vasitəsilə təmin edilmiş-qeyri məhdud sayda istifadəçilərin tanış olması üçün məqsədli şəkildə məşinləoxunan daşıyıcıya yazılmış informasiyalardır. Nəşriyyatlarda, peşəkar

elmi cəmiyyətlərdə, elmi-tədqiqat idarələrində yaradılan elektron resurslar elektron nəşrlərə misal ola bilər. Elektron nəşrlər həm resurs kimi, həm də ayrıca elektron sənəd kimi (məsələn, CD-ROM kitablar, jurnallar, soraq nəşrləri və s.) hazırlana bilər.

2004-cü ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının elektron bazasına Azərbaycan tarixinə aid 43, Azərbaycan mədəniyyətinə aid 24, iqtisadiyyata aid 63, Azərbaycan elminə aid 87 elektron nəşr vahidi daxil edilmişdir. 2007-ci ildə “Azərbaycan tarixi” məlumat bankına 276 sənəd, “Azərbaycan iqtisadiyyatı” məlumat bankına 381 sənəd, “Azərbaycan elmi” məlumat bankına 424 sənəd, “Azərbaycan mədəniyyəti” məlumat bankına 244 sənəd daxil olmuşdur.(7,s.23) 2008-ci ildə “Azərbaycanşünaslıq” elektron informasiya məlumat bazalarına 3009 yeni təsvir daxil edilmişdir. Ümumiyyətlə, 2008-ci ildə “Azərbaycanşünaslıq” elektron informasiya mərkəzinin məlumat bazalarında 3368 (2825 məqalə, 543 kitab) sənəd təsviri mövcud olmuşdur.(8,s.43)

Azərbaycan dilində ədəbiyyatın elektron kataloquna 2007-ci ildə 3084 adda yeni kitab daxil edilmişdir. Azərbaycan dilində ədəbiyyatın retrokonversiyası davam etmiş, 456 adda ədəbiyyat elektron kataloqa daxil edilmişdir. Eyni zamanda rus, Qərbi Avropa və Şərq dillərində 2 326 adda ədəbiyyat elektron kataloqda əks olunmuşdur. Kitabxana “EBSCO” verilənlər bazasından 42.000, İNTAS layihəsindən 7.000, “Şpringer” nəşriyyatından isə 3.500 adda elektron şəkildə elmi jurnal əldə edib və onlayn rejimində oxucuların istifadəsinə verilmişdir. (7,s.23)

2008-ci ildə Azərbaycan və xarici dillərdə ədəbiyyatın elektron kataloqunun yaradılması üzrə Azərbaycan, rus, Qərbi Avropa və Şərq dillərində 4 938 adda cari ədəbiyyatın elmi təsviri və elektron kataloqa daxil edilməsi prosesi davam etdirilib.

Son beş ildə “Azərbaycanşünaslıq” elektron informasiya mərkəzi 4800 elmi materialın elektron variantı ilə təmin edilib.(6,s.7)

Artıq şöbədə 650-dən çox diskdə elektron məlumat yerləşdirilib. 2004-cü ildə şöbəyə “Ədəbiyyatın elmi kataloqlaşdırılması şöbəsi”nin vasitəsilə 42 disk daxil olub ki, bunlar da əsasən müxtəlif elm sahələrini əhatə edib. 2007-ci ildə nəşriyyatlardan yeni nəşrlərin elektron variantı CD-lərdə toplanmış, elektron kitabxananın formalaşması davam etmişdir. Yeni ədəbiyyatın 21 CD-si əldə edilmişdir, eyni zamanda kitabxanaya elektron formada 100 dissertasiya və avtoreferat daxil olmuşdur. 2008-ci ildə kitabxananın fondlarını elektron elmi informasiya resurslarla komplektləşdirilməsi davam edib və il ərzində nəşriyyatlardan 128 adda yeni ədəbiyyatın CD-ləri əldə olunub. Kitabxanaya elektron formada 184 dissertasiya və avtoreferat daxil olub.

Ümumiyyətlə, elektron kitabxanaya müxtəlif vaxtlarda ayrı-ayrı nəşriyyatlar tərəfindən verilən 900-dən artıq informasiya daşıyıcılarının-disk

və digər multimediya vasitələri daxil olmuşdur.

“Azərbaycanda neft” elektron bibliografik göstəricisinin məlumat bazasının yaradılması (materialların toplanması, elmi işlənməsi, məlumat bazasına daxil edilməsi) işi şöbənin qarşısında duran vacib məsələlərdən biridir. Bildirmək lazımdır ki, bu proses geniş əhatə olunmuş və Azərbaycanda neft sənayesinin tarixini, müasir vəziyyətini və perspektivlərini əhatə edən müxtəlif dillərdəki 307 adda sənədin elektron kataloqu yaradılmış, bunlardan 120-sinin isə tam mətni bazaya daxil edilmişdir.(2004-cü ildə). 2007-ci ildə Azərbaycanda neft yataqlarının geologiyası, neft quyularının qazılması, neft kimyası və neft emalı üzrə müxtəlif dillərdə 1 000-dən artıq adda sənəd elektron bazaya daxil edilmişdir.(7,s.23) 2008-ci ildə isə elektron bibliografik göstəricisinin məlumat bazasına 1 286 sənəd daxil edilib.

“Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının alimləri” elektron bibliografik göstəricisinin formalaşdırılması işi üzrə “Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının alimləri. I hissə. Humanitar və ictimai elmlər” elektron bibliografik göstəricisinə 153 alimin həyat və elmi fəaliyyətini əks etdirən 210 səhifəlik elektron nəşr hazırlanıb, informasiya daşıyıcılarına köçürülüb.(18,s.43) Bibliografik göstərici Azərbaycan, rus və ingilis dilində hazırlanmışdır. Buraya alimlərin tərcümeyi halı, elmi fəaliyyəti, iş yeri, əsərləri və digər nailiyyətləri haqqında məlumat daxil edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2010-cu ildə də kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması istiqamətində müəyyən işlər aparılmışdır. Belə ki, Mərkəzi Elmi Kitabxanası və AMEA-nın elmi-tədqiqat müəssisələri kitabxana şəbəkəsinin Avtomatlaşdırılmış İntegrasiyalı Kitabxana sisteminin yaradılması ilə bağlı “İRBİS-64” Avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi AMEA-nın Fizika İnstitutu, İqtisadiyyat İnstitutu, Polimer Materialları İnstitutu kitabxanalarında və “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” Elmi Mərkəzində yerləşdirilmişdir.

İnformasiya cəmiyyəti quruculuğunda kitabxanaların fəaliyyətini müasir dövrün tələbləri səviyyəsində təşkili üçün onların avtomatlaşmış kitabxana-informasiya sistemləri (AKİS) – məlumat bazaları və daimi İnternetlə təchiz edilməsi zəruridir. 2010-cu ildə AMEA MEK-in elektron kataloqunun internet istifadəçilərinə təqdim edilməsi məqsədi ilə “VEB-İRBİS” proqram təminatının sınaq variantı İnternetə buraxılıb. Hazırda “VEB-İRBİS” proqram təminatının interfeysinin Azərbaycan dilinə tərcümə işi davam edir. Bundan əlavə 2010-cu ildə “Azərbaycanşünaslıq” elektron informasiya mərkəzinin yaradılması ilə bağlı “Azərbaycan tarixi”, “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, “Azərbaycan elmi”, “Azərbaycan mədəniyyəti” (müstəqillik dövrü), “Azərbaycan ədəbiyyatı”, “Azərbaycan muzeyləri”, “ Qobustan” məlumat bazalarına 3 428 adda sənəd daxil edilmişdir. “Azərbaycanın kitab abidələri” adlı məlumat bazasının yaradılması üzrə iş davam edib, 218 adda

kitabın adı məlumat bazasına daxil edilib. “Azərbaycanda neft”, “Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının alimləri” elektron bibliografik göstəricilər başa çatdırılıb. Azərbaycan və xarici dillərdə ədəbiyyatın elektron kataloqunun yaradılması davam edib, 8944 adda cari ədəbiyyat elektron kataloqa daxil edilib. (9,s.14)

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloqundan istifadə etmək üçün hər bir istifadəçi əvvəlcə sistemdə qeydiyyatdan keçməlidir. Qeydiyyatdan keçməmiş istifadəçi elektron kataloqdan istifadə edə bilməz.

Nəticə olaraq demək lazımdır ki, AMEA MEK-nin elektron kataloqunun proqram təminatı bütün MARC (RUSMARC, UNIMARC, USMARC) və digər MARC yönümlü maşınlaşdırılan formatları tam dəstəkləyir. Digər formatlara konvertə və digər formatlardan konvertə imkanları 98% nisbətindədir. Proqram təminatının isə format tip- UNIMARC-dır.

İnzibatçı və kataloqlaşdırma əməliyyatlarını yerinə yetirən əməkdaş istənilən vaxt bibliografik təsviri yuxarıda sadalanan formatlardan hər hansı birində yazmaq imkanına malikdir. İstifadəçiyə isə bu imkan verilmir. Digər proqram təminatında hazırlanmış elektron təsvir iki yolla konvertə edilə bilər: a) bu və ya digər proqram təminatında istənilən formatda hazırlanmış bibliografik təsvirin birbaşa (informasiya daşıyıcısı və internet vasitəsilə) konvertəsi; dolayısı yolla (əvvəlcə bir formata çevrildikdən sonra standartlaşdırılmış formata uyğunlaşdırma yolu ilə) konvertə. Bütün hallarda sürətli və dəqiq konvertə imkanları formatlararası inteqrasiyanı mümkün edir.

Elektron kataloqa kitab haqqında aşağıdakı məlumatlar daxil edilir: müəllif, sərlövhə, müəllif işarəsi, nəşriyyat, nəşr ili, səhifəsi, həcmi, cildi. Daxil edilən hər bir ədəbiyyat kataloqlaşdırıcı AİY-in bloklarında bazalara uyğun bölünür. Bu bazalar aşağıdakılardır:

- 1) Nadir nəşrlər bazası;
- 2) Azərbaycan dövlətçiliyinin və Heydər Əliyev kitabxanasının bazası;
- 3) Cari ədəbiyyat bazası;
- 4) Azərbaycanşünaslıq bazası.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloquna hələlik yalnız cari və qismən retrospektiv ədəbiyyat daxil edilir. Daha dəqiq desək Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının elektron kataloqundakı nəşrlərin təsviri 7 dildəir (əsasən Azərbaycan, rus, ingilis, fransız, fars, ərəb, türk). Proqram təminatı UTF-8 kodlaşmasını dəstəklədiyi üçün burada fars və ərəb şriffləri ilə bərabər, heroqliflərin və yapon dillərində də təsvir mümkündür.

Sonda qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun şəkildə qurulması istiqamətindəki işlər davamlı həyata keçirilir. Kitabxananın

fəaliyyəti Prezident İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nda nəzərdə tutulan və bütün sənədlərin təkmilləşdirilməsinə və inkişafına önəmli təsir göstərə biləcək tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir.

Hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya” və “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı”nda nəzərdə tutulmuş kompleks tədbirlərin icrası kursunu həyata keçirir. Həmin proqrama uyğun olaraq hal-hazırda kitabxananın prioritet istiqamətlərindən biri informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının və digər müasir xidmət formalarının tətbiqi yolu ilə Azərbaycan elminin inkişafına yönəldilmiş fəaliyyət modelinin qurulmasıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı (20 aprel 2007-ci il) // Azərbaycan.- 2007.- 21 aprel.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin “Vətənə, Dövlətə, Xalqa Sədaqət andı”. Miniatur kitabının təqdimat sərgisində çıxışı // Azərbaycan.-1995.-6 iyun.
3. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası – 60 : Mərkəzi Elmi Kitabxana / Elmi red. A.Əliyeva-Kəngərli; Tərtib edənlər: F.Hüseynova, T.Cəfərova.-B.:AMEA MEK-na, 2005.-54 s.
4. Abbasov A. Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında // Elmi əsərlər / AMEA MEK-na.- Bur.10.-B.,2009.-S.70-73.
5. Cəfərov C. İnformasiya cəmiyyətində avtomatlaşdırılmış kitabxana...//Elmi əsərlər / AMEA MEK-na - 80. -Bur.VI.-2005.-S.177-185.
6. Əliyeva-Kəngərli A. Təbii və süni intellekt müasir kitabxana-informasiya prosesləri kontekstində // Elmi Əsərlər / AMEA MEK-na.-Bur.11.-B.,2011.-S.4-9.
7. Hüseynova F.İ, Cəfərova Q.Ə. Mərkəzi Elmi Kitabxana: Yekunlar və nailiyyətlər // Elmi Əsərlər / AMEA MEK-na.-Bur.9.-B.,2008.-S.16-33.
8. Hüseynova F.İ, Cəfərova Q.Ə. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası və kitabxana şəbəkəsinin 2008-ci ilin yekunları // Elmi əsərlər / AMEA MEK-na.-Bur.10.-B.,2009.-S.38-49.
9. Hüseynova F.İ, Cəfərova Q.Ə. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası 2010-cu ildə // Elmi əsərlər /AMEA MEK-na.-Bur.11.-B.,2011.-S.10-19.
10. Xələfov A. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində // Elmi əsərlər / AMEA MEK-na.-Bur.6 – B., 2005.- S. 25-40.
11. Mustafayeva S.M. MARC formatlarının yaranması və inkişafı // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.-2004.-N 1.-S.75-81.
12. Rüstəmov,Ə.M. Elektron kataloqlaşdırma metodologiyası: Monoqrafiya.-B., Uni Print, 2011.-276 s.
13. Rüstəmov Ə., Mustafayeva N. Korporativ kitabxana-informasiya şəbəkələrində kataloqlaşdırmanın bəzi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.-2004.-N 1.-S.37-47.

14. Rüstəmov Ə., Mustafayeva N. Respublika kitabxanalarında əsas proseslərin avtomatlaşdırılması // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.-2007.-N 2.-S.15-27.
15. Rüstəmov Ə., Mustafayeva N. Elektron kitabxana problemi // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.-2005.-N 2.-S.30-39.
16. Сенченко Ч.И. Библиотеки и компьютеры / Под. ред. В.В.Васильева.- Киев.,1990.- 230 с.
17. Таğıуев F., Мəммədov Ş. Müasir elmin korifeyi.- B.: Azərbaycan, 1997.- 60 s.

S.МУСТАФАЕВА

**ОРГАНИЗАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОГО
КАТАЛОГА ЦЕНТРАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ НАН
АЗЕРБАЙДЖАНА
РЕЗЮМЕ**

В статье рассматриваются важнейшие аспекты развития электронного каталога Центральной Научной Библиотеки НАН Азербайджана. В работе поэтапно проанализировано состояние и перспективы развития электронного каталога Центральной Научной Библиотеки НАН Азербайджана.

S.MUSTAFAYEVA

**ORGANIZATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF ELECTRONIC
CATALOGUE OF THE CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARY
OF THE NAS OF AZERBAIJAN**

SUMMARY

Important aspects of development of electronic catalogue of the Central Scientific Library of NAS of Azerbaijan are reviewed in the article. The state and perspectives of development of electronic catalogue of the Central Scientific Library of NAS of Azerbaijan was stage by stage analyzed in the work.

KİTABXANAÇILIQ PEŞƏSİ ÜZRƏ FASILƏSİZ TƏHSİL SİSTEMİ

***Açar sözlər:** Kitabxanaçılıq təhsili, Kitabxanaçılıq peşəsi, Fasiləsiz təhsil sistemi, Metodiki təminat, İxtisasartırma kursları, Layihələşdirmə.*

***Ключевые слова:** библиотечное образование, библиотечная профессия, непрерывное образование, методическое обеспечение, курс повышения квалификации, планирование.*

***Keywords:** Education on librarianship, profession of librarianship, continuous education system, methodical provision, course of qualification improvement, planning*

Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılması ilə əlaqədar ali təhsil müəssisələrində, metodik mərkəzlərdə, ixtisasartırma kurslarında məşğələlərə kömək məqsədilə xüsusi tədris planları əsasında keçirilməlidir.

Respublikamızda kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sisteminin ümumi strategiyasının inkişaf etdirilməsi, vahid ierarxiya prinsipləri əsasında yeniləşdirilməsi metodik mərkəzlərin bu prosesdə iştirakını tələb edir. Respublikamızda kitabxanaçı kadrların fasiləsiz təhsil sistemində hazırlanması kitabxana işinin metodik təminat sistemi ilə sıx vəhdətdə bir-birini tamamlayan elmi-təcrübi, pedaqoji və metodiki baxımdan əlaqələndirilmiş sistemli fəaliyyət kimi formalaşmasından ibarətdir. Fasiləsiz kitabxanaçılıq təhsili nədir, bu necə başa düşülməlidir?

Fasiləsiz kitabxanaçılıq təhsilinə aşağıdakılar aiddir:

- Kitabxanaların mütəmadi olaraq yüksək potensiallı və bilikli kadrlarla təmin olunması;

- Kitabxanaçı kadrlara müasir dövrün tələbləri səviyyəsində bilik və bacarıqların çatdırılması mexanizminin yüksək səviyyədə olması;

- Onların yeni peşəkar bacarıqlara uyğunlaşmasını təmin etmək;

- Ölkədə kitabxanaçılıq işinin geniş maddi-texniki bazaya malik olmasını təmin etmək: buraya yeni fikirlər, konsepsiyalar, kitabxanaçı təcrübəsi və kitabxana texnologiyalarının öyrənilməsi daxildir;

- Peşəkar kitabxanaçılıq əlaqələrinin geniş surətdə yayılması.(9.səh 58)

Göründüyü kimi, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil yuxarıda göstərilən müddələri özündə əks etdirməlidir. Ölkəmizdə dövlət kitabxanaçılıq siyasətinin təhsil mexanizminin yeni mərhələyə qədəm qoyması

mütəxəssislərə peşəkar biliklərin verilməsi və maksimum peşə bacarıqlarının öyrədilməsindən ibarətdir. Bütün bunlar ölkədə kitabxanaçılıq işinin modernləşdirilməsini, bu sahədə texniki islahatların aparılmasını vacib tələb kimi qarşıya qoyur. Həyata keçirilən bu layihələr vahid elmi, metodiki əsasa malikdir. Bu layihələrin əsas mahiyyəti ona yönəlmişdir ki, cəmiyyətdə kitabxanaçı şəxsiyyətini lazımi səviyyədə qiymətləndirmək istehsal fəaliyyətinin texniki şərtlərə uyğunlaşdırmaqdan ibarətdir. İstehsal fəaliyyətinin texniki şərtlərə uyğunlaşdırılması o deməkdir ki, uzun illər kitabxanaçılar işlədikləri müəssisələrdə müasir texniki avadanlıqlardan uzaq olmuşlar və kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində hazırlanan kadrlara bu peşə blik və bacarıqlarının öyrədilməsi günün vacib tələblərindən biridir.

Ümumiyyətlə, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemini araşdırarkən bu peşənin yüksək səviyyəyə çatmasında böyük rolu olan beynəlxalq konfransların və onların qəbul etdiyi qərarların da böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini unutmamaq lazımdır. Lakin bu konfranslar, beynəlxalq simpoziumlar 1991-ci ilə kimi dünya kitabxanaçılıq sferasında birmənalı qarşılanmırdı.

Məsələn: 1982-ci ildə SSRİ Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən sosialist ölkələrinin iş təcrübəsinə əsaslanan “Kitabxanaçılıq təhsilinin müasir vəziyyəti və təkmilləşdirilməsi yolları” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Konfransın dərc olunmuş materiallarına əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, SSRİ və onun təsiri altında olan ölkələrdə kitabxanaçılıq üzrə fasiləsiz təhsil sistemi vahid mərkəzdən idarə edilən xüsusi plan əsasında həyata keçirilirdi. Bu zaman mövcud dünya təcrübəsinə az yer verilirirdi. Qərbi Avropa və ABŞ təcrübəsi demək olar ki nəzərə alınmırdı. (11.səh 6)

Keçid dövründə yaşayan ölkələrdə fasiləsiz kitabxanaçılıq təhsilinin yeni modelləri işlənib hazırlanmalıdır. Bu zaman kitabxanaçıların fasiləsiz təhsil sistemində müəssisə və mərkəzlərin üzərinə böyük yük düşür. Təbii ki, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində metodik mərkəzlərin iştirakı daha çox ixtisasartırma və kadrların yenidən hazırlanması mərhələsində özünü büruzə verir. Bu sahədə bir neçə onilliklər ərzində müəyyən təcrübə əldə olunmuşdur. 1990-cı illərdən başlayaraq bu təcrübə getdikcə zəifləmiş, təcridən bərbad vəziyyətə düşmüşdür.

1993-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra respublikamızın bütün sahələrində baş verən dirçəliş mədəniyyət sahəsini də bürüdü və mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxanalar da bu dövlət qayğısı ilə əhatələndi. Şübhəsiz ki, müasir dövrdə kitabxana işçilərinin ixtisasartırma və yenidən hazırlanma prosesi kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində mühüm əhəmiyyətə malik olan müəssisə və mərkəzlərin üzərinə düşür.

Respublikamızda kitabxanaçı peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil aşağıdakı prinsiplər əsasında aparılmalıdır:

- Peşəkar fəaliyyətdə yeni innovativ biliklərin prioritet istiqamət kimi qəbul edilməsi;

- Peşəkar kadr hazırlığında istifadə olunan tədris planları və proqramlarının modifikasiya olunması;

- Bu sahənin digər sahələrə qarşı sosial açıqlığının olması: kitabxanaçılıq peşəsi cəmiyyətin bütün sahələrini əhatə edən elmi biliklərlə sıx əlaqədədir;

- Peşəkar kadr hazırlığında fərdi təhsil;

Tədris prosesində iştirak edən bütün əməkdaşlara qarşı demokratiklik prinsipinin qorunması. (6.səh 3)

Beləliklə, respublikamızda kitabxanaçılıq təhsili yeni metod və kontekstdə - yeni prinsiplərin, pedaqoji praktikanın, yeni cəmiyyət üçün yeni kadrların hazırlanması kontekstində aparılmalıdır.

Dünya təcrübəsi sübut edir ki, inikişaf etmiş ölkələrdə, Rusiyada, MDB məkanında kitabxanaçıların fasiləsiz təhsil sisteminin və bu peşənin daha dərinədən öyrənilməsinin böyük çəkisi fasiləsiz təhsil sisteminin ixtisasartırma mərhələsinin üzərinə düşür. Bu məqsədlə Avropa ölkələrində, ABŞ-da, Rusiyada və b. ölkələrdə iri elmi kitabxanaların bazasında kitabxana işinə dair menecment, treninq, digər kitabxanaçılıq təhsili mərkəzləri yaranır və bu da fasiləsiz sistemində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Respublikamızda kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində metodik mərkəzlərin danılmaz əməyi vardır. Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılması ilə əlaqədar metodik mərkəzlərdə, ixtisasartırma kurslarında məşğələlərə kömək məqsədilə xüsusi tədris planları tərtib edilməlidir. (4.səh.395) Belə sənədlər ölkəmiqyaslı, şəbəkədəxili və şəbəkələrarası xarakter daşıyaraq kitabxana işçilərinin peşə səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət edən problemləri əhatə etmişdir. Heç şübhəsiz ki, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində orta və ali ixtisaslı kitabxanaçı kadrlar hazırlayan təhsil müəssisələrinin: BDU-nun kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi, Bakı Mədəni Maarif Texnikumunun kitabxanaçılıq şöbəsi, eləcə də Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin ixtisasartırma kurslarında keçirilən treninq, kursların səmərəli rolu vardır. Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində fəaliyyətin genişləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və aşağıdakı mərhələ və pillələrə bölünür:

1. Orta ixtisas təhsili;

2. Ali ixtisas təhsili: bakalavr, magistr, doktorantura;

3. İxtisasartırma və kadrların yenidən hazırlanması;

4. Şəxsi təhsil.

Respublikamızda kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində ümumi strategiya onu tələb edir ki, kitabxanaçı kadrlara daim yeniləşən biliklər tədris olunsun. Ölkəmizdə kitabxanaçılıq peşəsinin 70 ildən artıq əməli təcrübəsi olduğunu nəzərə alaraq, bu yolun ayrı-ayrı inkişaf mərhələlərində kitabxanaçılıq təhsili üzrə tədris planları və proqramlarının formalaşan təcrübəyə uyğun olaraq dəyişdiyini görmüş olarıq.

Qeyd etdiyimiz kimi, kitabxanaçılıq təhsili sistemi ilə digər istiqamətdə mövcud olan təcrübələrin əlaqələndirilməsi metodik mərkəzlərin üzərinə düşür. Təbiidir ki, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində metodik mərkəzlərin iştirakı daha çox ixtisasartırma və kadrların yenidən hazırlanması mərhələsində özünü büruzə verir. Bu istiqamətdə böyük təcrübəyə malik olan metodiki mərkəzlər daimi kurslar həyata keçirirlər. Bu daimi kurslar Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəzdində fəaliyyət göstərir. Bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, bu metodiki mərkəzlərin heç biri müvafiq kitabxana şəbəkəsi işçilərinin ixtisasartırma problemi ilə uzun illər məşğul olmamışdır. Buna görə də, müasir mərhələdə respublika kitabxana işçilərinin ixtisaslarının artırılması və yenidən hazırlanması prosesində metodiki mərkəzlərin mahiyyəti, məqsəd, vəzifə və formaları müvafiq prinsip və metodlar əsasında həyata keçirilir. Metodik mərkəzlərin ixtisasartırma proseslərindəki fəaliyyəti prof. X.İsmayılovun qeyd etdiyi kimi, 4 səviyyədə həyata keçirilir:

1. Kitabxanadaxili;
2. Şəbəkədaxili;
3. Şəbəkələrarası;
4. Respublika səviyyəli.

Kitabxanadaxili ixtisasartırma tədbirləri müvafiq kollektivin konkret fəaliyyəti ilə sıx əlaqədardır. Bu zaman hər hansı bir kitabxananın əməkdaşlarının arzu və təklifləri nəzərə alınaraq, bu kitabxanada müvafiq bir sahədə kurslar təşkil olunur(4.səh.380)

Şəbəkədaxili səviyyədə isə bir neçə müvafiq kitabxana şəbəkəsinin respublikanın kitabxana sistemlərində həyata keçirdikləri funksiyaları nəzərə alınmaqla təşkil edilir.

Şəbəkələrarası ixtisasartırma tədbirləri istifadəçilərin kitabxana-informasiya ehtiyatlarından, istifadəçilərə xidmətlərin aktual problemlərindən, kitabxanaçılar tərəfindən nəzəri biliklərin dünya təcrübəsinə əsaslanmasına yönəldilmiş tədbirlər olmalıdır.

Respublika miqyaslı ixtisasartırmada kitabxana işinin qlobal problemləri ilə əlaqədar olaraq həyata keçirilən strateji tədbirlərdir.

Müasir dövrdə ixtisasartırma prosesində ən mühüm məsələlərdən biri də kitabxanaçıların oxuculara xidmət işində köhnə vərdişlərdən azad olub demokratik prinsiplərə yiyələnməsidir. Kitabxanaçıların ixtisasartırma təhsili

prosesində metodik mərkəzlər tərəfindən nəzəriyyə, metodika uzunmüddətli təcrübə prosesində formalaşmış zəngin forma və üsullardan, pedaqoji metodlardan geniş istifadə etməsidir. Bu zaman təcrübə məşğələləri, praktikumlar, seminarlar, “dəyirmi masa”lar, disputlar, müsabiqələr və s. kimi təlim-tədris növlərinin həyata keçirilməsi vacib şərt kimi meydana çıxır. Kitabxana işçilərinin ixtisasartırma proseslərində onlara yüksək peşə vərdişlərinin aşılmasında dünya təcrübəsindən çox geniş istifadə olunmalıdır ki, bu gün də bu məsələyə xüsusi önəm verilir.

Respublikamızda kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılması əlaqədar metodik mərkəzlər tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin mədəniyyət işçilərinin ixtisasının artırılması və yenidən hazırlanması daimi kurslarının fəaliyyəti ilə sıx əlaqədədir. Metodik mərkəzlər və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana işçiləri üçün ixtisasartırma kurslarının fəaliyyəti arasında qismən fərq olsa da, hər iki qurum tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər şəxsi təhsil sahəsində olduğu kimi, kitabxanaçılıq sahəsində də çalışan mütəxəssislərin formalaşmasına güclü təsir göstərir, gənc kitabxanaçı kadrların şəxsi peşə təhsilinə kömək edir. Kitabxana işçilərinin peşə səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə əlaqədar qeyd olunan bu mühüm iş üsulları özünün rəngarəngliliyinə və çoxşaxəliliyinə görə də seçilir.

İxtisasartırma kurslarının yaranma zərurətini araşdırdıqda məlum olur ki, bu kurslar XX əsrin 60-cı illərində (1966) mütəmadi olaraq keçirilməyə (müəyyən fasilələrlə) başlamışdır. İxtisasartırma sistemi olmadan yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin zamanla ayaqlaşması, müasir şəraitin tələblərindən irəli gələn vəzifələri yerinə yetirə bilməsi, durmadan inkişaf edib təkmilləşən elmi-texniki inqilabın hakimiyyətlərini mənimsəyə bilməsi çox çətindir.

Məhz buna görədir ki, ölkəmizdə ixtisasartırma müəssisələrinin böyük şəbəkəsi yaranmışdır. Respublikamızda geniş təkmilləşdirmə institutları və kursları fəaliyyət göstərir. Hələ, 1966-cı ilə qədər respublikamızda kitabxana işçilərinin ixtisasları vaxtaşırı təşkil edilən, kurslar, konfranslar, seminarlar vasitəsilə artırılırdı. Bu kurslar respublikanın ənənəvi zona mərkəzlərində - Quba, Salyan, Lənkəran, Şəki, Ağdam, habelə Gəncə, Naxçıvan və Xankəndi şəhərlərində keçirilirdi. Bu biyarlıq kursların tədris planında əsasən ictimai elmlər və ixtisas fənlərindən 144 saatlıq dərs yükü nəzərdə tutulurdu. İxtisas fənləri Mədəniyyət Nazirliyinin, habelə müxtəlif mədəniyyət sahələri üzrə respublika metodik mərkəzlərinin işçiləri tərəfindən tədris olunurdu. Əlbəttə, bu kurslar öz vaxtında müəyyən iş görə bilmiş, respublikanın kitabxana işçilərinin ixtisaslarının artırılmasında mühüm rol oynamışdır. Lakin kursların bu istiqamətdə apardığı işlər planauyğun, sistemli xarakter daşmadığından onların daha da təkmilləşməsinə və daimi ixtisasartırma müəssisəsinin yaradılmasına böyük ehtiyac hiss edilirdi. Məhz buna görə də, Azərbaycan

SSR Nazirlər Soveti 1966-cı il oktyabrın 20-də “Mədəniyyət işçilərinin respublika ixtisasartırma kursunun yaradılması” haqqında sərəncam verdi. Sərəncama müvafiq surətdə Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin 1966-cı il dekabr ayının 4-də “Mədəni-maarif işçilərinin respublika ixtisasartırma kursunun yaradılması” haqqında əmri oldu. Əmrdə respublikanın bütün mədəni-maarif işçilərinin, o cümlədən də kitabxanaçıların 4 ildə bir dəfə, 1966-cı ilin dekabr ayından Bakıda fəaliyyət göstərən kurslarda öz ixtisaslarını artırmaları nəzərdə tutulurdu. Beləliklə, 1967-ci ildən kitabxana işçilərinin sistemli şəkildə ixtisasartırmalarının əsası qoyuldu. Hər il kurslarda 200 nəfərə qədər kitabxana işçisi, o cümlədən 100 nəfər kənd kitabxanaçıları öz ixtisaslarını artırirdilər. Əvvəllər bu kurslara ancaq orta təhsilli kitabxana işçiləri dəvət olunurdu.

1970-1980-ci illərdə kitabxana işçilərinin ixtisaslarının artırılmasında bu kurs böyük rol oynamışdır. Kurslarda kitabxana işçiləri dövrün qarşıya qoyduğu vəzifələrlə əlaqədar kitabxana işində baş verən bütün yeniliklərlə tanış olurdular. Məsələn, kursun tədris planlarında son zamanlar kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələlərinə geniş yer verilmişdi. Buna görə də kitabxana işçilərinin ixtisasartırma sistemində tədris işi fərqli şəkildə həyata keçirilirdi. Əgər əvvəllər müxtəlif qrupların yaradılması üçün kitabxana işçilərinin təhsil səviyyələri nəzərə alınırıdsə, daha sonra hər şeydən əvvəl kitabxanaçının iş xüsusiyyətləri əsas götürülürdü.

Göründüyü kimi, Azərbaycanda kitabxanaçılıq peşəsi üzrə ixtisasartırma kursları XX əsrin 60-cı illərindən başlasa da, müasir dövrə kimi davam edir. İxtisasartırma kursları fasiləsiz kitabxanaçılıq təhsilində böyük əhəmiyyətə malikdir. Yuxarıda fasiləsiz kitabxanaçılıq təhsilinin mahiyyəti, onun quruluşu və təhsil sistemində iştirak edən mərkəzlər haqqında ümumi məlumat verilmişdir. Məlumdur ki, metodik mərkəzlər dedikdə respublikamızda mövcud olan, fəaliyyət göstərən, metodiki baza funksiyasını yerinə yetirən kitabxanalar nəzərdə tutulur.

Respublikada fəaliyyət göstərən kitabxanaların hamısına M.F.Axundov adına Milli Kitabxana metodiki təminatı həyata keçirir. Başqa sözlə desək, metodiki bazadır. Bu kitabxananın həyata keçirdiyi ən böyük işlərdən də biri kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində mütəxəssislərə ixtisasartırma kurslarının təşkilidir. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə olan irəliləyiş qeyri-hökumət təşkilatlarının yaranmasında da özünü göstərir. Kitabxanaçılıq peşəsini tərənnüm edən qeyri-hökumət təşkilatları da yaranmışdır. Azərbaycanda Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyasının yaranması bu işə bariz nümunədir. Bu ictimai qurum kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemində böyük işlər görmüşdür. Bu işdə həmçinin xarici təşkilatların, qeyri-hökumət təşkilatlarının böyük rolu vardır. Bu barədə ətraflı danışaq.

Respublikada kitabxana işçilərinin fasiləsiz təhsil sistində və xüsusən ixtisasartırma prosesində metodik mərkəzlərin iştirakı ilə bir mühüm məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, son illər müstəqillik qazanmış Azərbaycanın dünya ölkələri ilə əlaqələrinin genişlənməsi əlverişli imkanlar yaratmışdır. Bu baxımdan hazırda kitabxana işçilərinin ixtisasartırma prosesində bir tərəfdən dünya təcrübəsini öyrənmək, digər tərəfdən isə bu prosesə inkişaf etmiş xarici ölkələrin mütəxəssislərini cəlb etmək zərurəti meydana çıxır. Belə ki, son illər Rusiyada kitabxana işçilərinin peşə səviyyəsinin dünya standartlarına uyğunlaşması istiqamətində əldə edilən təcrübə diqqətəlayiqdir. Artıq Rusiyada kitabxana işi sahəsində metodik mərkəz statusuna malik olan kitabxanaların nəzdində kitabxana işçiləri üçün treninq (təhsil, məşğələ, təcrübi məşğələ) mərkəzləri yaradılıb. Məsələn, Rusiya Xarici Ölkələr Ədəbiyyatı Kitabxanasının nəzdində yaradılmış “Rudomino məktəbi” adlı tədris məktəbi Rusiya və MDB ölkələrinin kitabxana işçiləri üçün seminarlar, treninqlər, praktikumlar təşkil edir. Belə tədbirlər bir sıra hallarda ABŞ və Avropa ölkələrinin mütəxəssisləri ilə birlikdə hazırlanır.

1998-1999-cu illərdə həmin tədris mərkəzi ABŞ-ın Mortensen mərkəzi ilə birlikdə ikiillik “Kitabxanaların informasiya ehtiyatlarından istifadə üçün internet” proqramı hazırlamış və bu proqram çərçivəsində Rusiyanın 12 regionundan 24 mütəxəssis ABŞ-da “Kitabxana işində elektron texnologiyasının tətbiqi” problemi üzrə təlim keçmişdir.

Qeyd edək ki, son illər ərzində MDB ölkələrində onlarca kitabxana işçisi metodik mərkəzlərin tərtib etdiyi proqramlar əsasında ABŞ, Avropa və Rusiya kitabxanalarında təlimdə olmuşdur.

Ümumiyyətlə, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi ideyadan başlamış yerinə yetirilməsinə qədər 5 mühüm fazada əks olunmalıdır:

Konsepsiyanın formalaşması: buraya ideyanın formalaşdırılması, məqsədinin qoyulması, layihənin əsas əməllərinin formalaşdırılması, ilkin məlumatların toplanması, mövcud vəziyyətin təhlili daxildir. Sifarişçinin və digər iştirakçının tələblərinin və motivasiyalarının öyrənilməsi, alternativlərin təqdimatı kimi işlər də bu fazada öz əksini tapmalıdır.

Texniki tapşırıqın formalaşması: bu fazaya layihənin əsas məzmunu, baza strukturunun, texniki tapşırıqın işlənməsi və təsdiq edilməsi, layihə iştirakçılarının, kommunikasiya vasitələrinin cəlb olunması, işin gedişinə nəzarət kimi məsələlər daxildir.

Üçüncü mərhələ **layihələşdirmə** adlanır. Buraya ayrı-ayrı texniki tapşırıqların, linqvistik təminatın işlənməsi, layihənin təqdimatı, ekspertizası və təsdiqi kimi alt mərhələlər də daxildir.

Layihənin yerinə yetirilməsi adlanan dördüncü mərhələdə proqram təminatının işlənməsi, təhsil sisteminin düzgün tətbiq edilməsi, iştirakçıların

üzərinə düşən işlərin yerinə yetirilməsinə nəzarət kimi işlər aiddir.

Sonunca faza isə **layihələrin daimi istismara verilməsi** adlanır. Buraya bu tip kursların təşkili zamanı mütəxəssis kadrların daimi cəlb olunması, xüsusi münbit mühitin formalaşdırılması kimi vacib alt mərhələlər daxildir. (5.səh 45)

Göründüyü kimi, kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemini düzgün təşkil etmək üçün mövcud təcrübədən geniş istifadə etmək, düzgün yararlanmaq lazımdır. Buna görə də, adıçəkilən metodiki mərkəzlər, qeyri-hökumət təşkilatları, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tərkibində təşkil olunmuş kurslar qeyd etdiyimiz bu təcrübədən geniş istifadə edərək bu sahədə işini uğurla davam etdirir.

ƏDƏBİYYAT

a) Azərbaycan dilində

1. Xələfov A. İnformasiya cəmiyyəti və kitabxanaşünaslığın müasir problemləri// Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi-nəzəri və praktiki jurnal, 2010. -№ 1. –S.135
2. Xələfov A. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili. -Bakı, 1998. -124 s.
3. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı. –Bakı, 1987. -130 s.
4. İsmayılov X. Azərbaycan Respublikasında Kitabxana İşinin Metodik Təminat Sisteminin İnkişaf Tarixi (1918-2000): monoqrafiya. –Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2000. -416 s.
5. Xələfova S. Elektron kataloq axtarış sistemində: metodik göstəriş. -Bakı , 2010.-98s.
6. Kitabxanaçılıq təhsili üzrə minimum dövlət tələbləri. (Dövlət standartı -2009)

b) rus dilində

7. Калегина О.А. Библиотечно-информационное образование в контексте мировых тенденций: теоретико-методологический аспект /О.А. Калегина. -Казань, 2006. -224 с.
8. Кудрина Е.Л. Проблемы качества подготовки кадров в вузах культуры и искусств /Е.Л.Кудрина //Библиотеки в обществе, построенном на знаниях: Сб. материалов 2-й Международной конференции «Библиотеки и образование». -Вологда, 2006. – с.81 –84.
9. Кузнецова Т.Я. Вызовы нового времени и кадровая ситуация в библиотечном деле: возможные пути решения кадровых проблем отрасли /Т.Я.Кузнецова //Информационный бюллетень Российской библиотечной ассоциации. -2007. -№ 45. -с. 57-60.
10. Рыжова Н.А. Что может дать библиотечному образованию кредитно-модульная система? / Н.А. Рыжова // Библиотековедение. -2007. -№ 6. -с. 118-121.
11. Состояние и пути совершенствования библиотечного образования /материалы конференции специалистов вузов культуры с участием представителей социалистических стран. -Москва, 1984. -198с.

**СИСТЕМА НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В
БИБЛИОТЕЧНЫЙ ПРОФЕССИ**

РЕЗЮМЕ

В статье сообщается о системе современного непрерывного библиотечного образования, в том числе рассматриваются данные требования к библиотечному образованию, опыт работы зарубежных стран и уровень претворения их в республиканских учреждениях. Предложена важность курсов повышения квалификации библиотечного образования в системе непрерывного образовательного процесса.

R.GARDASHOV

**CONTINUOUS EDUCATIONAL SYSTEM ON THE PROFESSION
OF LIBRARIANSHIP**

SUMMARY

Knowledge is introduced about continuous educational system on the profession of librarianship in the article. In addition the views about the requirements to education on librarianship, the foreign countries' experience and its application in our republic were highlighted in the article. The views on necessity of relevant qualification improvement courses in the continuous education system are also reflected here.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNƏ İNTEQRASIYASI
İSTİQAMƏTİNDƏ REALLAŞDIRILAN DÖVLƏT PROQRAMLARI
VƏ ONLARIN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Açar sözlər: Biliklər cəmiyyəti, informasiya texnologiyaları, dövlət proqramları, milli kitabxana, modernləşmə siyasəti və s.

Ключевые слова: общество знаний, информационная технология, государственная программа, национальная библиотека, модернизация политики

Keywords: Society of knowledge, information technologies, state programs, national library, modernization policy

Dünya birliyinin sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf genezisinə nəzər saldıqda görə bilərik ki, burada əsas etibarilə dörd mühüm mərhələ fərqləndirilməkdədir (sxem 1.).

Bu mərhələlərin birindən digərinə keçid heç şübhəsiz ayrı-ayrı cəmiyyətlərdə spesifik kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri effektləri yaratmaqla yanaşı, yeni dəyərlərin və ictimai münasibətlərin formalaşmasına səbəb olmuşdur. Hal-hazırda sonuncu mərhələ kimi qiymətləndirilən informasiya cəmiyyəti özündə bir sıra spesifik xüsusiyyətləri cəmləşdirmişdir ki, hansı ki, onlarda bilavasitə aşağıdakılardan ibarətdir:

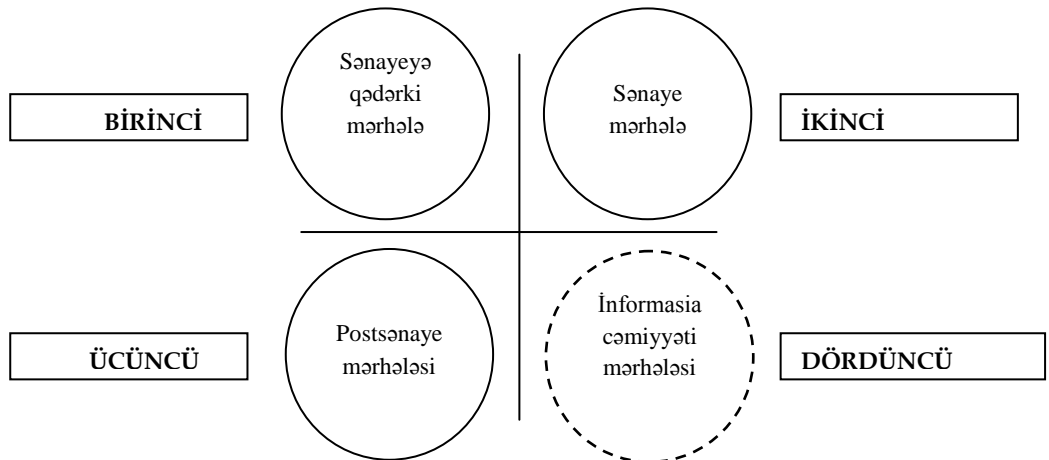
1. İnformasiyanı əsas istehsal amili kimi şərtləndirir;
2. İctimai münasibətlərin bütün sferalarında mobilliyi şərtləndirir;
3. Yeni ictimai münasibətlərin meydana gəlməsini şərtləndirir;
4. İnformasiyanın beynəlxalq hərəkəti daha da sürətlənir;
5. Qlobal kontekstdə informasiya özü ilə birlikdə dezinformasiyaların həcmi artırır;
6. Müasir texnologiyaların daha dinamik inkişafını şərtləndirir;
7. Ayrı-ayrı cəmiyyətlərdə təhsil və maarifləndirmə siyasətlərinin daha da modernləşdirilməsini aktualaşdırır və s.

Ayrı-ayrı müstəqil dövlətlərin dünya birliyində özünəməxsus mövqe tutması və milli inkişafı təmin edə bilməsi heç şübhəsiz müasir çağırışlara xüsusi əhəmiyyət verməyi tələb edir. Məhz belə bir şəraitdə müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya birliyinə sürətli inteqrasiyanı hədəfləyən Respublikamız heç şübhəsiz qlobal çağırışlara mobil adekvatlığı təmin etməlidir. Respublikamızda informasiya cəmiyyətinə keçid ümümmilli inkişaf

konsepsiyasının əsas vektorial istiqamətləri ilə də bilavasitə çulğalaşmaqdadır. Belə ki, Cənab Prezident İlham Əliyevində qeyd etdiyi kimi «Qara qızılı insan qızılına çevirmək» və yaxud «biliklərə əsaslanan inkişaf modelini qurmaq» yeni oyun qaydalarına uyğun strategiyanı reallaşdırmaq kimi ciddi prioritetləri aktuallaşdırmaqdadır. Həmin tələblərə uyğun strategiyanın əsas həlqələrindən biri də informasiya cəmiyyətinin əsas subyektlərində biri olan milli kitabxanaçılıq sisteminin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması və nəticə etibarilə onların əsas aparıcı qüvvə qismində çıxış etməsini təmin etməkdir. Ümumiyyətlə, informasiya cəmiyyətinə keçid özü-özlüyündə kifayət qədər sistemli institusional strukturun formalaşmasını tələb etməkdədir. Sözügedən institusional strukturlar isə öz növbəsində bir-biri ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq şəraitində spesifik beynəlxalq, regional və milli dövlət proqramlarının reallaşdırılmasına məsuldurlar.

SXEM 1.

DÜNYA BİRLİYİNİN SOSIAL-İQTİSADI VƏ MƏDƏNİ İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

QEYD : Sxem müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Problemə məhz bu kontekstdən yanaşdıqda ölkə rəhbərinin 6 oktyabr 2008-ci il 3072 nömrəli Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə dövlət proqramı xüsusi əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Bu proqramla yanaşı 1998-ci ildə qəbul edilmiş “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda bu sahədə görülən işlərə nümunə kimi göstərilə bilər [4]. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi informasiya cəmiyyətinə inteqrasiya çox xətti bir struktura malik olduğu üçün milli

kitabxanaçılıq sisteminin bu sahədəki mövqeyi də kifayət qədər strateji əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanılmasında, nəsil-dən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzsiz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, fondların müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, elektron məlumat banklarının yaradılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini zəruri edir və bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir [1]. Məhz bu istiqamətdə reallaşdırılan məqsədyönlü tədbirlə kompleks əsas hədəfi Dövlət Proqramının əsas kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun yaradılması, istifadəçilərə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, əhəlinin intellektual potensialının və bilik səviyyəsinin inkişafı, habelə fasiləsiz təhsilin təmin edilməsi üçün şəraitin yaradılmasından ibarətdir. Çünki informasiya cəmiyyətinin əsas prinsiplial fərqlərindən biri də insanların maarifləndirilməsi və yaxud əgər belə demək mümkündürsə təhsillərində yeni bir mərhələyə informal təhsil mərhələsinə keçidə birləşdirməkdədir.

Bu isə ayrı-ayrı milli dövlətlərdə kitabxana infrastrukturalarında köklü dəyişikliklərə əsaslanmaqdadır. Respublikamızda bu istiqamətdə həyata keçirilməsi prioritet xarakter kəsb edən aşağıdakı tədbirlər hədəf kimi seçilmişdir ki, hansı ki, onlarda bilavasitə aşağıdakılardan ibarətdir [2] :

- İnformasiya cəmiyyəti quruculuğu şəraitində beynəlxalq standartlar, normativ hüquqi aktlar, milli informasiyalaşdırma siyasəti əsasında ölkədə fəaliyyət göstərən kitabxanaların modernləşdirilməsi;

- Köklü islahatların aparılması, kitabxana-informasiya resurslarının dünya məkanına inteqrasiyasının təmin edilməsi, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi, idarələrarası koordinasiyanın təşkili;

- Elektron informasiya fondlarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, "Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası"nın oxucuların istifadəsinə verilməsi;

- Elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması;

- Kompüterləşdirilmiş kitabxana infrastrukturunun qurulması, kitabxanaların yeni informasiya texnologiyaları ilə təchiz edilməsi və s.

Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının icrasından gözlənilən əsas nəticələr kimi isə bilavasitə aşağıdakı məqamları tezisləşdirə bilərik: [1]

- «Biliklər cəmiyyətinin Azərbaycan modeli» konsepsiyasının hazırlanması;
- Kitabxanalarda müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi, kompüterləşdirilmiş kitabxana infrastrukturunun, elektron informasiya resurslarının və müxtəlif sahələr üzrə elektron kitabxanaların yaradılması;
- Dünya informasiya sistemlərində Azərbaycan kitabxana resurslarının təbliği və beynəlxalq informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi;
- Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kitabxanaların fondlarının ənənəvi və müasir informasiya daşıyıcıları ilə tam komplektləşdirilmə mexanizminin yaradılması və bu işin davamlı şəkildə inkişaf etdirilməsi;
- Azərbaycan kitabxanalarının dünyanın ən böyük kitabxanalarının məlumat bazalarına daxil olmasının və onların resurslarından istifadənin təmin edilməsi
- Azərbaycan kitabxanalarının informasiya cəmiyyəti və vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə birgə əməkdaşlığının həyata keçirilməsi və s.

Müasir dünyada kitabxana-informasiya sferasının inkişaf meyllərindən biri də, «regional informasiya mühiti»nin mövcudluğu, sözügedən sferada rəqabətin milli infrastrukturlar arasından daha çox regional kontekstdə getməsi ilə müşahidə edilməkdədir. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının əsas məqsədlərindən biri də milli kitabxana-informasiya sisteminin beynəlxalq rəqabətqabiliyyətliliyini təmin etməyə hesablanmışdır. Respublika Prezidenti İlham Əliyev cənablarının Türk Dilli Ölkələrin Milli Kitabxana Direktorlarının konfransı və Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası Əməkdaşlıq Təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılara məktubunda da qeyd etdiyi kimi «Qloballaşan dünyada informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq müasirləşən milli kitabxanalar ölkələrin davamlı inteqrasiyası və xalqların qarşılıqlı mədəni əlaqələrinin zənginləşdirilməsi proseslərinə öz layiqli töhvələrini verməkdədir» [3] və buda öz növbəsində sözügedən subyektlərin qarşılarında ciddi bir məsuliyyət qoymuşdur. İnformasiya ehtiyatlarının vacibliyi və cəmiyyətdə oynadığı rol respublikamızda lazımınca qiymətləndirilir və bu sahənin hüquqi tənzimlənməsi üçün konkret işlər görülür.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramı // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya, 2008, №2, s.7-30.

2. “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // “Azərbaycan” qəz. – 2007. - 21 aprel.

3. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türkdilli Ölkələrin Milli Kitabxana Direktorlarının Konfransı və «Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası» Əməkdaşlıq Təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılarına məktubu: 17 noyabr 2008-ci il // Xalq qəzeti, 2008, 18 noyabr.

4. “İnformasiya, informasilaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu., Bakı-1998

З.РЗАЕВА

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПРОГРАММЫ И ИХ ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ РЕАЛИЗОВАННЫЕ НА ПУТИ ИНТЕГРАЦИИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

РЕЗЮМЕ

Исследование в основном отражает в себе системные анализы процесс в современного информационного общества, суть государственных программ их должности и функции. На мировой практике мы можем видеть, что все цивилизованные страны формализовали адекватность к этим процессам ещё в пост-промышленное время и приводили, если так сказать возможно, в данную ситуацию.

Z.RZAYEVA

THE IMPLEMENTED STATE PROGRAMS ON INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN INTO INFORMATION SOCIETY AND THEIR MAIN FEATURES

SUMMARY

The study reflects the transition process to the modern information society and the specific state programs, which are one of its main elements, their essence, systematic analysis of its objectives and functions. The complication and the mobilization of all spheres of public life in the modern world actualize the application of an adequate strategy and tactics for the activities. Looking at the world experience we can see that the developed countries have already secured that adequateness being based on the post-industrial requirements and led it to a mature state.

A strategy is in the process of realization that combines in itself the multispectral activities targeting an establishment of the Azerbaijani model of a “Knowledge society”. One of the significant chains of that strategy, of course, is the national library system which is one of the main subjects of information society. From this point of view the article as a whole is dedicated to the study of mission and key elements of the State Program on development of library-information field in 2008-2013 in the transition process to an information society in the Republic of Azerbaijan.

Leyla ABASOVA
Bakı Dövlət Universitetinin
“Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi”
kafedrasının müəllimi

M.F.AXUNDOV – AZƏRBAYCAN MAARİFÇİLİYİNİN
ƏVƏZOLUNMAZ MEMARI

Açar sözlər: M.F.Axundov, mətbuat, elm, maarif, kitab, kitabçılıq işi, mətbəə, əlifba.

Ключевые слова: Мирза Фатали Ахундов, пресса, наука, образование, книга, книговедение, типография, алфавит

Keywords: M.F.Akhundov, print media, science, education, book, bibliography, print house, alphabet

Elm və maarif bütün xalq arasında aşağıdan tutmuş yuxarıya qədər, istisnasız olaraq hamının arasında yayılmalıdır: çoban da, əkinçi də, tacir də, əttar da nazirlərdə olan istedadla malik olmalıdırlar.

(M.F.Axundov)

“Zülmət səltənətində” işıq kimi parlayan M.F.Axundov bütün Yaxın və Orta Şərqdə XIX əsrdən başlanan “yeni təfəkkür” inqilabının, müasir mənəvi mədəniyyətin ilk carçısı idi [17].

O, ürəkdən xalq, Vətən və ümumbəşər üçün yazır, dünyanı ədalətə, həqiqətə, azadlığa səsləyirdi. Onu oxuduqca istər-istəməz düşünməli olursan: bu böyük şəxsiyyətin malik olduğu sonsuz qətiyyət, məqsəd aydınlığı və iradənin mənbəyi nədir? Hər şeydən əvvəl vətənpərvərlik və vətəndaşlıq! O özü bu barədə yazır: “Bu yolda nə qədər zəhmət...qəbul edəcəyəm ki, öz həmvətənlərimi qaranlıqdan işığa çıxardım və bunun mənəvi ləzzətini dadım”.

Azərbaycanda realist ədəbiyyatının, ictimai-siyasi və elmi fikrin inkişafı tarixində M.F.Axundovun xidmətləri böyükdür. M.F.Axundov yazır: “İnsan təbiətinə elm cövhəri ilə nə qədər artıq cila verildə, insan həm elmin qüvvəsi ilə, həm də öz təbiətinin köməyi ilə pis əməllərdən o qədər də saqınar” [17].

Görkəmli filosof Heydər Hüseyn Mirzə Fətəli yaradıcılığının geniş əhatə dairəsini belə təsvir edirdi: “Böyük humanist şəxsiyyətin bəhs etmədiyi heç bir böyük və ya kiçik məsələ olmamışdır. O, drama, hekayə və şeirdən başlamış, fəlsəfə, din, etika, moral, kritika, dil, dövlət, məktəb və tədris və s. bu kimi müxtəlif məsələlərdən bəhs etmiş və hər məsələyə öz dövrünə görə

konkret və aydın cavab verə bilmişdir”. Bu sözlərin hamısı inkarolunmaz həqiqətdir. Özünün dediyi kimi, o, təfəkkür sahiblərinin gözünü açmaq üçün yaradıcılıq və mübarizə meydanına qədəm qoymuşdu. Onun ciddi məşğul olduğu, həllinə çalışdığı elmi-nəzəri problemlərin üföqləri doğurdan da genişdir. Biz bu problemlərdən – mətbuat, kitab və kitabçılıq işi vəzifələrinə dair Axundovun irəli sürdüyü nəzəri müddəaların və gəldiyi nəticələrin üzərində qısa da olsa, dayanmaq istərdik [5].

Axundov həqiqətən mənalı yazmağı bacaran, vətənpərvər ziyalıları redaksiya ətrafında birləşdirməyi məsləhət görürdü. İlk milli qəzetimiz kimi şöhrət tapan və qısa ömür sürən “Əkinçi”nin qarşılaşdığı ciddi çətinliklər (vəsaitin, oxucuların, əməkdaşların azlığı və s. cəhətdən), H.B.Zərdabi kimi, Axundovu da çox düşündürmüşdür. Zərdabiyə yazdığı məktublardan birində “Əkinçi”nin nəşrinə kömək üçün öz qayğılarından söhbət açır, cəhalətpərəstləri qəflət yuxusundan oyadırdı: “Əgər sən (Zərdabinin – L.A.) ətrafında olan dostlardan bəziləri mənim Sultanova yazdığım məktubun çap edilməsini məsləhət görməsələr, onların sözünə baxma, məktubu mütləq çap et... Qoy bizim xalqımızın da bir qədər gözü açılsın və fanatizmdən xilas olsun ki, vətənpərvər ola bilsin. O zaman hər nə istəsən fikrin baş tutacaqdır. Əks-təqdirdə, xalqımız fanatizm qaranlığında qaldıqca, hər bir xeyir iş üçün bizim gördüyümüz tədbirlər heç bir nəticə verməyəcəkdir” [5].

“Əkinçi” qəzeti ətrafında birləşən XIX əsr Azərbaycan ziyalıları arasında Axundov da var idi. Ancaq o adi oxucu və adi müəlliflərdən deyil, “Əkinçi”nin ağıllı məsləhətçisi, qayğıkeş köməkçisi və Zərdabinin əqidə dostu idi. Qəzetin həm uğurlu çıxışları, həm də qüsurları və çətinlikləri Axundovu da az düşündürmürdü. O, “Əkinçi”nin nömrələrini diqqətlə nəzərdən keçirir, özünün işgüzar təkliflərini, arzu və məsləhətlərini ondan əsirgəmir. Zərdabiyə bildirirdi ki, qəzet təkcə dərin məzmununa görə deyil, zərif, aydın dili və üslubu ilə də fərqlənməlidir: “Sizin qəzetiniz başqa məsələlərlə yanaşı, Azərbaycan yazıçısını düzgün olmayan ifadələrdən təmizləməyə çalışmalı, bu dildə yazan bütün adamlar üçün nümunə olmalıdır” [5].

Haqsızlığa, ədalətsizliyə qarşı mübarizədə, adamların mənəvi-siyasi tərbiyəsində mətbuat vasitəsilə tənqidin, mübahisənin ciddi əhəmiyyəti vardır. Axundov yazır ki, mətbuat şair və alimlərin yeni əsərləri haqqında, “hökumət adamlarının, əmirlərin, hakimlərin, komandanlıqların və bütün mənsəb sahiblərinin... iş və rəftarı haqqında” tənqidi söz deyə bilər və deməlidir. Özü də tənqid obyektiv olmalı, real faktlara əsaslanmalıdır”. Tənqid üçün söz və fikir azadlığı vacibdir. Ona görə ki, “fikir azadlığı olduqda kritikanın faydası o olacaqdır ki, nəhayət, get-gedə müxtəlif fikir və rəylərin toqquşmasından haqq yerini tapacaq və mədəniyyət aləmində tərəqqilər zühur edəcəkdir”. M.F.Axundov yazır: “Bəşəriyyətin qələbəsi və səadəti o zaman mümkün ola biləcəkdir ki, istər Asiyada və istərsə də Avropada insan ağı tamamilə əbədi

həbsdən azad edilsin; bütün işlərdə və fikirlərdə əfsanəvi rəvayətlər deyil, insan ağı yeganə sənəd, sübut və həkimi-mütləq kimi tanınsın” [17].

M.F.Axundov insan həyatında, cəmiyyətin dolanışığında, dövlət quruluşunda, ədəbiyyat, incəsənət, elm, fəlsəfə aləmində çox sirlər dərk etmiş və çox kəşflərlə bəşərin estetik və fəlsəfi fikrini zənginləşdirmişdir. Mən burada bir cəhəti xüsusi olaraq qeyd etməyə bilmərəm. Yazıçılar üçün Homer dövründən bu günə kimi mübahisə obyektini olan tənqiddin obyektivliyi, həmçinin bədii sənətlərin məzmun və forma anlayışı barədə görün M.F.Axundov necə dərin mülahizə yürüdür və necə dəqiq, necə kamil fikirlər söyləyir. O, bəzi Şərqi yazıçı, şair və tənqidçilərinin prinsipsizliyini, əsassız tərifini, qüsurları belə müsbət qələmə verməsini yanar ürəklə qeyd edir və bu həm də əsl qərəzsiz, yaltaqsız tənqiddin rolunu nəzərə çatdırır. O, yazır: “Bu qayda Avropada məlumdur və onun böyük faydaları vardır. Məsələn, bir şəxs bir kitab yazdığı zaman, başqa bir şəxs onun əsərinin mətləbləri xüsusunda kritika yazır. Bu şərtlə ki, onun yazısında müəllif haqqında ədəbsiz və könül incidən bir söz belə olmasın, hər nə deyilsə, incəliklə deyilsin. Bu işi “kritika”, onunla məşğul olan şəxsi isə fransız istilahi ilə “kritik” adlandırırırlar. Müəllif ona cavab verir. Ondan sonra üçüncü bir şəxs meydana çıxır, ya müəllifin cavabını təsdiq edir, ya da kritika yazanın fikrini üstün tutur” [17].

M.F.Axundov qəzetin tənqidi çıxışlarında etika normalarından kənara çıxmağın əleyhinə idi. Tənqiddə gərək “ədəbsiz və könülincidən bir söz olmasın”. Sözlər, fikirlər “incəlik yolu ilə deyilsin”. Məhz bu barədə M.F.Axundov yazır: “Tənqid müasir inasınların əxlaq və tərbiyəsinin islah və təkamülündə təsirsiz qalmadığı kimi, gələcək nəsillərin əxlaq və tərbiyəsinin islah və təkamülündə də tam təsiri vardır” [17].

Heç bir mətbuat orqanı müxbirsiz və müəllifsiz yaşaya bilməz. Müxbirsiz ölkə daxilində və dünyada cərəyan edən tipik hadisələri vaxtında görmək və operativ qaydada işıqlandırmaq mümkün deyil. Müxbirlər eyni zamanda real həyatla, oxucu kütlələri ilə redaksiya arasındakı əlaqələrinin mərkəzində dururlar. Bunları nəzərə alan Axundov bu və digər mətbuat orqanlarının hər vilayətdə maaşla işləyən müxbirlərin olmasını lazım bilirdi. “Hər tərəfdən və hökumətdən əhvalat” yazıb çap üçün redaksiyaya göndərmək vəzifəsi, hər kəsdən əvvəl onların öhdəsinə düşürdü. Axundov “əhvalat” dedikdə yəqin ki, oxucuları maraqlandıran yeni faktları və hadisələri nəzərdə tuturdu. Yazmaq üçün onun müxbirlərə məsləhət gördüyü əhəmiyyətli mövzular da az deyildi: ticarət və əkinçiliyin inkişafı, yeni mədənlərin kəşfi və işə salınması, elmlər, fənlər, sənaye problemləri, uşaq tərbiyəsi və s.

Tarixi sənədlər təsdiq edir ki, Axundov “Əkinçi” qəzetinin redaktoru ilə, Peterburq və Moskvada çıxan bəzi mətbuat orqanlarının redaksiyaları ilə işgüzar yaradıcılıq əlaqələri saxlamışdır. O, yalnız kütləvi informasiya vasitələrinin vəzifələri və problemlərinə dair tutarlı nəzəri müddəalar irəli

sürməklə kifayətlənməmişdir. Bir publisist kimi mətbuatda dərc etdirmək məqsədilə məqalə və məktublar da hazırlamışdır.

Tərəqqipərvər rus mətbuatı ilə, qabaqcıl rus yazıçı və alimləri ilə yaxınlıq Axundovun ədəbi-bədii və elmi yaradıcılığına, onun bir sıra əsərlərinin çapına müsbət təsir göstərmişdir. Məlum olduğu kimi, onun Puşkinin ölümü münasibətilə yazdığı məşhur poeması əvvəlcə “Moskovski nablyudatel” jurnalının (1835-1889) 1837-ci ildə çıxan XI kitabında, 1874-cü ildə isə Peterburqda çıxan “Russkaya starina” jurnalında (1870-1918) çap olunmuşdur. “Kavqaz” qəzeti (Tiflis, 1846-1918) və “Literaturnı letopis” toplusu (Peterburq) və rus dilində nəşr edilən başqa mətbuat orqanlarında da Axundovun imzasına rast gəlmək mümkündür [5].

M.F.Axundov Şərqi Qərblə birləşdirən bir körpüyə bənzəyir. Klassik maarifçilik bu körpüdən keçib Şərqə daxil olur. Azərbaycanda yeni tipli realist-materialist ideoloji hərəkat, teatr, mətbuat, ilk Şərq maarifçiliyi – hamısı Axundovla başlayır. Mirzə Fətəli ilk dəfə olaraq bədii və fəlsəfi sistemin orta əsr stereotipindən və klassik Şərq modelindən kənara çıxır, durğunluğa və ehkama radikal-inqilabi etirazın, sənətdə və estetikada “yeni təfəkkürün” “baniya-karı” olur [17].

Tiflis mühiti böyük yazıçı və mütəfəkkirin inkişafında çox mühüm rol oynayır. O, Qafqazda sürgün edilmiş dekabrist Bestüjev-Marlinski ilə tanış olur və bu illərdə XVIII əsr fransız materialistləri və maarifçilərindən Holbax, Didro, Helvesti, Volter kimi filosofların, Rusiyanın inqilabçı-demokratlarından Belinski, Çernişevski və Dobrolyubovun mütərəqqi ideyaları ilə silahlanır. Bütün bunlar onun həyatda da, yaradıcılıqda da əbədi sadiq qaldığı beynəlmiləl bədii, fəlsəfi və estetik ideali şərtləndirir.

M.F.Axundov ustad və qayğıkeş bir müəllim kimi, qələmi hələ özü qədər də püxtələşməmiş jurnalistlərə və yazıçılara yaradıcılıq yollarında necə irəliləmək qayda-qanunlarını öyrədirdi. O, öyrədirdi ki, ədəbi işçi və mətbuat, hər şeydən əvvəl, xalqa xidmət göstərməlidirlər. Onlar xalqın sevincinə və kədərinə şərik olmalı, iqtisadi və mədəni dirçəlişinə yardım göstərməlidirlər. Sonra, qəzet və ümumiyyətlə, mətbuat sağlam tənqidin mərkəzində durmalıdır. Tənqid obyektiv olmalı, real faktlara əsaslanmalıdır. Daha sonra, qəzətdə çapa veriləcək yazıların dili, üslubu, məzmunu oxucuların ürəyinə yatmalıdır. Qəzet həqiqi, geniş və müasir informasiya mənbəyinə çevrilməlidir.

Mətbəələrin açılmasına, qəzet və kitab çapına ölkədəki şərait xalqın inkişaf səviyyəsi Azərbaycan ziyalılarının, maarifpərvərlərinin qayğısı ilə əlaqələndirirdi. Buna görə də, Azərbaycanda XIX əsrin əvvəllərində qəzet və kitab çapına, xüsusilə də kitabın tərtibatına, kitabın yayılmasına, istifadə olunmasına xüsusi əhəmiyyət verən görkəmli Azərbaycan ziyalıları, pedaqoqları, maarifpərvərləri vardır. Bunların sırasında A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh, H.B.Zərdabi, Ü.Hacıbəyov, F.Köçərli, M.F.Axundov,

Ə.H.Xalisəqarızadə, S.Mümtaz, N.Nərimanov, Ö.F.Nemanzadə, A.Səhhət, C.Məmmədquluzadəni və başqalarının adlarını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Buna görə də, Azərbaycanda kitab və kitabçılıq işi XIX əsrin əvvəllərində daha sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. Təsadüfi deyildir ki, görkəmli Azərbaycan yazıçı və şairləri, o cümlədən M.F.Axundov hələ XIX əsrin ortalarında qəzet və kitab çap etmək üçün mətbəələrin açılmasını, litoqrafiyaların təşkilini ən vacib işlərdən hesab edirdi. Məsələn, M.F.Axundov bu məqsədlə də xarici ölkələrə, xüsusilə İrana səyahət etmiş, litoqrafiyaların və mətbəələrin fəaliyyətini öz gözləri ilə görmüş və Azərbaycanda da mətbəələrin təşkilini çox zəruri saymışdır. Çünki müqayisələr aparmış və litoqrafiya üsulu ilə kitabların keyfiyyətsiz buraxıldığına şahidi olmuşdur. Məlum olduğu kimi, Mirzə Fətəli Axundov mətbəə açmaq haqqında təşəbbüs göstərmişdir. O, Qafqaz canişini general Qovovina ərizəsində yazırdı ki, hazırda “...Müsəlman dillərində kitab çox azdır. Bu ehtiyac Qafqazdakı mətbəələrdə daha çox özünü göstərir. Bunun səbəbi tamamilə aydındır. Kitablardan çoxu əlyazmasındadır, çap kitabı isə azdır. Çünki bu yaxınlardakı müsəlman hökumətlərində mətbəələr yox idi. Bir az bundan qabaq Türkiyədə tipografiya, Hindistanda, İranda isə litoqrafiya açılmışdır. Mən İranda olanda bir neçə litoqrafiyanı gedib özüm gəzmişəm. Burada mənə Hafizin təzə çapdan çıxmış bir külliyyatını bağışladılar”. Sonra M.F.Axundov qeyd edirdi ki, “Qafqazda Azərbaycanda kitab çap edən mətbəə olmadığına görə müsəlmanlar Türkiyə və İrandan kitab gətirməyə məcburdurlar”.

M.F.Axundov kitabın çoxalmasını, nəşrin ona görə zəruri hesab edirdi ki, insanların, ölkə əhalisinin əksəriyyəti, elmə, biliyə, savada malik olmalıdır. Bu məqsədlə o, yazırdı: “Elm və maarif bütün xalq arasında, aşağıdan tutmuş yuxarıya qədər, varlıdan tutmuş, yoxsula qədər istisnasız olaraq hamının arasında yayılmalıdır; çoban da, əkinçinin də, tacir də, əttar da nazirin əlində olan iqtidara malik olmalıdır. Bütün xalq dövlət başçılarının gördüyü tədbirlərdə iştirak etməlidir”.

Xalqın azadlığa çıxmasında, tərəqqiyə çatmasında, elmin və təhsilin inkişafında kitabın rolunu M.F.Axundov çox yüksək qiymətləndirirdi. O, fikir və arzularını belə ümumiləşdirirdi ki, cəmiyyətin bütün təbəqələri, başqa sözlə oxucular imkan tapıb az bir müddət ərzində “öz ana dilində kitablar oxuyaraq və onların məzmununu” dərk edəcəklər.

“Çap işinin xalqın zəruri işlərindən biri” hesab edən, M.F.Axundov kitabların bədii tərtibat və poliqrafik icra baxımından yüksək səviyyədə təşkil edilməsini kitabçılıq işinin vacib problemlərindən biri hesab edirdi. Təsadüfi deyildir ki, M.F.Axundov Şərqi litoqrafiyalarında basılan kitabların aşağı keyfiyyətdə olduğuna istehza edərək deyirdi ki, “daş çapmaq belə bir kitabı oxumaqdan...asandır”. Azərbaycan dilində kitabların, xüsusilə yox dərəcəsində

olması M.F.Axundovu çox narahat edirdi. Məlumdur ki, Azərbaycanda ərəb əlifbasına qarşı mübarizə XIX əsrə qədər zəif olmuşdur. XIX əsrdə isə görkəmli Azərbaycan yazıçısı, kitabşünası M.F.Axundov tərəfindən bu ideya nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış və bir sıra əməli yollar müəyyənləşdirilmişdir. Bir maraqlı faktı da qeyd edək ki, Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə edilən Misirdə çap olunmuş əlyazma kataloqlarının hər birində “Fehris əl-məxtutat əl-farsiyyə”də (fars əlyazmaları kataloqu, II hissə, səh.41-42) Milli kitabxanada saxlanılan M.F.Axundovla bağlı həmin materialların ətraflı təsviri verilmişdir [1].

Yeni materialların tapılması ilə əlaqədar belə bir sual meydana çıxır ki, Azərbaycan maarifçisi M.F.Axundovun qələminin məhsulu olan bu materiallar Qahirə kitabxanasına necə düşmüşdür. Bu suala cavab vermək üçün əvvəlcə həmin sənədlərlə bağlı məsələləri işıqlandırmaq lazımdır [1].

Qahirə kitabxanasında tapılan materiallar 24 əlyazma səhifəsindən ibarətdir. Titul səhifəsində belə başlıq vardır: “İslam qrafikasının islahatı üzrə tənqid”. Bütün materiallar üç hissədən ibarətdir. Birinci hissədə Əli Süavinin* “Xəttimizin islahı” adlı türk dilində yazılmış məqaləsi, ikinci hissədə həmin məqalənin farscaya tərcüməsi, üçüncü hissədə isə M.F.Axundovun özünün fars dilində yazılmış “Süavi əfəndinin əqidəsinin tənqidi” adlı məqaləsi verilmişdir. Materialların mətni M.F.Axundovun xəttatının xəttinə hədsiz oxşar olan kalligrafiq xətlə yazılmışdır.

Bu materialın tarixindən danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, 1868-ci ildə İranın Parisdəki müvəqqəti işlər vəkili Mirzə Yusif xan dostu M.F.Axundova Əli Süavinin yazdığı məqaləni göndərmişdi. Bu məqalə 1867-ci il avqustun 31-də (13 cümadi əl əvvəl 1867-ci il) Londonda çıxan “Müxbir” qəzetində (№ 47) türk dilində çap olunmuşdu [1].

“Müxbir” qəzetində çap olunmuş “Xəttimizin islahı” adlı məqalədə M.F.Axundovun adı çəkilməsə də maarifçinin ərəb əlifbasının islahatı ilə əlaqədar irəli sürdüyü təkliflər rədd edilirdi. Əli Süavi öz məqaləsində ərəb əlifbasını islah etmək deyil, yalnız ibtidai təhsil zamanı mətnlərdə müxtəlif təkmilləşdirilmiş diakritik işarələr tətbiq etmək, şagirdlər oxu vərdişi qazanandan sonra isə bunları götürmək təklifini irəli sürürdü [1].

Lakin məqalə ilə tanış olan Axundov bununla razılaşa bilmir və cavab olaraq böyük bir məqalə yazıb Əli Süavinin görüşlərini, fikirlərini, təkliflərini, əsaslı şəkildə tənqid edir. Konkret misallarla onların əsassızlığını göstərir. Artıq 60-cı illərin sonlarında Axundov belə bir fikrə meyl edirdi ki, soldan

* Əli Süavi – gizli “Yeni Osmanlılar cəmiyyəti” adlı siyasi təşkilatın görkəmli türk xadimlərindən idi. Publisist Əli Süavi 1867-ci ilin yanvar ayından mart ayına qədər İstanbulda “Müxbir” qəzetini nəşr etdirirdi. Lakin qəzet bağlandıqdan sonra cəmiyyətin başqa üzvləri kimi Əli Süavi də Avropaya mühacirət etdi. 1867-1868-ci illərdə o, qəzetin nəşrini Londonda davam etdirdi.

sağa yazılan, hərflərin bir yazılış forması olan, sait hərfləri sözün tərkibində yazılan, hərfləri bitişik yazıla bilən formada olan və nəhayət, hərflərin təsvirində nöqtələr olmayan yeni əlifba yaratmaq zəruridir.

1868-ci ilin ikinci yarısında, hələ Süavinin məqaləsini almamışdan əvvəl, Mirzə Fətəli İrənin bir sıra yüksək vəzifəli dövlət xadimlərinə və əmirlərinə, o cümlədən Maarif nazirinə və Xarici işlər nazirinə bütöv bir qovluq material göndərməyi nəzərdə tuturdu. Bu materiallarda o, əlifba islahatının zəruriliyi məsələlərinə toxunur, həmçinin tamam yeni əlifba layihələrinin (həm M.F.Axundovun, həm də Mirzə Melkum xanın layihələri) müxtəlif variantlarını təklif edirdi [1].

Lakin bu ərəfədə Əli Süavinin məqaləsini alan M.F.Axundov hələlik məktubları İrana göndərməyi ləngidir ki, bunları Əli Süavinin məqaləsi ilə bağlı materialları da əlavə etsin. Axundov bir neçə gün ərzində Süavinin məqaləsini fars dilinə çevirir, onun məqaləsinə cavab olaraq özünün böyük tənqidi məqaləsini yazır və ancaq bu işi başa çatdırandan sonra məktublarını İrana göndərir [1].

Mirzə Melkum xanın göndərdiyi yeni əlifba layihəsi, həmçinin Əli Süavinin London qəzetində çap olunmuş məqaləsi Axundova qüvvət verdi. Məktublarının birində özünün qeyd etdiyi kimi: "...Bu gün əlifba məsələsi böyük bir məsələ olmuşdur. Bu barədə hər tərəfdən, hər guşədən məqalələr yazıb, qəzetlər vasitəsilə çap edirlər. Bu məsələnin təzələnməsi üzündən mənim qəlbimdəki sönmüş atəş də yenidən alovlanmışdır". Təkcə, 1868-ci ilin sentyabr ayı ərzində Axundov ərəb əlifbasının islahatı ilə əlaqədar müxtəlif şəxslərə, o cümlədən Qafqaz canişinliyi baş idarə departamentinin direktoru N.Baranovskiyə, İrənin maarif nazirinə, İrənin xarici işlər nazirinə, İrənin Tiflisdəki baş konsulu Əli xana, Hacı Əli xana, Paşa xana (iki məktub), Müstəfiyul-Məmalikə, Mirzə Hüseyn xana, Həsənəli xana, Nəsrül-Mülk Mahmud xana, Mirzə Məlkum xana, Mirzə Yusif xana (iki məktub) ünvanlanmış məktub və məruzələr yazmışdı [1].

M.F.Axundov, Əli Süavinin məqaləsi ilə bağlı materiallarını İrəndən başqa Türkiyəyə də göndərmişdi. Əldə edilən faktlara əsasən belə qənaətə gələ bilərik ki, Axundovun əlifba ilə əlaqədar həmin materialları Misirə çox güman ki, Türkiyədən gedib çıxmışdır [1].

M.F.Axundov qələmi ilə yanaşı, şəxsiyyətinə də pərəstiş etməmək olmur. Onun maarifin əqidə və əməl qəhrəmanlığı bioqrafiyasındakı iki məqamda daha qabarıq əks olunur: fəlsəfi məktublarının çapı uğrunda göstərdiyi fədakarlıqda və əlifba ideyasına qeyri-adi sadaqətdə. Buna görə də, Axundovun müasirləri onu "böyük bir məramın böyük atası" adlandırmaqda haqlı idilər [17].

Görkəmli Azərbaycan nasiri Əbdürrəhimbəy Haqverdiyev məhz bu mənəvi qəhrəmanlığı nəzərə alaraq yazmışdı: "Epoletlər, imtiyazlar, xaç və

medallarla bəzənmiş paltarın altında od tutub alışmaqda olan böyük bir ürək döyünürdü” [17].

Latın əlifbasına keçməyin ilk təşəbbüsçüsü M.F.Axundovdur. Onun ideyası arzusu 1922-ci ildə ümumxalq tələbi və ehtiyacı kimi həyata qədəm qoydu. Bu əlifbanın rəsmi tətbiqi 6 illik hazırlıq və geniş müzakirənin yekunudur. O dövrdə əlifba islahatı aparmaq çox çətin idi. Çünki Azərbaycan iqtisadi böhrandan, qırğın və talandan təzəcə çıxmışdı. Kənd və vəsait qıtlığı hökm sürürdü. Buna baxmayaraq, əlifba islahatı həyata keçirildi. Həmin dövr üçün çox vacib və zəruri idi.

M.F.Axundov yazırdı: “...bu gün bizim yüksək məzmunlu, qiymətli və nəfis elmlərə aid kitabımız yoxdur. Sağlıq olarsa, gələcəkdə biz də kitab sahibi olacağıq. O zaman Avropa və Yengi Dünyanın malik olduğu bir çox kitabları, o cümlədən, tibb, hikmət, hesab, coğrafiya, hərbi iş, dənizçilik, mühəndislik, tarix, inşaat, idarə, məişət, əkinçilik, səyyahlıq, mədəniyyətşünaslıq, təbiət, astronomiya, heyət, kimya və bunlar kimi faydalı elmlərə aid kitabları əldə edəcəyik”. Buradan aydın olur ki, o dövrün bu qeyd edilən sahələr üzrə kitab tələbat olsa da, mətbəələrin olmaması, müxtəlif elm və bilik sahələri üzrə kitab yazan Azərbaycanlı müəlliflərin olmaması kitabın sahə quruluşuna və mövzusunə da mənfi təsir göstərirdi. Fikrimizcə, M.F.Axundovun yuxarıdakı fikri də, kitabın nəşri zamanı onun sahə quruluşuna diqqət verilməsini əsas məsələlərdən biri kimi irəli sürürdü.

M.F.Axundov dostu M.Ş.Vazehlə birlikdə Tiflisdə xüsusi mətbəə açmaq haqqında ilk təşəbbüsünün nəticəsiz qalmasına baxmayaraq öz əvvəlki niyyətindən əl çəkməmişdir. Onun 1870-ci illərdəki yeni təşəbbüsü bunu aydın şəkildə göstərirdi. O yazırdı: “xüsusi mətbəə alət və ləvəzimatı hazırlamışam və “...öz ixtira etdiyim əlifba ilə mətbəə təşkil edib kitab və qəzet çap etməyə başlamaq imtiyazını istədim”.

M.F.Axundov yüksək məzmunlu elmi, təbii, texniki kitabların, ümumiyyətlə mütərəqqi ədəbiyyatın nəşr edilib yayılmasını zəruri hesab edir və buna görə də mətbəələrin yaradılmasını kitabçılıq işinin əsas problemlərindən hesab edirdi. Ümumiyyətlə, mütərəqqi elmi ideyaların yayılmasına kömək edən kitabların nəşrinin qadağan edilməsi çap senzurasının həyata keçirdiyi başlıca siyasətlərdən biri idi.

M.F.Axundovun “Kəmalüddövlə məktubları” əsəri də müəllifin hədsiz səyinə baxmayaraq çap oluna bilməmişdi...

Axundov “Şərqi Molyeri” kimi fəxrli ad qazanmışdır. Dərin realizm, konkretlik, sadəlik, xəlqilik, tipiklik onun qələminin əsas xüsusiyyətlərini təşkil edir.

“Hər bir insan 60 və yaxud 70 il heyvan kimi yaşayıb bu dünyada bir iz qoyub getmirsə, belə bir həyatın nə mənası var?” – fikrini söyləyən M.F.Axundov üçün yazmaq məqsəd deyil, vəsitə idi. Ümumiyyətlə, o, namuslu

və nümunəvi bir şəxsiyyət ömrü yaşamışdır.

Hələ yüz il bundan əvvəl Axundov öz dostlarından birinə deyirdi: “Gələcək nəsil... bizim fikrimizi həyata keçirəcək və qəbrimizin üzərində heykəl qoyacaqlar”. Peyğəmbərcəsinə deyilən bu sözlər indi həqiqətə çevrilmişdir.

Bizim əsrimizdə Axundov kimi tükənməz enerjili, qüdrətli bir şəxsiyyəti insanlara tanımaq lazımdır və faydalıdır. Axundovun tükənməz enerjisi insanı valeh edir. Arzu olunur ki, Azərbaycan gəncləri bizim böyük sələflərimizin həyat və fəaliyyəti ilə daha yaxından tanış olsunlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Cəmilzadə E. Ədibin əlyazmaları Misirdə: (Z.Bünyadov tərəfindən Qahirə Milli kitabxanasının fondundan tapılmış Mirzə Fətəli Axundovun əlyazmaları haqqında) //Ədəbiyyat qəzeti, 1993. -25 iyun. –S.5.
2. Çaçanidze V. Mirzə Fətəli Axundov və Qriqol Orbeliani / çevirəni: A.Abdulla. Ədəbiyyat və incəsənət. 1981. -13 mart. S.3
3. Çaçanidze V. Mirzə Fətəli Axundov və Qriqol Orbeliani: Ədəbi əlaqələrimiz / Çevirəni V.Quliyev. Azərbaycan, 1981. -№1. -S.151-156
4. Eminov R. M.F.Axundov və İranda estetik fikrin inkişafı. //ADU-nun elmi əsərləri. Tarix və Fəlsəfə seriyası, 1972, №1. –S.73-79
5. Əliyev S. M.F.Axundov və mətbuat /M.F.Axundov -175. //Ədəbiyyat və incəsənət qəz., 1988.
6. İsmayılov H. Alman alimi M.F.Axundov haqqında: / Məşhur alman türkoloqu, professor Teodor Manselin məktubu/. Ədəbiyyat və incəsənət. 1981, 1 may. –S.7
7. Kərimova B. Bir görüşün tarixi / A.Dümanın və M.F.Axundovun görüşü haqqında/. Azərbaycan müəllimi, 1980. -19 mart.
8. Quliyev V. “Təmsilat” geniş üfüqlərdə: /Türkiyə və Egey universitetinin dosenti, doktor Əli Yavuz Akpınarın izmirdə çap etdirdiyi M.F.Axundovun komediyaları haqqında. “Kommunist” 1989. 26 yanvar
9. Qarayev Z. Ədibin xatirə-povesti: / M.F.Axundovun müasir oxucularımıza bəlli olmayan “Po puti” (“Səfərdə”) xatirə povesti haqqında // Azərbaycan. 1987. -№ 10. –S. 158-159
10. Qoldşteyn A. Utopiya və gerçəklik: / M.F.Axundovun ictimai görüşlərinin inkişafındakı ardıcılıq haqqında // ədəbiyyat və incəsənət. -1987. -17 aprel. –S.6.
11. Quliyev V. Tərcüməçidən: / Vaso Çaçanidzenin “Mirzə Fətəli Axundov və Qriqol Orbeliani” məqaləsi haqqında/. Azərbaycan, 1981, №1. –S.156-159.
12. Məmmədağa H. 100 ildən sonra. (M.F.Axundovun “Təmsilat”ının fars dilində Tehranda yeni nəşri). –Ədəbiyyat və incəsənət, 1971. -27 mart. –S.14.
13. Neuvajni F (Polşa). M.F.Axundovun müasirliyi // Ədəbiyyat və incəsənət. 1988. – 4 noyabr. – S.1.
14. Paşelişvili S. Mirzə Fətəli Axundov xatirəsinə: (Şeir) /Gürcü dilindən tərcümə edəni: Ş.Məmmədov. –Azərbaycan gəncləri, 1982. 12 oktyabr.
15. Parsinecaya İ. M.F.Axundovun ədəbi tənqidi / ABŞ-da çap olunan M.F.Axundovun ədəbi tənqiddə həsr olunmuş on məqaləsinin Tokio Universitetinin professoru tərəfindən tərcüməsi / tərcümə edəni Q.Paşayev // Ədəbiyyat qəzeti, 1995. -6 yanvar. S.4-5; 23 dekabr 1994; 6

yanvar, 13 yanvar 1995.

16. Tıçına P. Dan yeri sökülməmiş doğan şafəq. /M.F.Axundovun anadan olmasının 150 illiyinə həsr olunmuş Kiyevdəki yubiley sessiyasında giriş sözü. / Ədəbiyyat və İncəsənət qəz. 1973. - 4 avqust. -S.5
17. İdrak nəhəngi – sözün sirri (M.F.Axundov - 175) // Bakı, 1988, 28 oktyabr.

Л.АБАСОВА

**М.Ф. АХУНДОВ – ВЫДАЮЩИЙСЯ ЗОДЧИЙ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЬСТВА**

Р Е З Ю М Е

В статье освещается многосторонняя деятельность М.Ф.Ахундова в области книгоиздательства, печати и заслуги в открытии типографий. Также дается информация о его идеях и инициативах в связи с реформой алфавита. Характеризуется его роль в становлении и развитии национальной критики.

L.ABASOVA

**M.F.AKHUNDOV – INVALUABLE ARCHITECT OF
AZERBAIJANI ENLIGHTENMENT**

S U M M A R Y

The article is about the activity of the prominent representative of the Azerbaijani literature M.F.Akhundov in the field of book, bibliology and book publishing. It also focuses on the self-sacrifice of Akhundov for opening of printing houses, his first and very substantial steps for carrying out alphabet reforms. It also sheds light on the M.F.Akhundov's activity in the field of journalism and the press. It also presents his views and arguments about the significance of criticism for writer.

Mitra DADAŞİNƏSRİN
*“Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri”
kafedrasının aspirantı*

TƏBRİZ UNIVERSİTET KİTABXANALARININ ALİ TƏHSİL SİSTEMİNDƏ YERİ

***Açar sözlər:** Təbriz Universitetinin mərkəzi kitabxanası, Təbriz Universitetinin Fakültə kitabxanaları, Universitet Kitabxanalarının ali təhsil sistemində yeri.*

***Ключевые слова:** Центральная библиотека Тебризского Университета, факультет библиотек Тебризского Университета, место в университетских библиотек в системе высшего образования.*

***Key words:** Central Libraries' University of Tabriz. Faculty Libraries' University of Tabriz. University Libraries' role in higher education.*

Elmi kitabxanalar tipinə daxil olan ali məktəb kitabxanaları ölkədə elm və mədəniyyətin, xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələri üçün yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasına kömək edən, ali məktəbin struktur bölməsi kimi fəaliyyət göstərən kitabxana şəbəkəsidir. Ali məktəb kitabxanaları öz fondunu ali məktəbin probleminə, profilinə uyğun komplektləşdirir, professor-müəllim heyətinin, tələbə kollektivinin elmi ədəbiyyatla, dərslik, dərs vəsaitləri və müxtəlif tədris ədəbiyyatı ilə təmin edir, ali məktəbin illik elmi-tədqiqat işi haqqında hesabatlarını, elmi və elmi-metodik konfransların materiallarını, ali məktəbdə hazırlanan metodik materialları, habelə burada müdafiə olunmuş dissertasiyaları toplayır, mühafizə edir və onlardan istifadəni təmin edir.

Ali məktəb kitabxanaları xalq təsərrüfatının və mədəniyyətin bütün sahələri üçün yüksək ixtisaslı kadrların formalaşmasında böyük rol oynayırlar. Ali məktəb kitabxanası oxuculara fərqli xidmət göstərir, geniş və operativ şəkildə müvafiq profil üzrə elm və texnikanın son nailiyyətləri haqqında məlumat verir, kitabxana-biblioqrafiya biliklərini (kitabxana və informasiya mənbələrindən istifadə, biblioqrafik nəşrlərin sərgisi, məlumat nəşrlərinin xülasəsi və s.) təbliğ edir.

Elmi-tədqiqatlara kömək göstərməsində və elmi kadrların hazırlanmasında ali məktəb kitabxanalarının rolu elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarının rolu ilə uyğun gəlir. Bu kitabxanalar ali məktəbin əsas ixtisası və onun elmi-tədqiqatlarının mövzuları üzrə elmi ədəbiyyatın daha tam fondunu cəmləşdirir. Onlar ali məktəb dairəsində kafedralar, laboratoriyalar və bütün kollektiv üçün ən yeni ədəbiyyat haqqında informasiyanı təşkil edən mərkəzlərdir. Bu

kitabxanalar xüsusi bibliografik arayışlar tərtib edirlər. Ali məktəb kitabxanaları içərisində universitet kitabxanaları xüsusi yer tutur. Bu kitabxanalar ali məktəb kitabxanalarına xas olan vəzifələri yerinə yetirməklə bərabər universitet təhsilinin xüsusiyyətlərinə, birinci növbədə tələbələrin ümumi elmi hazırlığına, onlarda elmi-tədqiqat fəaliyyəti vərdişlərinin yaradılmasına, ali məktəbin tarixinə, müəllimlərin elmi və pedaqoji fəaliyyətinin bibliografik vəsaitlərdə əks etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Başqa sözlə, universitet kitabxanasının iş planlarında universitetin tarixinə dair ədəbiyyat göstəricilərinin yaradılması, alim və müəllimlərin əsərlərinin göstəricilərinin buraxılması nəzərdə tutulur.[1]

Müasir dövrümüz elmin inkişafı dövrüdür və onun əsasını təlim, elmi-tədqiqatlar təşkil edir və bunların da əsasında kitabxanalarda toplanmış kitablar, jurnallar və elmi resurslar durur. Universitet kitabxanaları təlim və elmi-tədqiqatın fondudur və başqa sözlə universitetin ürəyi sayılır. Hal-hazırda universitetləri qiymətləndirəndə onun kitabxanasının zənginliyi, əhəmiyyəti əsas götürülür. Kitabxanadan istifadə etmədən heç bir təlim və elmi-tədqiqat həyata keçirilə bilməz. Müasir cəmiyyət müasir ali təhsil sisteminə, xüsusilə bilik menecmenti, informasiya texnologiyaları və ömürlük öyrənməyə ehtiyac duyur. Universitetlərin təhsil mərkəzi kimi elmi-tədqiqat fəaliyyətinin əsas məqsədi vətəndaşlara təlim verib və cəmiyyət üçün lazımlı mütəxəssis kimi yetişdirməkdən ibarətdir.[6,10]

Universitet kitabxanaları tədqiqatçıların və tələbələrin ehtiyaclarını əvvəlcədən öyrənməlidir. Kitabxana gələcəkdə öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün gənc tədqiqatçıların ehtiyaclarını və elmi-tədqiqat sahəsindəki dəyişiklərinə diqqət yetirməlidir, əks təqdirdə universitet kitabxanaları geriye qalar, zamanla ayaqlaşsın və elmi-tədqiqata yardımçı ola bilməzlər. Beləliklə, universitet kitabxanaları, elmi informasiya axtarış perspektivlərini inkişaf etmək üçün gənc tədqiqatçıların gündəlik işlərinə diqqət yetirməlidirlər.[4]

Universitet kitabxanaları çox əhəmiyyətli işlər görür, məlumat fondu vasitəsilə tələbələrin və fakültənin müxtəlif sorğularını cavablandırmağa yardım edir, kitabxana kolleksiyasını, fondunu inkişaf etdirir, tədqiqat və informasiya axtarış yollarını və üsullarını öyrədir və s.[3]

Universitet kitabxanaları universitetlərinin ürəyidir. Çünki çap məhsullarını və elektronik materialları toplamaq, saxlamaq, qorumaq yeridir. Kitabxanalar öyrənmək və öyrətmək yeridir. Ona görə də, cəmiyyət onların fəaliyyətini yüksək qiymətləndirir. Oxucular bu səbəblərə görə kitabxanalara gəlməyi davam edirlər. Çünki bura təhlükəsiz, komfort və sakit yerdir, ödənişsiz istənilən informasiyanı əldə etmək olar. Kitabxanalar oxuculara ətraf mühitdə yaşayan başqa xalqların mədəniyyətlərini, tarixini, yaşayış səviyyəsini öyrənmək fürsəti verir, həmçinin mövcud biliklərə yiyələnmək, elmi-tədqiqat məqsədilə axtarış aparmaq, yeni biliklər əldə etmək, gələcəyi görmək və seçim

qabiliyyətini inkişaf etdirir.[5] Elmi-tədqiqatın əhəmiyyəti kimsəyə gizli deyil, insan həyatının inkişafı elmi-tədqiqatlara bağlıdır. Elmi-tədqiqatın əsas mərkəzi universitetlərdir. Universitetdə elmi-tədqiqat mədəniyyətini genişləndirmək və yaymaq, kitabxana xidmətlərinin yüksək səviyyəsilə bağlıdır. Keçmişdə kitabxanalar yalnız kitabların toplandığı yer, baza rolunu oynayır və təlimdə heç rolu yox idi. Amma hazırda universitet kitabxanaları tədris və elmi-tədqiqatda aktiv rol oynayır. Müasir universitetlərdə kitabxananın rolu o qədər mühümdür ki, onlarsız universitet təsəvvür etmək olmaz. Professor-müəllim heyəti, tədqiqatçılar və tələbələrin fikrincə kitabxanalar tədris və elmi-tədqiqatda gücləndirici və effektiv elementdir. Universitetin əsas vəzifəsi mükəmməl təhsil vermək və müasir tələblərə cavab verən yüksək elmi potensiala malik kadr yetişdirməkdən ibarətdir. Kitabxana oxucuların fikrini qidalandırır və elmi-tədqiqata həvəsləndirir. Universitet kitabxanaları universitet kompleksinin bir hissəsidir və onun məqsədlərinin xidmətindədir. Kitabxananın hər bir proqramı universitet proqramlarını dəstəkləməlidir. Universitet kitabxanası kitabları, əlyazmaları, dövrü nəşrləri və digər sənədləri toplayır, qaydaya salır və beləliklə, elmi qoruyur və universitetin proqramlarının genişlənməsinə yardım edir. Həmçinin müxtəlif məlumat və bibliografiya xidmətləri göstərməklə tədrisə və təlimə kömək edir.

Universitet kitabxanaları aşağıdakı işləri görür: abonement və bibliografiya xidmətləri, ixtisasla bağlı və ümumi informasiya ilə təmin etmək, oxuculara kitabxana kataloqlarından necə istifadə etməyi öyrətmək, bibliografik materialları və indeksləri toplamaq, sənədləri çoxaltmaq və qorumaq, kitabxanalar arasında mübadilə aparmaq, kitabxana yeniliklərini sərgilər və digər üsullarla yaymaq, dövrü nəşrlərin arxivini yaratmaq və s.

Universitet kitabxanaları tələbələrə kitabxanadan istifadə qaydalarını- yeni kataloq, kartoteka sistemi, məlumat nəşrləri, İnternet və digər vasitələrdən istifadə etməyi öyrədir, beləliklə, onların elmə marağını artırır, müəllimə həvəsləndirir. Belə tələbələr öz yollarını kitabxanada müəyyənləşdirir və istənilən informasiyanı sərbəst əldə edə bilirlər.[8]

Elmi-tədqiqatın məqsədi həqiqəti tapmaq, yeni biliklər əldə etməkdir və burada kitabxanaların mühüm rolunu inkar etmək, gözdən qaçırdmaq olmaz. Universitet kitabxanalarını təsis edəndə onun tədqiqat fəaliyyətləri də nəzərə alınır. Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxanalar və elmi-tədqiqatlar bir-birinə təsir göstərir. Kitabxanalar informasiyanı toplamaq, qorumaq, qaydaya salmaq və yaymaqla elmi-tədqiqat işinə yardım edir və bununla da ölkənin ümumi inkişafında vacib rol oynayır.[12]

Elmi-texniki tərəqqinin indiki mərhələsində həyatımızın bütün sahələrində gözə çarpan inkişaf universitet kitabxanalarının elmi-tədqiqat işlərinin durmadan genişlənməsinə də təsir göstərir. Hazırda Akademiyanın elə

əməkdaşı-sırası aspirantdan tutmuş akademikə qədər elə bir kəs tapılmaz ki, öz elmi işində, yaradıcılıq fəaliyyətində kitabxananın – bu elm məbədinin xidmətlərindən bəhrələnməsin. Universitet kitabxanaları milli-mədəni, tarixi, elmi irsimizin xəzinəsi olan kitab fondlarının bəşəriyyətin maraqla izləyə biləcəyi beynəlxalq kommunikasiya xəttlərinə çıxarılması və eyni zamanda, digər ölkələrin bu qəbildən informasiya bazalarından bəhrələnməsi üçün yeni kitabxana-informasiya xidməti sahələri yaratmışdır. Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması və fondların elektron daşıyıcılara köçürülməsi, ölkənin elminin İnternet vasitəsilə təbliği və informasiya – kompüter texnologiyasının tətbiqi məsələləri bu gün universitet kitabxanalarının əsas vəzifəsinə çevrilmişdir.[2]

Vikipediya universitet kitabxanalarına belə tərif verilir: universitet kitabxanaları o kitabxanalardır ki, ali təhsil müəssisələrinə xidmət edir. Bu kitabxanaların iki məqsədi var: əvvəldə universitetin tədris planlarını və ikinci elmi-tədqiqat işlərini dəstəkləmək.[7]

Universitet kitabxanalarının məqsədləri ana təşkilatı – yəni universitetlərin məqsədləri ilə tam eyni olmalıdır. Bu məqsədləri belə xarakterizə etmək olar ki, kitabxana universitetin və bütün ixtisasların elmi-tədqiqat və tədris planlarına kömək etməlidir. Universitet kitabxanaların vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir: təlim və elmi-tədqiqat üçün lazım olan kitab və materialları toplamaq, müaliə və elmi-tədqiqat üçün münasib yer və şərait yaratmaq, kitabxanada olmayan materialları və sənədləri başqa kitabxanalardan əldə etmək və yaxud daxili və xarici axtarış şəbəkələri ilə əlaqə saxlamaq, universitet və müəssisələrə informasiyalaşdırma xidmətlərini təmin etmək və s.[13]

Təbriz universitetinin Mərkəzi kitabxanası ölkənin ən zəngin ali məktəb kitabxanalarından biridir. Təbriz universitetin strukturunda önəmli yeri olan bu kitabxana 1967-ci ildə təşkil olunmuşdur. 2008-ci ildə kitabxana yeni binaya köçürüldü. Təbriz universitetinin Mərkəzi kitabxanasının yeni binası 2008-ci ildə dövlət həftəsində işə başladı. Bu kitabxananın 14 000 kv. metr ərazisi var və oxu zalında 900 nəfər yerləşə bilər. Bu kitabxananın oxucuları Təbriz universitetinin tələbələri, professor-müəllim və köməkçi işçi heyətidir. Mərkəzi kitabxana fondunun zənginliyi, biblioqrafiya və informasiya işinin nümunəvi təşkili, oxuculara yüksək xidmət, mədəniyyət, yüksək ixtisaslı kadrlarına görə ölkədə ən əhəmiyyətli kitabxanalardan biridir. Mərkəzi kitabxananın www.library.tabrizu.ac.ir saytı sərbəst fəaliyyət göstərir. İstifadəçilər bu sayta daxil olmaqla kitabxana haqqında mükəmməl məlumat ala bilərlər. Bu kitabxana ölkənin bütün ali məktəb kitabxanalar ilə informasiya mübadiləsi aparır. Elmi məlumatın İnternet vasitəsi ilə əldə olunması üçün müxtəlif məlumat bazaları mövcuddur. Təbriz universitetin bütün kitabxanalarının fondu əsasən kompüterləşdirilib. Universitetin Mərkəzi

kitabxanası tələbələrin və professor-müəllim heyətinin mədəni və mənəvi mərkəzidir. Kitabxanalar şəxsiyyətin formalaşması üçün mədəniyyət fenomenidir. O, yaradılan mədəni sərvətləri və informasiya resurslarını toplayır və qoruyur, eyni zamanda onların istifadəsini və yayımlanmasını təmin edir. [9,11]

Təbriz universitetinin bütün fakültələrində zəngin kitabxanalar və oxu zalları fəaliyyət göstərir. Hər il bu kitabxanaların fondu yeni daxili və xarici tədris ədəbiyyatı, kitab, jurnal və s. materiallarla zənginləşir. 1992-ci ildən Təbriz universitetinin kitabxana sistemi kompüterləşdirilib. Bütün fakültələrdə fəaliyyət göstərən kitabxanalar İnternet şəbəkəsinə qoşulmuşlar və beləliklə, tələbələr və işçilər, professor-müəllim heyəti İnternet vasitəsilə e-kitablar və e-jurnallardan istifadə edə bilirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, professor- müəllim və işçi heyəti və doktorantura tələbələrinə parol verilib, beləliklə universitet kitabxanasının abonentləri evdən və digər yerlərdən İnternetə qoşulmaqla daxili və xarici materiallardan istifadə edə bilirlər.

ƏDƏBİYYAT

a) Azərbaycan dilində

1. İbadova Z.. Ali məktəb kitabxanalarında oxuculara xidmət işinin xüsusiyyətləri // kitabxanaşünaslıq və Bibliografiya .- Bakı.- 2005.- No2.- s.84-89 .(15)
2. Kəngərli A. Azərbaycanın Beynəlxalq Elmi-mədəni əlaqələrində AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının rolu // Elmi Əsərlər/ AMEA MEK .- 2003.- IV buraxılış .- S. 6-12.

b) İngilis dilində

3. Alsop Justine, James A. və b. Multiple Roles of Academi Librarians//Electronic Journal of Academic and Special Librarianship.- 2007.- Vol 8.- No1.-s.1-11
4. Haglund Lotta, Olsson Per. The Impact on University Libraries of Changes in Information Behavior Among Academic Researchers: A Multiple Case Study// The journal Academic Librarianship.- 2007.- Vol 34.-No 1.-s.52 -59.
5. Library as place: Rethinking roles, Rethinking Space.- Washington ,Council on Library and Information Resources, 2005.- 89s. (s.27) www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf
6. Thornely, Clare; Ferguson, Stuart ; Weckert , John.The application of RFIDs in libraries: an assessment of technological, management and professional issues. International Journal of Information Management.- .2010.- Available from www.elsevier.com/locate/ijinformgt
7. Wikipedia. Academic library. www.en.wikipedia.org

c) Fars dilinda

8. اسدی، اصغر. ساختار سازمانی کتابخانه های دانشگاهی. تهران، 1379. - 77 ص

8. "بهره برداری از بزرگترین کتابخانه استاندارد شمالغرب کشور در دانشگاه تبریز". مرکز اطلاع رسانی تحقیق و توسعه ایران. (دسترسی در 87/12/25)

www.irdic.ir/News/1386/04/20/6492.aspx

9. فتاحی رحمت الله. آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی. مشهد، 1383. - 520 ص 10.

9. "کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز در هفته دولت افتتاح می شود". مرکز اطلاع رسانی تحقیق و توسعه ایران. <http://www.irdic.ir/News/1386/06/05/7087.aspx>

10. مرادی مقدم حسن. نقش کتابخانه ها در تحقیقات: تحول از نقش سنتی به نقش نوین در ارائه خدمات // نما: مجله الکترونیکی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران. 1386. - شماره اول، دوره هفتم.

www.ejournal.irandoc.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-2-111&slc

13. مزینانی علی. کتابخانه و کتابداری. تهران، 1383. - 394 ص.

M. DADASHINASRIN

THE PLACE OF THE LIBRARIES OF TABRIZ UNIVERSITY IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

SUMMARY

This article is about University of Tabriz Libraries' role in higher education. Also in article is studied the general characteristic of the university libraries.

**BAKİ ŞƏHƏRİ KİTABXANA İNFRASTRUKTURUNUN
MÜASİR VƏZİYYƏTİ
(SƏBAİL VƏ BİNƏQƏDİ RAYONLARI NÜMUNƏSİNDƏ)**

Açar sözləri: *Binəqədi rayonu, Səbail rayonu, kütləvi kitabxanalar, kitabxana- informasiya resursları, kadr təminatı.*

Ключевое слово: *Сабайловский район, Бинагадинский район, массовые библиотеки, библиотечно-информационные ресурсы, кадровые обеспечение.*

Key words: *Sabail district, Binagadi district, public libraries, library-information resource, provision of cadre.*

“Azərbaycanda tarixi kökləri qədimlərə və erkən orta əsrlərə gedib çıxan milli məktəb təhsilinin təşəkkülü, formalaşması və inkişafı xalqın maddi və mənəvi mədəniyyətinin təkamülü, dinin yayılması, nəhayət dövlətçilik ənənəsinin mövcudluğu ilə bağlı olmuşdur. Məktəb təhsilinin meydana çıxmasında yazının yaranması və xalqın mədəniyyətinin formalaşması müstəsna rol oynamışdır” (3,677).

Azərbaycan təhsilinin təməlini təşkil edən ümumtəhsil müəssisələri şəbəkəsi inkişaf edərək müasir mərhələyə gəlib çatmış, onun məzmunu təkmilləşmiş, müstəqillik illərində onun hüquqi bazası yaradılmışdır. 2006-cı ilin məlumatına görə Azərbaycanda 1764 məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsi, 4549 gündüz ümumtəhsil müəssisəsi, 107 texniki-peşə təhsili müəssisəsi, 60 orta ixtisas təhsili müəssisəsi, 48 ali məktəb, 384 məktəbdənkənar təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərir. (3,696)

“Respublika üzrə məktəb kitabxanalarında ali ixtisas təhsilli kadrlar yalnız 22,4% təşkil edir. Orta ixtisas təhsilli kadrlar 24%-dir. Məktəb kitabxanalarında kadrların 41%-i orta təhsilli işçilərdir.” (5,58)

Məlumdur ki, ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının informasiya resursları şagird və müəllimlərin informasiya təminatının əsasını təşkil edir. 2010-cu ilin məlumatına görə ölkənin 4507 ümumtəhsil məktəblərinin kitab-informasiya resurslarının ümumi cəmi 23 milyona yaxın olmuşdur. (5,57)

Tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, 2003-cü ildə 129.540 müəllimdən və 1.145.285 şagirddən müvafiq olaraq 60,4% və 88,5%-i

kitabxanalarının istifadəçiləri olmuşdur. Şagirdlərin kitabxana-informasiya xidməti ilə əhatə olunması səviyyəsi qənaətbəxş hesab edilsə də, müəllimlərin kitabxana xidməti ilə təminatı müasir tələblərə cavab vermir.

Bakı hələ orta əsərlərdən yaxın və Orta Şərqi iri şəhərlərdən biri olmuş, beynəlxalq ticarət yollarının ayırıcında yerləşmişdir. X əsrin axırlarından Şirvanşahların əsas şəhərlərindən birinə çevrilmişdir. 1501-ci ildə Şah İsmayıl Şirvana hücum edərək Bakının ələ keçirmiş, 1538-ci ildə Şirvana Səfəvilər dövlətinə birləşdirilmişdir. Bakı xanlığı XVIII əsrin ortalarında yaranmış, 1796-cı ilin yazında (iyunun 13-də) Bakı-rus qoşunları tərəfindən işğal olunmuşdur. 1918-ci ildən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 1920-ci ildən Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının, 1991-ci ildən Müstəqil Azərbaycan Respublikasının paytaxtıdır.

Bakıda 50-dən çox tarixi və memarlıq abidələri var (3,847-848). Bakı şəhəri eyni zamanda Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyətinin formalaşdığı, zənginləşdiyi urbanizasiya mərkəzlərindən biri kimi də məşhurdur. Bakı şəhəri həm də kitabxana mədəniyyətimizin son iki əsrdə əsas mərkəzlərindən biri kimi xalqımızın elm, təhsil və iqtisadi cəhətdən inkişah etməsində müstəsna rol oynamışdır.

Bakının kitabxana mədəniyyətinin formalaşmasında oynadığı misilsiz rol Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinin və bütövlükdə kitabxanaşünaslıq elminin banisi Əməkdar elm xadimi, professor A.A.Xələfovun 3 cildlik monumental əsərində tarixi ardıcılıqla tədqiq olunmuşdur. Bu məqalənin yazılmasında əsas məqsəd müasir dövrdə Bakı şəhərinin kitabxana infrastrukturunun Binəqədi rayonunun nümunəsində öyrənmək və təhlil etməkdən ibarətdir.

Məlumdur ki, Bakı şəhəri 11 rayon və 61 qəsəbədən ibarətdir.

Bu rayonlardan biri də Binəqədi rayonuudur. Rayonun aşağıdakı qəsəbələri vardır. M.Ə.Rəsulzadə, Binəqədi, Biləcəri, Xocasən, Sulutəpə, 28 May (3,347)

Statistik məlumatlara görə, Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən 717 kitabxanadan 66-ı Binəqədi rayonunda yerləşir. Bu kitabxanalardan 8-i Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində olan kütləvi kitabxanalardır. 4 kitabxana (6,1 %) elmi müəssisə kitabxanaları, 2-i (3,0) ali təhsil müəssisələri kitabxanaları, 2-i orta ixtisas təhsili kitabxanaları (3,0), 5-i (7,6 %) texniki peşə təhsili məktəbləri kitabxanaları, 32-i(48,6%) 3-ü musiqi məktəbi kitabxanaları (4,5%), 1-i (1,5%) səhiyyə müəssisəsi kitabxanaları, 9-u (13,6%) işə digər idarə və təşkilatların kitabxanalarıdır. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Binəqədi rayonunun kitabxana infrastrukturunun Bakı şəhərinin kitabxana mühitinin kəmiyyət göstəricilərindən heç də geri qalmır. Başqa sözlə, rayonun kitabxanaları statistik göstəricilərin baxımından şəhərdə kitabxanaların yerləşməsi arealına əsasən uyğun gəlir.

Hesablamalar əsasında müəyyən olunmuşdur ki, Binəqədi rayonu ərazisində ölkə kitabxana resurslarının 0,77%-i Bakı şəhəri kitabxana infrastrukturunun isə 9,2 %-i cəmlənmişdir.

Qeyd etdiyimiz kimi, Binəqədi rayonunun kitabxana-informasiya infrastrukturunda kütləvi kitabxanalar mühüm yer tutur. Bu kitabxanalarda 8-ci mikrorayon kütləvi kitabxanasının (1972), S.Rüstəm adına kütləvi kitabxanasını (1973-cü il), Binəqədi qəsəbə uşaq kitabxanasını (1951), Biləcəri qəsəbəsindəki H.Cavid adına kütləvi kitabxanasını (1981), V.Q.Korolenko adına Mərkəzi Şəhər Gənclər kitabxanasını (1928-ci il), Biləcəri qəsəbə kütləvi kitabxanasını (30-cu illər), Ə.Cavad adına kütləvi kitabxanasını (1970-ci il), Xoca-Həsən qəsəbə kütləvi kitabxanasını (1938-ci il), Binəqədi qəsəbəsindəki Ş.Qurbanov adına kütləvi kitabxanasını və s. göstərmək olar.

Göründüyü kimi, Binəqədi rayon ərazisində 20-ci illərin sonlarından kütləvi kitabxanalar yaranmağa başlamış, yeni mərkəzləşmə mərkəzləri yarandıqca (1970-ci illərdən mikrorayonların yaranması ilə əlaqədar olaraq) kütləvi kitabxanaların təşkili prosesi də getmişdir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, yeni yaşayış massivi olan Suluətəpə qəsəbəsində kütləvi kitabxananın olub olmaması haqqında təssüf ki, konkret fakt yoxdur.

Binəqədi rayon kütləvi kitabxanalarının kadr resursları aşağıdakı kimidir (Məlumatlar Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında I və II cild. B.2007 məlumat kitabından götürülmüşdür):

1. 8 mikrorayon kütləvi kitabxanası – 6 kitabxana mütəxəssisi;
2. S.Rüstəm adına kütləvi kitabxanası;
3. Binəqədi qəsəbə uşaq kitabxanası;
4. H.Cavid adına kütləvi kitabxana – 10 kitabxana mütəxəssisi;
5. V.Q.Korolenko adına MŞÇK – 11 kitabxana mütəxəssisi;
6. Biləcəri qəsəbə kütləvi kitabxana – 3 kitabxana mütəxəssisi;
7. Ə.Cavad adına kütləvi kitabxana – 5 kitabxana mütəxəssisi;
8. Xoca-Həsən qəsəbə kütləvi kitabxana – 2 kitabxana mütəxəssisi;
9. Ş.Qurban adına kütləvi kitabxana – 4 kitabxana mütəxəssisi.

Binəqədi rayon kütləvi kitabxanalarının kadr korpusunun təcrübi və onların təhsil səviyyəsi kitabxana-informasiya resurslarından səmərəli istifadə aparan faktorlardan biridir.

Rayon 9 kütləvi kitabxanasında çalışan 4,4 kitabxanaçı-bibliografdan, 10-u ali ixtisas təhsilli, 8 nəfəri ali qeyri-ixtisas təhsilli, 15 nəfəri orta ixtisas təhsilli, 2 nəfəri qeyri-kitabxana ixtisas təhsilli, 9 nəfəri orta təhsilli işçilərdir.

Göründüyü kimi, kütləvi kitabxanaların işçiləri içərisində ali və orta ixtisas təhsilli kadrlar 25 nəfər təşkil edir ki, bu da ümumi kitabxana işçilərinin 56,8 %-ni təşkil edir. Bu da müvafiq göstərici üzrə ümumi ölkə səviyyəsindən xeyli yüksəkdir.

Binəqədi rayonunun kitabxana infrastrukturunun informasiya

resurslarının mühüm tərkib hissəsini kütləvi kitabxanaların fondları və digər informasiya daşıyıcıları təşkil edir.

Rayonun kütləvi kitabxanalarının informasiya resursları aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

1. 8 mikorayon kütləvi kitabxanası – 73135 nüsxə;
2. S.Rüstəm adına kütləvi kitabxanası – 22541 nüsxə;
3. Binəqədi qəsəbə uşaq kitabxanası – 30215 nüsxə;
4. H.Cavid adına kütləvi kitabxana – 39507 nüsxə;
5. V.Q.Korolenko adına MŞÇK – 93663 nüsxə;
6. Biləcəri qəsəbə kütləvi kitabxana – 25445 nüsxə;
7. Ə.Cavad adına kütləvi kitabxana – 55128 nüsxə;
8. Xoca-Həsən qəsəbə kütləvi kitabxana – 19219 nüsxə;
9. Ş.Qurban adına kütləvi kitabxana – 35799 nüsxə (7).

Kitabxanaların informasiya resurslarının tərkibində kitablar əsas yer tutur. Kütləvi kitabxanaların fondunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının hədiyyə etdiyi kitablar xüsusi ilə diqqəti cəlb edir. Kitabxanaların jurnal, qəzet digər elektron informasiya daşıyıcıları ilə komplektləşdirilməsi müasir dövrün tələblərinə cavab vermir.

Məlumdur ki, hər bir informasiya müəsisssəsinin işinin əsas keyfiyyət göstəricilərindən biri onun istifadəçilərə göstərdiyi xidmətin səviyyəsi ilə bağlıdır.

Binəqədi rayonu əhalinin müxtəlif quruplarına xidmət edir.

Rayonun kütləvi kitabxanalarının istifadəçilərinin kəmiyyət xarakteristikası və işin təşkilinin səviyyəsi aşağıdakı kimidir. (bax: cədvəl 1.)

Cədvəl 1

	istifadəçilərin sayı	oxucu gəlişi	kitab verilişi
8 mikorayon kütləvi kitabxanası	5005	32777	113784
S.Rüstəm adına kütləvi kitabxanası	1470	12151	20903
Binəqədi qəsəbə uşaq kitabxanası	2831	10812	28742
H.Cavid adına kütləvi kitabxana	2250	122500	25344
V.Q.Korolenko adına MŞÇK	8450	50700	169008
Biləcəri qəsəbə kütləvi kitabxana	2294	9433	23594
Ə.Cavad adına kütləvi kitabxana	1844	22038	61342
Xoca-Həsən qəsəbə kütləvi kitabxana	1120	4386	8423
Ş.Qurban adına kütləvi kitabxana	17620	5909	42610
Cəmi:	42884	270706	493750

Cədvəldən görüldüyü kimi, bəhs olunan kütləvi kitabxanalar 42 mindən çox istifadəçiyə xidmət edir. Kitabxanalara gəliş 270706, kitab verilişi isə 493750 olmuşdur. (7)

Səbail rayonunda fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biri M.Rahim adına 7 sayılı orta məktəbin kitabxanasıdır.

1928-ci ildə təşkil olunmuş kitabxananın ümumi fondu 22736 nəşr vahidindən ibarətdir. 2008-ci ilin məlumatına görə kitabxanada oxucuların ümumi sayı 289 nəfər, kitabxanaya gəliş 22 və kitab verilişi 22 olmuşdur. Kitabxanada 2 orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı çalışır. (4,32-54)

Səbail rayonunda 1938-ci ildən fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biri də, C.Əsgərov adına 50 saylı orta məktəbin kitabxanasıdır. Kitabxananın ümumi informasiya resursları 10694 nəşr vahidi və digər informasiya daşıyıcılarından ibarətdir. Adı çəkilən kitabxana 5 qəzetə abunə yazılmışdır. 2008-ci ildə kitabxanaya gəliş 2000, kitab verilişi 2000 olmuşdur.

Mehman və Müşfiq Məhərrəm oğlu Nəbiyev qardaşları adına 51 saylı orta məktəbin kitabxanası 1900-cü ildən fəaliyyət göstərir. Kitabxananın fondunun ümumi həcmi 3307 nəşr vahidindən ibarətdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 yanvar 2004-cü il tarixli 56 saylı Sərəncamı ilə kitabxanaya 3743 kitab hədiyyə olunmuşdur. Məktəb kitabxanası 1300 oxucuya xidmət göstərir. Kitabxanaya gəliş 960, kitab verilişi də 960 olmuşdur. Kitabxanada 2 nəfər orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı fəaliyyət göstərir.

Səbail rayonunda fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biri də 91 saylı orta məktəbin kitabxanasıdır (1937-ci ildə təşkil olunmuşdur). Kitabxana fondunun ümumi həcmi 3468 nəşr vahidi təşkil edir. Azərbaycan Respublikası İcra Aparatı tərəfindən kitabxanaya 3236 kitab hədiyyə olunmuşdur. 2008-ci ilin məlumatına görə kitabxananın oxucularının ümumi sayı 800 nəfər, kitabxanaya gəliş 1200, kitab verilişi isə 2100 olmuşdur. Adı çəkilən kitabxanada 2 nəfər işçi çalışır ki, onlardan biri ali qeyri ixtisas təhsilli, digəri isə orta ixtisas təhsilli kitabxanaçılardır. (6)

132 saylı orta məktəbin kitabxanası 1930-cü ildən fəaliyyət göstərir. 2008-ci ilin məlumatına əsasən söyləmək olar ki, kitabxananın ümumi informasiya resursları 1263 nəşr vahidi, kitabxanaya gəliş 450 nəfər olmuşdur. Kitabxanada biri ali qeyri ixtisas təhsilli, digəri isə orta ixtisas təhsilli olmaqla 2 kitabxanaçı çalışır.

Adı çəkilən rayonda fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biri də “İstedad” Beynəlxalq Təhsil Kompleksi 134 saylı məktəbin kitabxanasıdır. Kitabxananın fondunun ümumi həcmi 5207 nəşr vahidi təşkil edir. Kitabxana eyni zamanda 12 qəzetə abunə yazılmışdır. 2008-ci ilin məlumatına görə kitabxana 1400 müəllim və şagirdə xidmət göstərir. İl ərzində kitabxanaya oxucu gəlişi 1400, kitab verilişi isə 1200 olmuşdur. Məktəb kitabxanasının işinin təşkilində kitabxananın işçiləri mühüm rol oynayır. Kitabxanada 1 nəfər ali ixtisas təhsilli, 1 nəfər isə orta ixtisas təhsilli işçi çalışır.

E.Əliyev adına 162 saylı orta məktəbin kitabxanası 1936-cı ildə təşkil

olunmuşdur. Məktəbin müəllim və şagirdlərinin informasiya təminatının təşkili və idarə olunması kitabxananın fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Kitabxananın ümumi informasiya resursları 4289 nəşr vahidi və digər informasiya daşıyıcılarından ibarət olmuşdur. Fondun əsasını Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının hədiyyə etdiyi 3796 nüsxə ədəbiyyat təşkil edir. Məktəb kitabxanası 1214 oxucuya (müəllim və şagirdə) xidmət göstərir. 2008-ci ildə kitabxanaya gəliş 210, kitab verilişi isə 200 olmuşdur.

Səbail rayonunda fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biri də 163 sayılı orta məktəbin kitabxanasıdır. Kitabxana 1964-cü ildə təşkil olunmuşdur. Kitabxananın informasiya resurslarının əsasını 5363 nəşr vahidi təşkil edir. Məktəb kitabxanasında 2 nəfər işçi çalışır ki, onlardan da biri ali qeyri ixtisas təhsilli, digəri isə orta ixtisas təhsilli kitabxanaçıdır.

E.Məmmədov adına 189 sayılı orta məktəbin kitabxanası Səbail rayonunda fəaliyyət göstərən əsas ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biridir. Kitabxananın informasiya resursları 4359 nəşr vahidi və digər informasiya daşıyıcılarıdır. İnformasiya mənbələri növlərinə görə aşağıdakı kimi bölünmüşdür:

1. Kitablər – 4359 nüsxə;
2. Elektron informasiya daşıyıcıları – 29;
3. Qəzet – 6 nüsxə, 30 nüsxə not, xəritə, buklet, prospekt və s.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatı tərəfindən kitabxanaya 500 ədəbiyyat hədiyyə olunmuşdur. Kitabxananın istifadəçilərinin sayı 640 nəfər, il ərzində oxucu gəlişi 10, kitab verilişi 10 olmuşdur.

O.Mirzəyev adına 190 sayılı orta məktəbin kitabxanası 1947-ci ildən fəaliyyət göstərir. Məktəb kitabxananın fondunun ümumi həcmi 12346 nəşr vahidindən ibarətdir. Kitabxananın informasiya resurslarının əsasını Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatı tərəfindən hədiyyə olunmuş 4155 ədəbiyyat təşkil edir. 2008-ci ildə kitabxana 716 istifadəçi (müəllim və şagird) xidmət göstərmiş, il ərzində oxucu gəlişi 90, kitab verilişi 90 olmuşdur. Kitabxanada 2 nəfər orta qeyri ixtisas təhsilli kitabxanaçı çalışır.

Milli Qəhrəman R.Əhmədov adına 203 sayılı orta məktəbin kitabxanasının informasiya resurslarının əsası 5500 nəşr vahidindən ibarətdir. Kitabxana 12 qəzetə abunə yazılmışdır. Kitabxana 310 müəllim və şagirdə xidmət göstərir. 2008-ci ildə oxucu gəlişi 160, kitab verilişi 120 olmuşdur. Kitabxanada çalışanların ümumi sayı 1 nəfər ibarətdir. Adı çəkilən rayon ərazisində fəaliyyət göstərən ümumtəhsil kitabxanalarından biri 1966-cı ildə təşkil olunmuş 236 sayılı orta məktəbin kitabxanasıdır. Kitabxananın informasiya resursları 12502 nəşr vahidi və digər informasiya daşıyıcılarıdır. Kitabxanada 24 elektron informasiya daşıyıcıları, 12 nüsxə qəzet, 4 nüsxə

jurnal, 30 nüsxə digər materiallar, yəni not, xəritə, buklet, prospekt və s. vardır. 2008-ci ildə kitabxana 850 istifadəçiyə xidmət göstərmiş, oxucu gəlişi 1840, kitab verilişi 5520 olmuşdur. Kitabxanada 1 nəfər ali ixtisas təhsilli, 1 nəfər isə orta qeyri ixtisas təhsilli kitabxanaçı çalışır.

Səbail rayonunda fəaliyyət göstərən məktəb kitabxanalarından biri də T.Məmmədov adına 239 sayılı orta məktəbin kitabxanasıdır. Kitabxananın informasiya resursları 3870 nəşr vahidindən və digər informasiya daşıyıcılarından ibarətdir. Kitabxana 1270 müəllim və şagirdə xidmət göstərir. 2008-ci ildə kitabxanaya oxucu gəlişi 40, kitab verilişi 40 olmuşdur. Səbail rayonunun orta ümumtəhsil məktəblərinin kitabxanaları və onların əsas göstəriciləri haqqında aşağıdakı cədvəldən daha aydın təsəvvür əldə etmək olar. (bax: cədvəl 2)

Cədvəl 2

№	Adı	Yaranma tarixi	Fondu			Ist.çilər	Ox. gəlişi	Kitab ver.	Kadr potensialı				
			kitab	Qəzet	Digər inf.dövlət				Ali	Ali q/ixt	Orta ixt	Orta q/ixt	Orta
1	M.Rahim ad.7 sayılı orta mək.kx	1928	9736	5	-	289	22	22	-	-	2	-	-
2	C.Əsgərov ad.50 sayılı orta mək.kx	1938	10665	5	-	299	2000	2000	-	-	1	-	-
3	Nəbiyev qardaşları ad.51 sayılı orta mək.kx	1900	3307	4	-	1300	960	960	-	-	2	-	-
4	91 sayılı orta mək.kx	1937	3468	10	-	800	1200	2100	-	1	1	-	-
5	132 sayılı orta mək.kx	1930	1263	-	-	450	-	-	-	1	1	-	-
6	“İstedad” Beybəlx.Təh.Komp.134 sayılı mək.kx	1937	5150	12	-	1400	1400	1200	1	-	1	-	-
7	E.Əliyev ad.162 sayılı orta mək.kx	1936	4289	-	-	1214	210	200	-	1	-	1	-
8	163 sayılı orta mək.kx	1964	5363	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
9	E.Məmmədov ad.189 sayılı orta mək.kx	1937	4359	6	30	640	10	10	-	1	1	-	-
10	O.Mirzəyev ad.190 sayılı orta mək.kx	1947	7904	-	-	716	90	90	-	-	-	2	-
11	R.Əhmədov ad.203 sayılı orta mək.kx	1938	4500	12	-	310	160	120	-	-	-	-	-
12	236 sayılı orta mək.kx	1966	12502	12	30	850	1840	5520	-	1	-	1	-
13	T.Məmmədov ad.239 sayılı orta mək.kx	1960	3870	8	-	270	40	40	1	1	-	-	-

Binəqədi rayonunda fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb

kitabxanalarından biri R.Əliyev adına 3 sayılı orta məktəbin kitabxanasıdır (1977-ci ildə təşkil olunmuşdur). Məktəbin müəllim və şagirdlərinin informasiya təminatının təşkili və idarə olunması kitabxananın fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. 2008-ci ilin məlumatına görə kitabxananın ümumi informasiya resursları 4169 nəşr vahidi və digər informasiya daşıyıcılarından ibarət olmuşdur. Fondun əsasını Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının hədiyyə etdiyi 3865 nüsxə ədəbiyyat təşkil edir. Kitabxana 2 qəzetə abunə yazılmış, fondada 15 adda digər informasiya daşıyıcısı mühafizə olunur.

Məktəb kitabxanası 680 oxucuya (müəllim və şagirdə) xidmət göstərir. 2008-ci ildə kitabxanaya gəliş 548, kitab verilişi isə 752 olmuşdur. Məktəb kitabxanasının işinin təşkilində kitabxananın işçiləri mühüm rol oynayır. Kitabxanada 1 nəfər orta ixtisas təhsilli, 1 nəfər isə orta təhsilli işçi çalışır.

Binəqədi rayonunda 1959-cu ildən fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəb kitabxanalarından biri də Rəsulzadə qəsəbəsində yerləşən V.Əzizov adına 30 sayılı orta məktəbin kitabxanasıdır. Kitabxananın informasiya resursları 2728 nəşr vahidi və digər informasiya daşıyıcılarıdır. İnformasiya mənbələri növlərinə görə aşağıdakı kimi bölünmüşdür:

1. Kitablər – 1737 nüsxə;
2. Elektron informasiya daşıyıcıları – 53;
3. Digər informasiya mənbələri- 793 (buraya 80 jurnal, 53 qəzet nüsxəsi, 45 nüsxə not, xəritə, buklet, prospekt və s. daxildir);

Kitabxananın istifadəçilərinin sayı 790 nəfər, il ərzində oxucu gəlişi 90, kitab verilişi 75 olmuşdur ki, bu da kitabxananın fəaliyyətinin çox aşağı olmasını göstərən göstəricilərdir. Binəqədi rayonunun kitabxanalarının informasiya resursları 2 milyondan artıqdır (2006477 nüsxə). Bu da Bakı şəhəri kitabxanalarının informasiya resurslarının 3,6%-nə, ölkə kitabxanalarının informasiya resurslarının 1,8%-nə bərabərdir. Eyni zamanda rayonun kitabxana resursları ölkənin şəhər yaşayış məntəqələrində olan kitabxana resurslarının 2,5%-ni təşkil etməsi də tədqiqat nəticəsində müəyyən olunmuşdur.(4,175-190). Binəqədi rayonu kitabxanalarının informasiya resurslarının informasiya mənbələrinin növlərinə görə bölgüsünü aşağıdakı cədvəldən daha aydın görmək olar. (bax: cədvəl 3)

Cədvəl 3

Kitabxanaların informasiya resursları cəmi:	2006477	
O cümlədən:		
Kitablər	1737803	86,6%
Elektron informasiya daşıyıcıları	4692	0,2%
Jurnallar	129561	6,5%
Qəzetlər	166795	5,3%
Digər informasiya daşıyıcıları	27626	1,4%

Təhlillər göstərir ki, Bakı şəhəri kitabxanalarının informasiya

resurslarının 64,65%-ni kitablar təşkil etdiyi halda Binəqədi rayonunda bu rəqəm 86,6% olmuşdur. Digər tərəfdən qəzetlərin də informasiya daşıyıcısı kimi xüsusi çəkisinin Bakı şəhəri ilə (2,2%) müqayisədə (5,3%) yüksək olması da diqqəti cəlb edən xüsusiyyətlərindən biridir.

Binəqədi rayonunda olan kitabxanalarda işləyən işçilərin ümumi sayı 155-dir. Bu da Bakı şəhəri kitabxana işçilərinin 4,9%, ölkə kitabxanaçılarının isə 1,8%-ni təşkil edir.

Binəqədi rayonunda kitabxana işçilərinin təhsil səviyyəsini aşağıdakı cədvəldən görmək olar. (bax: cədvəl 4)

Cədvəl 4.

Rayon üzrə cəmi	155	100%
O cümlədən		
Ali ixtisas təhsilli	42	27,1%
Ali qeyri-ixtisas təhsilli	31	20%
Orta ixtisas təhsilli	51	32,9%
Q/kitabxana üzrə orta ixtisas təhsilli	14	9%
Ümumi orta təhsilli	17	11%

Araşdırmalar göstərir ki, Binəqədi rayonu üzrə ali ixtisas təhsilli kitabxana işçiləri respublika göstəricisindən (18,1%) yüksək, Bakı şəhəri üzrə olan göstəricidən 10% aşağıdır. Bu da öz növbəsində Binəqədi rayonunda kitabxanaların ali ixtisas təhsilli kadrlarla möhkəmləndirilməsi zərurətini meydana çıxarır. Müsbət hal kimi, belə bir faktı qeyd etmək olar ki, bəhs edilən rayonun kitabxanalarında işləyən orta ixtisas təhsilli kadrların xüsusi çəkisi (32,9%) istər Bakı şəhəri üzrə (20,5%), istərsə də ölkə üzrə olan müvafiq göstəricidən (20,2%) yüksəkdir. Sonuncu göstərici üzrə Binəqədi rayonu Bakı şəhərinin Sabunçu (35,9%) və Xəzər rayonlarından (33,3%) sonra üçüncü yeri tutur. Aparılan araşdırmaların bir nəticəsi də ondan ibarətdir ki, Binəqədi rayonu ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının ümumi informasiya resursları 249404 nüsxə informasiya daşıyıcısından ibarətdir ki, bu da rayonun kitabxanalarının informasiya infrastrukturunun 12,4%-i deməkdir.

Binəqədi rayonunun kitabxana infrastrukturunda mühüm yer tutan ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının istifadəçilərinin ümumi sayı 20128 nəfər müəllim-işçi və şagirddən ibarətdir. Bu resurslardan səmərəli istifadənin təşkilində həmin kitabxanaların işçilərinin xüsusi rolunu qeyd etməklə, kitabxanaya oxucuların gəlişi və dövriyyə göstəricilərinin aşağı olmasını da xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasının, o cümlədən müasir informasiya texnologiyaları ilə təchiz olunmasının səviyyəsi də müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarını da düşündürməlidir.

Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinin apardığı monitorinqin nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, ölkənin 4081 ümumtəhsil məktəb

kitabxanasının 28,8%-i şəhər yaşayış məntəqələrindən, 71,2%-i isə kənd yaşayış məntəqələrində yerləşir. Binəqədi rayonunun orta ümumtəhsil məktəblərinin kitabxanaları və onların əsas göstəriciləri haqqında aşağıdakı cədvəldən daha aydın təsəvvür əldə etmək olar: (bax: cədvəl 5)

Cədvəl 5

№	Adı	Yaranma tarixi	Fondu			İst-çilər	Ox. gəlişi	Kitab ver.	Kadr potensialı				
			kitab	Qəzet	Digər inf.dəstəyiciləri				Ali	Ali q/ixt	Orta ixt	Orta q/ixt	Orta
1	R.Əliyev ad.3 saylı orta mək.kx	1977	4169	2	12	680	548	752	-	-	1	-	1
2	V.Əzizov ad.orta mək.kx	1959	1737	80	45	790	90	75	-	1	-	1	-
3	H.Hüseynov ad.orta mək.kx	1971	3516	3	247	800	25	30	-	1	1	-	-
4	99 saylı orta mək.kx	1963	3954	-	-	350	200	125	-	-	-	-	-
5	N.Şərifzadə ad.100 saylı mək.kx	1930	3626	-	-	280	230	300	-	-	1	-	1
6	M.X.Axundzadə ad.102 saylı orta mək.kx	1964	3631	2	-	580	16	-	-	1	-	-	1
7	Z.Məmmədov ad.103 saylı orta mək.kx	1950	4350	-	-	110	25	12	-	-	-	-	-
8	A.Məmmədov ad.115 saylı orta mək.kx	1967	5370	3	-	1267	70	35	1	-	1	-	-
9	T.Heybətov ad.126 saylı orta mək.kx	1968	23218	3	-	400	20	5	-	-	1	1	-
10	Ə.Şıxlinski ad.135 saylı orta mək.kx	1970	14860	-	-	660	122	79	-	1	-	-	-
11	143 saylı orta mək.kx	1937	19108	-	-	576	10	10	-	-	1	-	1
12	N.Babayev ad.144 saylı orta mək.kx	1978	3228	5	-	550	-	400	-	-	1	-	-
13	F.İsgəndərov ad.157 saylı orta mək.kx	1979	4588	-	-	590	12	9	-	1	-	-	1
14	Q.Baxşiyev ad.179 saylı orta mək.kx	1936	3720	-	-	545	5	6	1	-	-	1	-
15	182 saylı orta mək.kx	1962	5388	-	-	350	30	35	-	1	-	1	-
16	R.İmanov ad.205 saylı orta mək.kx	1937	7037	6	-	350	350	1015	-	1	-	1	-
17	E.Sultanov ad.217 saylı orta mək.kx	1963	2862	3	30	640	225	7	-	-	-	1	1
18	Ələsgərov ad.244 saylı orta mək.kx	1968	5322	7	-	580	-	-	-	1	-	-	1
19	246 saylı orta mək-lisey kx	1969	4385	-	2	236	15	-	-	1	-	-	1
20	N.Nərimanov ad.248 saylı orta mək-lisey kx	1969	3682	-	2	125	60	47	-	1	-	-	1

21	E.Həmidov ad.267 sayılı orta mək-lisey kx	1982	5461	-	1035	752	20	15	-	-	-	-	2
22	276 sayılı orta mək.kx	1986	3810	33	-	520	400	-	-	-	-	1	1
23	283 sayılı orta mək.kx	1988	26302	6	-	850	25	35	-	-	2	-	-
24	Q.Abbasov ad.284 sayılı orta mək.kx	1990	2297	-	-	510	27	28	-	-	-	1	-
25	E.Əliyev ad.297 sayılı orta mək.kx	1966	3462	-	-	2045	240	-	-	-	1	1	-
26	İ.Məmmədov ad.298 sayılı orta mək.kx	1959	6703	-	-	971	30	45	-	1	1	-	-
27	R.Rüstəmov ad.299 sayılı mək-lisey kx	1934	3714	-	-	1200	50	100	-	-	1	-	1
28	V.Əvəzov ad.300 sayılı orta mək.kx	1932	4513	4	-	1214	32	32	-	-	-	-	2
29	S.Məmmədov ad.301 sayılı orta mək.kx	1994	2687	-	-	315	-	-	-	-	2	-	-
30	306 sayılı orta mək.kx	2005	8031	2	-	320	-	-	-	-	-	1	-
31	313 sayılı orta mək.kx	2007	1944	-	-	384	-	-	-	-	1	-	-
32	314 sayılı orta mək.kx	2007	2365	4	-	588	205	250	1	-	-	-	-

Göründüyü kimi, Bakı şəhərinin Nərimanov (5), Yasamal (4), Səbail (4), Xəzər (4) rayonlarında musiqi məktəbi kitabxanası daha çoxdur. Lakin, Qaradağ rayonunda yalnız 1 musiqi məktəbi kitabxanasının fəaliyyət göstərməsi əhalinin daha çox yerləşdiyi rayon üçün müsbət hal kimi qiymətləndirilə bilməz.

Beləliklə, Bakı şəhərinin kitabxana infrastrukturunda Səbail və Binəqədi rayonlarının kütləvi kitabxanaları və 2011-ci ildə Bakı şəhərinin bütün inzibati rayonları üzrə MKS-i yaranmışdır. Bu da əhalinin informasiya təminatında keyfiyyətə yeni mərhələnin başlanğıcıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.-B.: Azərbaycan qəzeti, 1999.-14 mart.
2. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı// Bakı, Respublika qəz., 2008, 7 oktyabr.
3. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası.-Bakı.: Nurlan, 2007.-s. 847-848
4. Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında. I və II cild.-B., 2007.-s. 32-54, 175-190
5. İsmixanova T. Azərbaycan Respublikası Pedaqoji Kitabxanasının müstəqillik illərindəki fəaliyyəti// Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi nəzəri və praktiki jurnal. 2010.-№2.-s.58
6. Səbail rayonunun kütləvi kitabxanalarının müvafiq illərə dair hesabatları.
7. Binəqədi rayonunun kütləvi kitabxanalarının müvafiq illərə dair hesabatları.

О. КУЛИЕВ

**СОВРЕМЕННАЯ СОСТОЯНИЕ БИБЛИОТЕЧНОГО ИНФРАСТРУКТУРА
ГОРОДА БАКУ(НА ПРИМЕРЕ САБАЙЛОВСКОГО И
БИНАГАДИНСКОГО РАЙОНА)**

РЕЗЮМЕ

В статье изучены состояния библиотечного инфраструктура, библиотечно-информационных ресурсов, уровень современного состояние кадрового обеспечения массовых библиотек Сабаилского и Бинагадинского района города Баку.

O. KULIYEV

**THE MODERN STATE OF THE LIBRARY INFRASTRUCTURE OF BAKU CITY
(FOR SAMPLE BINAGADI AND SABAIL DISTRICT)**

SUMMARY

In the article examined the status of library infrastructure, library and information resources, the level of the modern state of the staffing of public libraries Sabail and Binagadi district of Baku city.

Safura Hacıyeva
Kitabxana fondu və kataloqları
laboratoriyasının müdiri

Ulduz Manafova
Kitabxana resursları və informasiya axtarış
sistemləri kafedrasının baş laborantı

UŞAQ KİTABXANALARINDA YENİ TEXNOLOGİYALARIN TƏTBİQİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Açar sözlər: *uşaq kitabxanaları, kitabxana, fond, oxucu, şagird, kitab, komplektləşdirmə, avtomatlaşdırma, elektron kataloq, kompüterləşdirmə, elektron kitabxana, informasiya, texnologiya.*

Ключевые слова: *детская библиотека, библиотека, фонд, читатель, ученик, книга, комплектизация, электронная библиотека, информация, технология.*

Keywords: *children libraries, library, fund, reader, pupil, book, acquisition, electronic library, information, technology*

XX əsrin 20-ci illərin başlayaraq respublikamızda kitabxanaların qarşısında uşaqlara xidmət, onları kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək mühüm vəzifə kimi meydana çıxmış, müstəqil uşaq kitabxanaları şəbəkəsinin yaradılmasına başlanmışdır. 1960-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanda bir milyon nüsxədən artıq kitab fonduna malik 71 müstəqil uşaq kitabxanaları var idi ki, bunlar da 110 min yeniyetməyə xidmət edirdi. Bundan əlavə uşaq oxucularına 200-ə qədər kütləvi kitabxanaların uşaq şöbələrinə xidmət göstərilmirdi.

XX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda uşaq kitabxanalarının təşkil edilməsi, uşaqlara kitabxana-bibliografiya xidmətinin təkmilləşməsi və daha da inkişaf etdirilməsi işində yeni mərhələlərin başlanması olmuşdur. Bu dövrdə Respublika Uşaq Kitabxanası ölkəmizin uşaq ədəbiyyatının dövlət kitabsaxlayıcı, uşaqlara kitabxana xidmətinin informasiya və elmi-metodik mərkəzi kimi formalaşmağa başladı.

Kitabxanaların tarixinə nəzər salsaq məlum olur ki, bütün dövrdə kitabxanalar xalqın yaratmış olduğu elm və mədəni sərvətləri qorumuş, bəşəriyyətin – işıqlı gələcəyinə, təhsilinə, maarifinə, mədəniyyətinə, elminə, tərbiyəsinə xidmət etmiş, bilik, elm, informasiya mərkəzi kimi bəşər

sivlisasiyasının yüksəldilməsi vasitəsi olmuşdur.

Qeyd etdiyimiz kimi, uşaqların ümumi elmi dünyagörüşünün formalaşmasında uşaq kitabxanaları müstəsna rol oynayırlar. Belə ki, bu kitabxanalar uşaqların dünyagörüşünün formalaşmasına kömək göstərəkən oxucularla işin kütləvi formalarından geniş istifadə edirlər. Bu zaman kitabxanaçılar hər yaşın öz xüsusiyyətlərini, hər bir yaş qrupunun özünəməxsusluğunu və qavrama səviyyəsini nəzərə alır, keçirilən hər bir kütləvi tədbirlərin uşaqlara müsbət təsir göstərməsi məqsədilə maraqlı və rəngarəng üsullardan istifadə edirlər.

Təcrübə sübut edir ki, uşaq kitabxanalarında keçirilən kütləvi mexaniki

‘in təşkili və s. iş üsulları böyüməkdə olan nəslin ümumtəhsil və ümummədəni səviyyələrinin artırılmasına, elmi biliklərə dərinlən yiyələnməsinə, kamil insan kimi formalaşmasını və hərtərəfli yetişmiş şəxsiyyətlərə çevrilməsinə mühüm təsir göstərir. Bu mənada qabaqcıl uşaq kitabxanalarının həmin sahədə apardıqları işin araşdırılması, öyrənilməsi və təbliğ edilməsi də günün vacib məsələlərindəndir.

Yerli və dünya təcrübəsindən bəhrələnən Azərbaycan kitabxanaşünaslığı 1999-cu ildə qəbul edilmiş “Kitabxana işi haqqında” qanunla öz işini tənzimləməyə çalışmışdır. Qanunda kitabxana elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi fəaliyyət göstərən sosial insitut kimi xarakterizə olunmuşdur.

Bildiyimiz kimi, hazırki dövrdə dünyada baş verən dəyişikliklər bütün sahələrdə olduğu kimi mədəniyyət sahəsindən də yan keçməmişdir. Belə ki, yüksək tərəqqi mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxanalarda da öz təsirini göstərmişdir. Bu dediklərimizi elmi, kütləvi, xüsusi, məktəb, gənclər və uşaq kitabxanalarına da şamil edə bilərik.

Məlum olduğu kimi, uşaq kitabxan fondları heç də bütünlükdə təcrid olunmuş kitab yığımından ibarət deyildir. Bu fond yalnız o vaxt öz əhəmiyyətini qazana bilər ki, o müntəzəm şəkildə istifadə edilsin, şagirdlərin, orta məktəb müəllimlərinin, tərbiyəçilərinin, valideynlərinin əsl mütaliə mənbələrinə çevrilsin.

Uşaq kitabxanalarının fəaliyyətində xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin gələcəyimiz olan uşaqlar haqqında müdrik kəlamını rəhbər tutmuş, öz işini bu kəlamın həyata keçirilməsi uğrunda mübarizəyə həsr etmişdir. Heydər Əliyev deyir: "Uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, böyüdəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin gələcəyi bundan asılı olacaqdır".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2007-ci il aprelin 20-də imzaladığı "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin

yaxşılaşdırılması haqqında" Sərəncama əsasən "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" hazırlanmışdır.

Bakı şəhər Mərkəzi Uşaq kitabxanalarından istifadə edən oxucuların sayına nəzər salsaq görürük ki, 1995-ci ildən 2011-ci ilə qədər kitabxanaya gələn oxucuların sayı artmış 1995-ci ildə 11297, 1996-cı ildə 10358, 1997-ci ildə 10396, 1998-ci ildə 12024, 1999-cu ildə 13234, 2000-ci ildə 15078, 2005-ci ildə 17135, 2010-cu ildə 18233, 2011-ci ildə isə 18899 olmuşdur.

Uşaq kitabxana fondlarının formalaşmasında aşağıdakı prinsiplər əsas götürülür:

1. Tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsi;
2. Bədii zövqün və əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyələndirilməsinə dair əsərlərin əldə edilməsi;
3. Peşə yönümlü ədəbiyyatın alınması;
4. İstehsalat ədəbiyyatının komplektləşdirilməsi;
5. Siyasi görüşlərin formalaşmasına dair kitabların əldə edilməsi.

Uşaq kitabxanaları öz fondlarını yaş xüsusiyyətlərinə görə profilli komplektləşdirilməsinə böyük diqqət yetirir. Burada həmçinin gənclərin marağı və onun differensiyası da geniş nəzərə alınmalıdır. Hər bir şəxsin oxucu marağı mürəkkəb quruluşa malik olub, ümumi, xüsusi və fərdin vahid dialektikasına əsaslanır, cəmiyyətin üzvü olan hər bir şagird cəmiyyətin ümumi mənafeyi ilə yaşayır. Burada siyasi mənafe xüsusi olaraq nəzərə çarpır. Məhz buna görə də, siyasi həyat sahəsindəki yeniliklərə maraq bütün şagirdlər üçün ümumidir. Burada ictimai biliklərin əsas tərkib hissələri nəzərə alınmalıdır. Şagirdlərin marağının xarakterik xüsusiyyətlərindən söhbət gedir. Şagirdlərin fərdi keyfiyyətlərinə, tərbiyəvi, mədəni, tədris, peşə - ixtisas, ictimai məsələlərin, siyasi hadisələrin öyrənilməsinə isnad edilir. Habelə, şagirdlərin ixtisasa, peşəyə yiyələnməsi, sosial-siyasi baxışların aşılınması və s. bütün bu xüsusiyyətlər kitabxana fondunun profilli komplektləşdirilməsinə mühüm təsir göstərir və onun məzmun dərinliyini yüksəldir. Komplektləşdirmənin məzmun zənginliyi o vaxt özünü doğrulda bilər ki, o uşaqların marağına uyğun gəlsin və mühüm tələblərini ödəyə bilsin. Uşaq kitabxana fondunun komplektləşdirilməsində aşağıdakı cəhətləri nəzərə almaq lazımdır:

1. Şagirdlərin fonda olan marağını təmin etmək üçün zəngin kitab repertuarının olması;
2. Uşaq kitabxana fondlarının şagirdlərin ümumi marağına və tipik sorğularına görə formalaşması;
3. Profillik nöqtəyi-nəzərindən uşaq kitabxana fondlarının məzmun zənginliyinə, mövzu dolğunluğuna malik olması;
4. Şagirdlərin peşə, istehsalat, texnika, mədəniyyət, siyasi hadisələr

haqqında ümumi anlayışın yaradılması və idrakı görüşlərin zənginləşməsi.

Bu xarakterik xüsusiyyətləri Bakı şəhər Mərkəzi Uşaq kitabxanalarının komplektləşdirilməsində daha konkret müşahidə etmək olar. Bu kitabxana şagirdlərin tələbatını nəzərə alaraq peşə və ixtisasa dair kitabların, qəhrəmanların həyatından bəhs edən bədii əsərlərin, istehsalat-texniki, tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsinə başlıca diqqət yetirmişdir. Ümumiyyətlə, uşaq kitabxana fondlarının orta hesabla 15 faizini peşəyönümlü kitablar təşkil edir. Mərkəzi uşaq kitabxanalarında peşəyönümlü ədəbiyyatın istifadə edilməsi son 5 il ərzində (2005-2010) 43 faiz artmış 23710 nüsxədən 46214 nüsxəyə yüksəlmişdir.

Uşaq kitabxana fondlarının formalaşmasının ən mühüm şərtlərindən birini onun planlı, müntəzəm komplektləşdirilməsi təşkil edir. Planlı komplektləşdirmə uşaq kitabxana fondlarına müntəzəm daxil olan, kitabxananın tədris profilinə uyğun gələn, şagirdlərin tələbatını ödəyə bilən əsərlərin əldə edilməsinə əsaslanır və fondun tamlığını təmin edir. Planlı komplektləşdirmə ədəbiyyatın təkcə məzmununa görə deyil, onun formasına görə, yəni tipinə, növünə, dilinə, habelə oxucu marağına, məqsəd istiqamətinə görə formalaşmasını nəzərə alır.

Bəzi oxucular belə fikirləşirlər ki, uşaq kitabxana fondlarında daha çox elmi-təbii, texniki və istehsalat ədəbiyyatı komplektləşdirilməlidir. Digərləri humanitar ədəbiyyatın alınmasına daha çox haqq qazandırirlər. Lakin hər iki baxışın gedişində birtərəflilik nəzərə çarpır. Bu birtərəfliliyi aradan qaldırmaq üçün uşaq kitabxanalarının konkret vəzifələrini, oxucu tərkibini, tədris profilini düzgün həll etməli, xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Uşaq kitabxanalarında bütün bilik sahələrinə dair kitabların xüsusi çəkisi, mövzu-tipoloji tipini düzgün və dəqiq müəyyənləşdirməli, bu və ya digər ədəbiyyatın həddindən artıq qiymətləndirilməsinə yol verilməməlidir.

Planlı komplektləşdirmə əsərlərin uşaq kitabxanalarının quruluş bölmələrinə görə münasib nizamlandırılmasını tələb edir. Bu da kitabxanaların tipi ilə daha çox əlaqədardır.

Uşaq kitabxanalarında digər mühüm ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinə də xüsusi diqqət yetirir. Eyni zamanda kitabxanalar yeni texnologiyalarla da təhciz edilmişdir. Belə ki, uşaq kitabxanalarından F.B.Köçərli adına kitabxanaya xeyli miqdarda kompüter, elektron məlumat vasitələri, texniki avadanlıq alınmış və bu vasitələrin kitabxana işinə tətbiq edilməsi kitabxana işini qismən də olsa kompüterləşdirmişdir. Hazırda fondunda 209.700 nüsxə ədəbiyyat olan kitabxananın ən böyük nailiyyətlərindən biri uşaqların istifadəsi üçün kompüter zallının açılması olmuşdur. 2002-ci ildən kitabxanada təşkil edilən "İnternet-sınıf" və "Biləyən" multi-media zallarında uşaqlar İnternetdən yararlanaraq istədikləri materialları almaqla yanaşı, CD

disklərindən istifadə etməyi də mənimsəmişlər.

F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında Avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi 2005-ci ildən fəaliyyət göstərir. 2009-cu ildə şöbənin işçiləri İnformasiya Resurs Mərkəzində təşkil olunmuş kurslarda iştirak etmiş, müəyyən təcrübə qazanmışlar. Əlbəttə, müasir kitabxana işini yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları olmadan təsəvvür etmək bir qədər çətinidir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının insan fəaliyyətinin bir sıra sahələrində olduğu kimi kitabxana işində də tətbiqi əhəmiyyətli kitabxana proseslərinin sürətlənməsinə və optimallaşmasına gətirib çıxarır.

Bundan başqa onu da qeyd etməliyəm ki, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının veb saytı yaradılmış (www.clb.az), bütün məlumatlar orada yerləşdirilmişdir. İndi ölkəmizin ən ucqarlarda yerləşən kitabxanaları belə MKS-lərin Mərkəzi Kitabxanasında İnternet xidmətindən istifadə etməklə istər statistik məlumatları, istər metodik vəsaitləri, istərsə də digər müvafiq materialları əldə etmək imkanı qazanmışlar.

Məlumdur ki, kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması vahid avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi vasitəsilə həyata keçirilməli, kitabxanada tətbiq olunan proqram təminatı bu və ya digər tələblərə cavab verməlidir. Həmin dövrdə isə fəaliyyətlərini avtomatlaşdırmağa cəhd edən bir sıra kitabxanalarımız yalnız katalogizator moduluna malik olduqlarından bu işi həmin modul vasitəsilə həyata keçirməklə avtomatlaşma işi sahəsində ilkin addımları atdılar. Bir çox xarici dövlətlərdə istifadə olunan İRBİS-64 AKİS-in tam paketi özündə "Kataloqlaşdırma", "Komplektləşdirmə", "Kitab verilişi", "Oxucu qeydiyyatı", "Təminatlı", "İnzibatçı" kimi işçi yerlərini birləşdirir.

Bununla bərabər, Avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi aşağıdakı fəaliyyətləri həyata keçirir:

1. Kitabxanaya daxil olan bütün sənədlərin (kitab, dövri mətbuat, elektron informasiya daşıyıcıları, atlas, xəritə və s.) avtomatlaşdırılmış proqram əsasında işlənərək, fonda daxil edilməsi, o cümlədən retro məlumat bazasında kitabların işlənməsinə nəzarət;
2. Elektron kataloqun və elektron kitabxananın yaradılmasına texniki dəstək;
3. Kitabxananın veb sahifəsini yeniləmək və burada elektron kataloqun ümumi istifadəsini təmin etmək;
4. İnternet vasitəsilə elmi forumlar yaratmaq;
5. Kitabxanaya daxil olan elektron informasiya daşıyıcılarını mühafizə etmək və istifadəçilərə çatdırmaq, elektron kitabxanada əks etdirmək;
6. Kitabxananın nəşrlərini çapa hazırlamaq.

F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında avtomatlaşdırma sahəsində əldə olunmuş nəticələrdən belə qənaətə gəlmək olar ki, müasir istifadəçinin qlobal informasiyanın keyfiyyətinə bəslədiyi münasibət əsaslı dəyişikliklərlə qarşılaşmışdır.

Bütün bunlarla yanaşı Respublika Uşaq Kitabxanalarının qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri oxuculara bibliografiya və elmi informasiya xidmətini dünya kitabxanaları səviyyəsinə qaldırmaq, oxucuların tələbatını ödəmək üçün yeni informasiya texnologiyalarını tətbiq etmək, İnternet şəbəkəsinin elektron ehtiyatlarından istifadə etməkdir.

Respublika Uşaq Kitabxanaları bundan sonra da informasiya təminatı istiqamətində fəaliyyətinin səmərəsinin artırılması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi məqsədilə günün tələbləri səviyyəsində mütərəqqi iş üsullarından istifadə edəcəkdir. Yəni kompüter texnologiyalarının tətbiqi, ənənəvi informasiya mənbələrin elektron daşıyıcılara köçürülməsi, CD-ROM texnologiyaların tətbiqi, informasiyanın ötürülməsində yeni metodlardan istifadəsi, qrafik şəkildə informasiyanın təqdim etmək imkanları və bir sıra başqa işlərin həyata keçirilməsi üçün səy göstərərək uğurlar əldə edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Kitabxana işi haqqında qanun /Azərbaycan Respublikası: Milli Məclis //Azərbaycan.-1999.-14 mart.
2. Xələfov A.A. Kitabxana fondunun təşkilinin bəzi məsələləri.-B.: Azərneşr, 1958.-61s.
3. İsmayılov X.İ. Azərbaycan Respublikasında Kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi.-B., 2000. -415 s.
4. Quliyeva M.F. F.B.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması xüsusiyyətləri //Kitabxanaşünaslıq və informasiya (Elmi-nəzəri jurnal) .- B.: BDU, 2010.-№ 2.-S.30-36.
5. F.B.Köçərli adına Bakı şəhər Mərkəzi uşaq kitabxanasının 2005-2011-cu il hesabatları.

С.ГАДЖИЕВА, У.МАНАФОВА СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРЕТВОРЕНИЯ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДЕТСКИХ БИБЛИОТЕКАХ

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о создании детских библиотек, о начале нового этапа в работе современствования и развития библиотечно – библиографных услуг детям. В статье также обоснована важность библиотек в формировании общего мировоззрения детей.

В статье дано с различием по данным годам статистический учёт читательских групп детских библиотек.

Здесь также ясно выяснены главные принципы в формировании фондов детских библиотек.

В статье также отражается важность главных чертов в комплект ровании фонда детской библиотеки.

Здесь в основном сообщается о современном состоянии динамике развития, создании компьютерных залов и веб-сайта для детейв библиотеки им. Ф.Б.Кочарли.

S.HAJIYEVA, U.MANAFOVA

THE CURRENT STATE OF APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES AT CHILDREN LIBARARIES

SUMMARY

The article is about the organizing children libraries, start of new stages of improvement of library-bibliography service for children in Azerbaijan. The crucial significance of libraries in forming general outlook of children is also substantiated in the article.

The statistical accounting of readers' groups at children libraries is comparatively introduced in the study. Here it is also clearly explained the key principles in forming children's libraries' reserves.

The importance of considering main features acquisition of children library resources is also reflected in the article.

Comprehensive background information is introduced about the current state of children library named after F.B.Kocharli, its dynamics of development and particularly the created website, computer halls for children at the library.

İradə BAYRAMOVA
“Bibliografyaşünaslıq” kafedrasının müəllimi

GƏNCƏ-QAZAX İQTİSADI RAYONUNDA KİTABXANA- İNFORMASIYA RESURLARININ YERLƏŞMƏSİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Açar sözlər: Kitabxana-informasiya təminatı, informasiya resursları, kadr təminatı;

Ключевые слова: Библиотечно-информационных обеспечение, информационных ресурсов, кадрового обеспечения;

Keywords: Bibliographic-information provision, information resources, current status

Görkəmli kitabxanaşünas-alim, professor A.A.Xələfov yazır: “Bu gün müasir dünya böyük bir inqilabi prosesi yaşamaqdadır. Bu inqilab cəmiyyətin inkişafına böyük təkan verən, onu sürətləndirən, insanların həyat şəraitini yaxşılaşdıran, intellektual səviyyəsini yüksəldən, peşə bacarığının artmasına, işinə və istirahətinə əsaslı köməklər göstərə bilən informasiya inqilabıdır. Bu inqilabın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin əsas vasitələrindən biri kitabxanalardır.”(6.s.249-250)

Bütün dünyada, o cümlədən Azərbaycanda regional kitabxanalar ümumi kitabxana şəbəkələri içərisində mühüm yer tutur. Ona görə də, bu, kitabxana-informasiya orqanlarının əsas missiyası, yerləşməsi xüsusiyyətləri, onların informasiya ehtiyatları və bu ehtiyatlardan yerli əhalinin səmərəli istifadəsinin təşkili problemlərinin araşdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Son illərin statistik məlumatlarına görə, Avropa İttifaqının üzvü olan indiki dövlətlərin ərazisində 90.000 kitabxana (9,s.125), ümumilikdə isə, YUNESKO-nun məlumatına görə dünyada yarım milyondan artıq kitabxana fəaliyyət göstərir.(8,s.3)

Azərbaycan Respublikasında 12 mindən çox kitabxana cəmiyyətin informasiya təminatını həyata keçirir. Bu da dünya kitabxanalarının 2,4%-i deməkdir.

Azərbaycan Respublikası yenidən öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, kitabxana işinin və bibliografik fəaliyyətin inkişafına dövlət qayğısı

daha da artırıldı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 14 mart tarixli sərəncamı ilə “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul olundu.

“Bəşər mədəniyyətinin qazandığı nailiyyətlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətimizin intellektual-mənəvi potensialının artırılmasında kitabxanalarımız əvəzsiz rol oynayır”- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 aprel 2007-ci il “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” sərəncamında qısaca olaraq, kitabxanalar belə xarakterizə olunurdu. (4). Kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafına, sosial-iqtisadi inkişafın tərkib hissəsi kimi baxılması, bu sahədə verilmiş qanun və sərəncamlarda özünü göstərir. Respublikanın bütün regionlarının iqtisadi və sosial inkişafını daha da yüksəltmək və hər bir iqtisadi rayonun potensialından istifadəni sürətləndirmək üçün, Respublikanın Prezidenti cənab İlham Əliyev 11 fevral 2004-cü ildə “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında” fərman imzalamışdır.(1) Birinci Dövlət Proqramının verilməsindən keçən 5 il ərzində, regionlarda iqtisadiyyatın inkişafına, yeni iş yerlərinin açılmasına, əhalinin işsizlik səviyyəsinin minimuma endirilməsinə və.s nail olunsa da, hələ də görüləcək işlər çox idi. Elə ona görə də, yeni bir inkişaf strategiyası hazırlandı.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 14 aprel tarixində imzaladığı “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə paralel olaraq, regionlarda yerləşən kitabxana-informasiya sahəsinin daha da yaxşılaşdırılması üçün qarşıya bir çox məsələlər qoydu.(2) Bu sərəncamda regionların iqtisadi inkişafı ilə yanaşı, regional kitabxanaların da inkişaf perspektivləri öz əksini tapmışdı. Regional kitabxanaların əsas əlamətləri-müəyyən ərazinin mənafeyinə tabelik, rayon ərazisində və onun haqqında nəşr olunmuş sənədlərin toplanması, saxlanması və ictimai istifadəyə verilməsinə görə məsuliyyət, diyarşünaslıq üzrə bibliografik informasiya resurslarının yaradılması və ondan dünyanın istənilən nöqtəsində istifadə imkanlarının təmin edilməsi və.s-dir. Regional kitabxanalar yerli mədəniyyətin bənzərsizliyini, özəlliklərini öyrənən, onu mühafizə edən, yayan, ümumilikdə elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində dünya prosesləri haqqında informasiyanı təbliğ edən ən böyük informasiya kanalı kimi oxucularda doğma diyara məhəbbət, tarixi keçmişə hörmət və qürur hissi tərbiyə edir.

Dövlət Proqramları əsasən aşağıdakı 10 iqtisadi rayon üzrə tərtib edilmişdir:

1. Abşeron iqtisadi rayonu; 2. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu; 3. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu; 4. Lənkəran iqtisadi rayonu; 5. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu; 6. Aran iqtisadi rayonu; 7. Dağlıq Qarabağ iqtisadi rayonu; 8.

Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu; 9. Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu; 10. Naxçıvan iqtisadi rayonu;

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının təsdiq olunması haqqında” (2008) sərəncamı Azərbaycan kitabxana işi tarixində ilk dəfə olaraq öz məzmunu, əhatə dairəsi, konkretliyi, həyatiliyi ilə fərqlənən kitabxana işinin məqsəd və vəzifələrini, kitabxanaların ümumaçıq olmasını, inkişaf istiqamətini, maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsini, əhatəliyini, kitabxana xidmətinin planauyğun elmi əsaslar üzərində qurulmasını, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsini, görüləcək işlərin konkret icra tarixini dəqiq rəqəmlərlə göstərən bu sənəd mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlət Proqramının qarşıya qoyduğu tələblərə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən 2009-cu ilin sentyabr ayının 1-dən 10-a qədər Respublika ərazisindəki kitabxanalarda monitoring keçirilmişdir. Monitoringin keçirilməsində əsas məqsəd, əhaliyə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin səviyyəsinin yüksəldilməsi, kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsində onun dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, elektron informasiya resurslarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, kitabxanaların kadr təminatının yaxşılaşdırılması, habelə, fasiləsiz təhsilin təmin edilməsi üçün şərait yaradılması istiqamətlərində aparılan işlərin vəziyyətini öyrənməkdən ibarət olmuşdur.

Monitoringin keçirilməsindən sonra, “Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında” statistik müayinənin nəticələri barədə statistik bülleten nəşr edilmişdir.(5) Bülletəndə iqtisadi rayonlarda kitabxana-informasiya sahəsinin müasir vəziyyəti işıqlandırılmış, onların fondu, informasiya resurslarının növləri, elektron informasiya daşıyıcılarına köçürülmüş informasiya mənbələri, kitabxanaların informasiya texnologiyaları ilə təchiz olunması vəziyyəti, kitabxanaların kadr təminatı və.s geniş şəkildə əks olunmuşdur.

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu, iqtisadi potensialına görə respublikamızın ikinci ən böyük rayonudur. İqtisadi rayonun ərazisi 12,5 min kv. km. olub, respublikamızın ərazisinin 14,5%-ni əhatə edir. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun əhalisi 1,076775 nəfərdir. Bu isə respublikamızın əhalisinin təqribən 14-15% -ni təşkil edir.

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun tərkibinə Ağstafa, Daşkəsən, Gədəbəy, Goranboy, Göygöl, Qazax, Samux, Şəmkir, Tovuz inzibati rayonları, Naftalan və Gəncə şəhərləri daxildir. İqtisadi rayonda ями 1265 библиотека вар. Bu kitabxanalar respublika kitabxana resurslarının 14,9%-ni təşkil edir. Онлардан 271-и (21,4%) шящяр йерляриндя, 994-ц (78,6%) кянд йерляриндя йерляшир.(5.s.23) Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda

yerləşən kitabxanaların 652-i (51,2%) Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, 551-i (43,6%) Təhsil Nazirliyinin tabeliyindədir. Ayrı-ayrı inzibati rayonlar üzrə kitabxanaların bölgüsü belədir : Gəncə şəhəri 102, Naftalan şəhəri 7, Ağstafa rayonu 87, Daşkəsən rayonu 101, Gədəbəy rayonu 183, Goranboy rayonu 174, Göygöl rayonu 101, Qazax rayonu 97, Samux rayonu 71, Şəmkir rayonu 179, Tovuz rayonu 163 kitabxana.

İqtisadi rayonda, əhalinin təhsil səviyyəsinə görə Gəncə şəhəri mühüm yer tutur. Təhsil alanlar Gəncədə 26,7 min nəfər, Goranboyda 75,8 min nəfər, Qazaxda 71,7 min nəfər, Ağstafada 65,2 min nəfər, Tovuzda 124,6 min nəfər, Gədəbəydə 75,7 min nəfər, Şəmkirdə 152,4 min nəfər, Daşkəsəndə 26,9 min nəfər, Göy-göldə 46,8 min nəfər, Samuxda 43,8 min nəfərdir.(7.s.59)

İqtisadi rayonun kitabxanalarının informasiya resursları cəmi 11773454 nüsxədir. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun 1125 nəfər kitabxana mütəxəssisi var ki, onlar da respublikanın kitabxana kadrlarının 12,8%-ni təşkil edir. Kadrların təhsil səviyyələrinə görə bölgüsü belədir: 89 nəfər (7,9%) ali ixtisas, 129 nəfər (11,5%) ali qeyri-ixtisas, 225 nəfər (20,0%) orta ixtisas, 173 nəfər (15,4%) orta qeyri-ixtisas, 509 nəfər (45,2%) ümumi orta təhsilli işçilərdir. Ali ixtisas təhsilli mütəxəssislərin inzibati rayonlar üzrə bölgüsü zamanı ali ixtisaslı kitabxana mütəxəssislərinin az, orta təhsilli kadrların isə daha çox olması məlum olur. Mütəxəssislərin inzibati rayonlar üzrə bölgüsünə əsasən, Аьстафа районунда 94 nəfər, Даşkəsэн районунда 106 nəfər, Гэдэбэу районунда 143 nəfər, Эюрэнбой районунда 125 nəfər, Эюйэюл районунда 94 няфяр, Газах районунда 100 nəfər, Самух районунда 108 няфяр, Шямкир районунда 144 nəfər, Товуз районунда 113 няфяр, Naftalan şəhərində 5 nəfər, Gəncə şəhərində 93 nəfər mütəxəssis olması aydın olur.

Gəncə-Qazax iqtisadi regionundakı musiqi məktəblərində, səhiyyə müəssisələrində və digər idarə və təşkilatların nəzdində fəaliyyət göstərən kitabxanaların 2,2% təşkil edir.

İqtisadi rayonda fəaliyyət göstərən MKS-lər əhalinin informasiya təminatının ödənilməsində mühüm rol oynayır. Onlar aşağıdakılardır: Qazax rayon MKS, Ağstafa rayon MKS, Tovuz rayon MKS, Gədəbəy rayon MKS, Şəmkir rayon MKS, Daşkəsən rayon MKS, Göy-göl rayon MKS, Samux rayon MKS, Goranboy rayon MKS və Gəncə şəhər MKS (1).

Qazax rayon MKS, 1980-ci ildə yaradılmış, fondu 541,100 nüsxədir. Qazax rayonunun əhalisi 81015 nəfər olmaqla, oxucuların sayı 39,700 nəfərdir. Filialların sayı 52-dir.

Ağstafa MKS, 1990-ci ildə yaradılmış, fondu 391007, əhalisi 73944, oxucuların sayı 35998 nəfərdir. MKS-in 49 filialı var.

Tovuz rayon MKS, 1925-ci ildə yaradılmış, əhalisi 142854 nəfər, fondu 652802 nüsxə, oxucuların sayı 50159 nəfərdir. Kitabxananın 77 filialı var.

Gədəbəy rayon MKS 1932-ci ildə yaradılmışdır, əhalisi 86193 nəfər, fondu 509.300 nüsxə, oxucuların sayı 29800 nəfərdir. MKS- nin 109 filialı var.

Şəmkir rayon MKS 1932-ci ildə yaradılmışdır. Əhalisinin sayı 173401 nəfər, fondu 55784 nüsxə, oxucuların sayı 71050 nəfər, filialların sayı 95-dir.

Daşkəsən rayon MKS,1982-ci ildə yaradılmış, əhalisi 30418 nəfər, fondu 450000 nüsxədir, oxucuların sayı 1300 nəfər, filialların sayı 59-dur.

Göygöl rayon MKS, 1962-ci ildə yaradılıb, əhalisi 53266 nəfər, fondu 321815 nüsxədir. Oxucuların sayı 24900 nəfər, filialların sayı 48-dir.

Samux rayon MKS, 1992-ci ildə yaradılmış, əhalisinin sayı 49697 nəfər, fondu 242439 nüsxə, oxucuların sayı 17379 nəfərdir, 32 filialı var.

Goranboy rayon MKS, 1978-ci ildə yaradılmışdır. Rayonun 86645 nəfər əhalisi var, fondu 557215 nüsxə, oxucuların sayı 29850 nəfərdir. Kitabxananın 96 filialı var.

Gəncə şəhər MKS, 1976-cı ildə yaradılmışdır. Əhalisi 299342 nəfər, fondu 500000 nüsxə, oxucuların sayı 60437 nəfərdir. Kitabxananın 27 filialı var.

Ölkə iqtisadiyyatının kadr potensialının səmərəli inkişafı ölkənin insan resurslarının keyfiyyətini gücləndirmək üçün, dövlətimiz tərəfindən regionların sosial-iqtisadi inkişafına böyük diqqət göstərilməklə, bir çox işlər görülmüş, iqtisadiyyatın, sənayenin, kənd təsərrüfatının, eləcə də, cəmiyyətin inkişaf edib formalaşmasında “insan faktoruna” xüsusi önəm verilmişdir.

Elmi kadrlar elmin inkişafında, sivilizasiyalı cəmiyyətlərin formalaşmasında, cəmiyyətin maddi, mənəvi dəyərlərinin artırılmasına təsir edən ən mühüm amillərdən biridir. Bu mənada Gəncə, Qazax və digər rayonlarda fəaliyyət göstərən ali və orta ixtisas məktəblərinin alim və işçilərinin informasiya təminatında mühüm rol oynayan təhsil kitabxanalarının xüsusi rol oynadığını qeyd etmək lazımdır.

Ümumiyyətlə, Gəncə -Qazax İqtisadi rayonu üzrə aparılan təhlildən belə nəticəyə gəlmək olar ki, təbii və əmək resursları baxımından bu iqtisadi rayon böyük imkanlara malikdir.

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda ali təhsilli kadrların sənayenin, kənd təsərrüfatının, eləcə də, kitabxanaların inkişaf etdirilməsində çox böyük rolu vardır. İxtisaslı kadrların yetişdirilməsi, onların elmi potensialından istifadə edilməsində özünü büruzə verir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, Gəncə -Qazax iqtisadi rayonundakı Mərkəzləşdirilmiş Kİtabxana Sistemlərində hələ də kifayət qədər ali və orta ixtisas təhsilli kadrlar azlıq təşkil edir. Belə ki, orta hesabla 299,342 min nəfər olan Gəncə əhalisinin, təqribən 60,437 nəfəri kütləvi kitabxana oxucusudur ki, buraya məktəb kitabxanalarının da oxucu sayını əlavə etsək, 108,528 nəfər edir. Bu da əhalinin ümumi sayının təqribən 27 %-ni təşkil edir. Belə bir oxucu kütləsinə cəmi 25 nəfər ali və orta ixtisaslı

kitabxanaçı – biblioqraf xidmət göstərir, həmçinin ali və orta qeyri-ixtisas təhsilli 49 nəfər kitabxanaçını da bura daxil etmək lazımdır. Belə ki, 4,341 nəfər oxucuya 1 ixtisaslı kitabxanaçı-biblioqraf xidmət edir. Biz belə misalların sayını artırmağa da bilərik. Ancaq regionun ən inkişaf etmiş, iri sənaye şəhəri olan Gəncənin, təmsalında belə bir məsələni qabartmaqla, onu bildirmək istəyirəm ki, regionun digər rayonlarında belə faktlarla yenə qarşılaşacağıq. Əgər Gəncə kimi inkişaf etmiş sənaye və kənd təsərrüfatı şəhərində, belə bir vəziyyət varsa, deməli ixtisaslı kadr potensialına çox böyük ehtiyac var. Elə ona görə də, gələcəkdə BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində təhsil alan tələbələrin sayını artırmaqla, eləcə də orta ixtisas təhsili müəssisələrində də ixtisaslı kadrların hazırlanmasına önəm vermək lazımdır.

Bu iqtisadi rayon üzrə 1.076775 nəfər əhəlinin təqribən 587.771 nəfəri kitabxana oxucularıdır ki, bu da təqribən ümumi əhəlinin 30%-ni təşkil edir. Buradan aydın olur ki, iqtisadi rayon üzrə belə göstəricini qənaətbəxş hesab etmək olar. Lakin onların informasiya tələbatını ödəmək, inkişaf etmiş informasiya məkanında, elmi potensiallarını daha da gücləndirmək üçün, dövlətimizin göstərdiyi xidmətləri də xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, “Azərbaycan Respublikasında kitabxana –informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nda da göstəriləndiyi kimi dövlətimiz növbəti 5 ildə qarşıya həlli vacib olan bir çox məsələlər qoymuşdur. Bunlardan müasir tələblərə cavab verməyən kitabxanaların təmirini, yenilərinin tikilməsini, kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasını, kitabxana fondlarının mühafizəsi və bərpaşını, latın qrafikası ilə buraxılan nəşrlərin elektron daşıyıcılarına köçürülməsini, kitabxanaların beynəlxalq əlaqələr sahəsindəki fəaliyyətini, daim genişlənən informasiya axınında oxucu kontingentinin itirilməməşini, əhəlinin mütaliyəyə marağının artırılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazalarının möhkəmləndirilməsini, kadrların peşə hazırlığının səviyyəşinin qaldırılmasını və s. göstərmək olar.

Dövlət Proqramından göründüyü kimi, dövlətimizin əsas məqsədi kitabxana –informasiya xidmətinin dünya standartları səviyyəşinə qaldırılmasına, əhəlinin intellektual potensialının və bilik səviyyəşinin yüksəldilməşinə kömək məqsədilə, kitabxanaların modernləşdirilməşinə, kitabxana – informasiya resurslarının dünya məkanına inteqrasiyasına, kitabxana – informasiya sahəsində elmi araşdırmaların genişləndirilməşinə və s. dövlət qayğısının artırılmasıdır.

Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üçün, Tədbirlər Planında Mərkəzi kitabxanaların nəzdində, əhəlinin bütün təbəqələrinə pulsuz xidmət göstərən müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin olunmuş hüquqi-informasiya mərkəzlərinin yaradılması (kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində, ictimai əsaslarla), “Kitabxana fondları regionların inkişafının

əsas informasiya resursu kimi” mövzusunda dəyirmi masaların keçirilməsi, regionlardakı kitabxanalar arasında “Ən yaxşı ictimai internet mərkəzi”, “Ən maraqlı veb-sayt” mövzusunda respublika müsabiqəsinin keçirilməsi, regionlarda mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin bazasında kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində və ictimai əsaslarla informasiya mərkəzlərinin yaradılması, tabeliyindən asılı olmayaraq, (“İlin nümunəvi MKS”, “Ən yaxşı kitabxanaçı”və s.) keçirilməsi Mərkəzi kitabxanaların avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi (AKİS) ilə təchiz edilməsi və s. göstərilmişdir.(3.s.16-29)

“Kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın imzalanmasından sonra, bu sahədə həyata keçiriləcək tədbirlər sırasında, regionlarda yerləşən MKS-lərin struktur dəyişiklikləri də öz əksini tapmışdır.Kitabxanalarda aparılan struktur islahatları nəticəsində, fondu, oxucusu, kadr potensialı və.s. müasir tələblərə cavab verməyən bir çox kitabxana filialları birləşdirilərək, sayları azaldılmış, MKS-də yeni şöbələr yaradılmışdır. Bu sıraya Gəncə-Qazax iqtisadi regionunun tərkibinə daxil olan inzibati rayon MKS-ləri də daxildir. Məsələn islahatlar nəticəsində Ağstafa rayon MKS-nin 9 kənd kitabxana filialı birləşdirilmiş, MKS-də iki yeni şöbə yaradılmışdır:

1) Kitabxana- Bibliografiya Proseslərinin avtomatlaşdırılması;

2) İnformasiya- Resurs mərkəzi;

Hazırda MKS-in fondu 391 min 73 nüsxə təşkil edir (10)

Gəncə - Qazax İqtisadi rayonunun kitabxana-informasiya təminatının təhlili göstərdi ki, bu iqtisadi rayon öz genişliyinə, ərazisinə görə, istərsə də elmi kadr potensialına, sənayenin və kənd təsərrüfatının inkişafına görə daim diqqət mərkəzindədir.

Əhalinin intellektual – mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsində, kitabxanaların danılmaz rolunu qeyd etməklə yanaşı, regiondakı ixtisaslı kadrların elmi potensialının artırılması üçün, bilik səviyyəsinin daha da genişləndirilməsi üçün, yaxşı olardı ki, mühüm elmi-mədəni, sənaye mərkəzi rolunu oynayan Gəncə şəhəri MKS-sində, iqtisadi zona kitabxanalarının informasiya və metodiki mərkəzi yaradılsın. Bu mərkəzin yaradılması həm də ona görə məqsədəuyğundur ki, iqtisadi zonadan paytaxta gəlib getməklə vaxt itkisinin qarşısı alınmaqla, bu iqtisadi rayonda yerləşən MKS-lərin işçiləri bir-biri ilə təcrübə mübadiləsi edə bilsinlər. Qabaqcıl təcrübədən istifadə etməklə iqtisadi rayonun, həm elmi mədəni səviyyəsinin inkişafına, həm də regionun dünyanın inkişaf etmiş kitabxanaları ilə birbaşa əlaqəsinin yaranmasına nail olmaq olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında. I və II c.-Azərbaycan

Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi.- Bakı: Nurlar, 2007.- 820 s.

2. “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” (2004-2008-ci illər)// Azərbaycan.- 2004.- 11 fevral.

3. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramı” // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi- nəzəri, metodiki və təcrübi jurnal.- 2008.- №2.- S.6-29

4. Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // Azərbaycan.- 2007.- 21 aprel.

5. “Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında” statistik müayinənin nəticələri barədə. Statistik bülleten.Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi.-B.- 2009.-88s.

6. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə).-B.,2003.- 314s

7. Məmmədov. Z.S. Regionlarının İqtisadi İnkişaf problemləri. – B.:Elm, 2007.- 465s.

8. Шиммон. Р. Роль и предназначение библиотек//Библиотечная столица.-2004.-№12 (26).-С.3

9. Всемирный саммит по информационному обществу. СПб,2004.-С.125

10. [http// www.gun.az/ tovuz-qazax/30733](http://www.gun.az/tovuz-qazax/30733)

И.БАЙРАМОВА

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗМЕЩЕНА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ В ГЯНДЖА-КАЗАХСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЙОНЕ

РЕЗЮМЕ

В статье исследованы вопросы современного состояния развития библиотек Гянджа-Казакского экономического района Азербайджанской республики, их информационного потенциала, кадрового обеспечения, материально-технической базы. Автор исследовал на основе фактов неотрицаемую роль библиотек как храма науки в интеллектуальном потенциале людей, грядущие перспективы библиотек.

LBAYRAMOVA

CURRENT STATE OF PLACING OF LIBRARY -INFORMATION RESOURCES IN GANJA-KAZAKH ECONOMIC REGION

SUMMARY

In article questions of a current state of development of libraries of Ganja-Kazakh economic region of the Azerbaijan Republic, their information potential, personnel maintenance, material base are investigated. The author investigated on the basis of the facts not denied role of libraries as science temple in a mental potential of the people, future prospects of libraries.

Natiq MÜRSƏLOV
*“Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri”
kafedrasının magistri*

**M.F.AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANANIN NOT-MUSİQİ
FONDUNUN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ**

Açar sözlər: kitabxana fondu, fondun formalaşması, komplektləşdirmə, sənəd-informasiya

Ключевые слова: библиотечный фонд, формирование фонда, приобретение, документально-информационный

Keywords: library fund, formation of the fund, acquisition, documentary-informational

Kitabxana fondunun tərkib hissələrinin hərtərəfli, lazımı səviyyədə öyrənmədən, təhlil etmədən komplektləşdirmə işinin səmərəliliyini təmin etmək və gələcək inkişaf perspektivlərini göstərmək qeyri-mümkündür. Müasir Milli Kitabxana fondları, o cümlədən M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” fondu da əsas təbliğat vasitəsi kimi minlərlə oxucuların (müəllimlər, elmi-tədqiqat işçiləri, tələbə və s.) mühüm müəllimlərinə, zəngin bilik xəzinəsinə çevrilmişdir.

Məhz buna görə də M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” fondunun müasir şəraitdə tərkibcə sənəd-informasiya təminatı ən aktual və vacib məsələlərdən birini təşkil edir, oxucuların mədəni zənginliyinə, elmi keyfiyyətlərinə, təkmilləşməsinə, ictimai-siyasi görüşlərinin yüksəlməsinə, xarici və milli musiqi mədəniyyətinin dərk edilməsinə mühüm təsir göstərir. Bu xarakterik xüsusiyyətlərin mövcud olduğu “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun təşkili, quruluşca komplektləşdirilməsi, tənzimləşdirilməsini, idarə edilməsi və təkmilləşməsi zərurliyini irəli sürür.

Aparılan ümumiləşdirmələr, təhlillər göstərir ki, “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin fondunun sənəd-informasiya təminatı sahəsində xeyli nailiyyətlər əldə edilmişdir. Bu nailiyyətləri və qazınan təcrübələri işıqlandırmaq, təhlil etmək və gələcək inkişaf perspektivlərini göstərmək ehtiyacı duyulur. Kitabxana oxuculara geniş xidmət göstərməklə onların müəllimlərinə tədris işinə mühüm təsir göstərir. “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsi oxucuların sorğu tələbatını nəzərə alaraq fondun tərkibcə və quruluşca

komplektləşdirilməsini həyata keçirir, musiqi, not nəşrləri və səsyazmalara dair bədii, tədris, peşəyönümlü ədəbiyyatı geniş şəkildə komplektləşdirir. Bu sənədlərin tərkibcə komplektləşdirilməsi oxuculara ümumbəşəri, humanist əxlaqının, intellectual, bədii-estetik zövqün formalaşmasına, ixtisas-peşə səviyyəsinin təkmilləşməsinə mühüm təsir göstərir. Bu xarakterik cəhətlər şöbənin fondunun quruluşca və tərkibcə ildən-ilə artımına, yeniləşməsinə səbəb olmuşdur. Məlum olduğuna görə planlı komplektləşdirmə planı fondun tərkibcə sənəd-informasiya zənginliyinə əsaslanır.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsi musiqi sahəsinə müxtəlif mənbələrdən alınacaq kitabların xüsusi çəkisini, planını, sənəd-informasiya təminatı, düzgün və dəqiq müəyyənləşdirir. Şöbə müntəzəm olaraq fondun sənəd-informasiya dolğunluğunu, şöbənin daşdığı vəzifələri, oxucu kontingentini geniş təhlil edir. M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsinin prinsip etibarilə tənzimləşdirilməsi əsas şərtlərdən biridir. Burada sənəd-informasiya təminatına əməl edilməsi biləvasitə kitabxanaçıların komplektləşdirilmə məharətinə, bacarığına, forma və üsullarına yiyələnməsi tələb olunur. Heç bir kitabxana işçisi fondun tərkibcə sənəd-informasiya təminatı işinə biganə yanaşmamalıdır. Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsində oxucuların qruplaşdırılması, tərkibcə öyrənilməsi, fondun sənəd-informasiya təminatı prinsiplərinin səmərəliliyini artırmış, fondun ad etibarilə təkmilləşdirilməsinə mühüm təsir göstərmişdir.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsi ildə 2000 nəfərə yaxın oxucu tərkibini təhlil edir. Şöbənin əməkdaşları həm oxucuların, həm də fondun tərkib hissələrini ardıcıl şəkildə təhlil edir və öyrənir. Beləliklə, şöbədə sənəd-informasiya təminatı prosesində az oxunan kitabların və səsyazmaların səbəbləri meydana çıxarmalı, xarakterizə edilməli və gələcəkdə fondun tərkibcə komplektləşdirilməsinin ümumi perspektivi müəyyənləşdirilməlidir. Şübhəsiz ki, bütünlükdə fondda olan sənəd-informasiya təminatının optimallığını qısa bir müddətdə dəqiqləşdirmək olmaz. Şöbə sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsində seçmə prinsipi geniş nəzərə alır və tərtib etdiyi ədəbiyyat sifarişlərində əks etdirir. Bu xarakterik xüsusiyyətləri M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin təmsalında müşahidə etmək olar. Bu şöbədə yaradılan mövzu-tipoloji planın tərtibi sənəd-informasiya fondunun tərkibcə formalaşma prinsiplərinin mühüm tərkib hissələrindən birini təşkil edir.

Tipoloji tərkibinə görə (kitablar, jurnallar, not nəşrləri, CD-lər və s.) fondun tənzimləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, fonda daxil olan sənədlərin nəşr tipləri müxtəlif məqsədlərlə, sorğularla istifadə edilir və

informasiya bolluğuna isnad edir. Belə ki, fonda daxil olan sənədlərin nəşr tipləri müxtəlif məqsədlərlə, sorğularla istifadə edilir və informasiya bolluğuna isnad edir. Milli Kitabxana fondunda əhatə olunan sənədlərin nəşr tipləri mütləq və istifadə baxımından müxtəlif xarakter daşıyır. Lakin jurnallar, müasir dövrdə baş verən elmi mülahizələrin, yeniliklərin, qabaqcıl fikirləri özündə əhatə edir. Milli Kitabxanalarda sənədlərin nəşr tiplərinə görə ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” fondu tərkibcə nəşr növlərinə görə digər şöbələrdən fərqlənir. “Not nəşrləri və səsyazmaları” fondunun sənəd-informasiya resurslarının əsas nəşr növlərini kitab və jurnallarla yanaşı, həmçinin, not nəşrləri, not əlyazmaları, dissertasiyalar, audiovisual materiallar təşkil edir. Bununla belə qeyd etmək lazımdır ki, şöbənin fondunun əsas tərkib hissəsini kitab və jurnallar təşkil edir.

İctimai inkişafın vacib şərtlərindən biri olan sənəd-informasiya təminatı sistemi sistemi və onun funksiya göstərməsinin mühüm amili olan sənəd-informasiya təminatı daim təkamül edir və təkmilləşir. Bu təkmilləşmə zamanı həmin sahənin mütəxəssisləri insan təfəkkürünün yaratdığı ən yaxşı üsul və metodları yaradıcılıqla əxz edir və bibliografik fəaliyyətin bütün istiqamətlərinə tətbiq edirlər.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondundan istifadə fondun tərkibcə tənzimlənməsi, informasiyanın toplanmasına, işlənməsinə və onların optimallığına əsaslanır, sonar isə fondun gələcək formalaşması gedişi haqqında qərarın qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi ilə tamamlanır. Ümumiyyətlə, kəmiyyət hesablamaları əsasında birinci növbədə bütün fondun vəziyyəti haqqında nəticələr çıxarmaq və onun komplektləşdirmə mənbələrinə uyğun gəlməsini aydınlaşdırma məqsədilə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsində olan sənəd-informasiya fondunun təhlili və ondan istifadənin təşkili məsələlərini nəzərdən keçirmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin işçiləri onun struktur bölmələrini öyrənmək üçün hər bir sənəd-informasiya daşıyıcısını nəzərdən keçirir, məzmunu, oxucu istiqaməti, profile, il ərzində verilən sənədlərin miqdarı ilə öləri tanış olur. Kitablardan az və çox soruşulması, heç istifadə edilməməsi səbəblərini meydana çıxarır.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun istifadəsinin öyrənilməsində, təkrar seçimin aparılmasında, digər metodlara müraciət edilir. Bunlardan birini ümumi dövriyyənin hər bir konkret nəşrin dövriyyəsi ilə müqayisə edilməsi təşkil edir.

“Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun tərkibcə dolğunluğu soraq-bibliografiya aparatının təşkili və ondan istifadənin səmərəliliyi ilə müəyyənləşir. Şöbənin işçilərinin bu sahədə apardıqları iş qənaətbəxşdir. Şöbənin ən mühüm vəzifələrindən biri oxucu kontingentinin mütləsinə rəhbərlik etməkdən və mövcud sənəd-informasiya fondundan daha səmərəli istifadənin təşkilindən ibarətdir. Burada oxucu kontingentini aşağıdakı tərkibdə qruplaşdırmaq olar:

- disertant və doktorantlar;
- ali və orta məktəb müəllimləri;
- mədəniyyət və incəsənət işçiləri;
- tələbələr və magistrantlar.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının “Not nəşrləri və səsyazmaları” sənəd-informasiya fondundan istifadə edilməsi təbliğatın ən mühüm sahələrindən birini təşkil edir. Məhz buna görə də, şöbənin fondunun komplektləşdirilməsinə və onun istifadə edilməsinə böyük diqqət yetirilir. Peşə qazanmaq və öz ixtisasının səviyyəsini yüksəltmək, tədris edilən fənlərdən baş çıxarmaq, onu dərinlən mənimsəmək, elmi dünya görüşlərini genişləndirmək məqsədilə kitaba və digər informasiya daşıyıcılarına müraciət edən oxucular və onların sayı gündən-günə artır.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli kitabxanasının “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondundan istifadə edilməsi bir sıra formalarda öyrənilir. Belə ki, fondun tərkibcə istifadə edilmə səviyyəsini kitab fondunun və digər informasiya-resurslarının dövrüyyəsi əsasında müəyyənləşdirmək dəqiq nəticələrə gətirib çıxarar. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir kitabxanaşünaslıqda fondların son illərdə istifadə edilməsinin nəticələri riyazi hesablama metodları ilə təhlil edilməsi və kitab fondlarının optimal həcmində dair göstəriciləri müəyyənləşdirmək üçün bir sınaq metodudur.

Şöbədə ədəbiyyatın ilkin seçilməsi əsasdırsa, onun təkrar seçilməsi tamlığına da isnad edilir, oxucu sorğularının tam ödənilməsinə həyata keçirir. Təkrar seçmə kitabxana fondu üçün kitabların seçilməsinə əsaslanır, fondun tərkibinin öyrənilməsinə və istifadə edilməsi sahəsində aparılan təhlillər, çıxarılan nəticələr nəzərə alınır. Kitabxanada təkrar seçmə qarşısında aşağıdakı vəzifələr qoyulur:

- fondda gələcəkdə istifadə etmək məqsədilə hansı sənədləri saxlamaq olar;
 - fondun təkrar komplektləşdirilməsini necə aparmaq olar;
 - orada baş verən boşluqları necə aradan qaldırmaq olar;
 - oxucular tərəfindən müxtəlif səbəblərdən tələb olunmayan, əhəmiyyətini itirən və unudulan nəşrləri nə etməli?!

Burada fondun formalaşması üçün əsas amillərdən bir kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun quruluşca formalaşmasında aşağıdakı

prinsiplər əsas götürülür:

- Müsiquşünaslıq üzrə ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi;
- bədii-estetik zövqün və əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyələndirilməsinə dair əsərlərin əldə edilməsi;
- peşə-ixtisas yönümlü əsərlərin alınması;
- tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsi;
- elmi dünyagörüşünün formalaşdırılmasına dair ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi.

Müasir dövrdə bu komplektləşdirmə prinsiplərinin tətbiqi, idrakı, siyasi, mədəni, bədii və əxlaqi görüşlərinin, habelə peşə, ixtisas, təhsil səviyyəsinin formalaşmasında mühüm vəzifələrdən biri kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun rolu və təsir dairəsi xüsusilə nəzərə çarpır.

Komplektləşdirmə işində oxucu qruplarının müəyyənləşdirilməsi Milli Kitabxananın “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin fondunun tərkibcə formalaşmasının sənəd-informasiya təminatının mühüm prinsiplərindən birini təşkil edir. Məhz buna görə də, şöbənin sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirmə planının tərtibində oxucu kontingentinə, onun marağına, sorğu və tələblərinə müraciət edir. Şöbə ildə təxminən 3000 nəfərə yaxın oxucuya xidmət edir.

Müasir dövrdə heç bir cəmiyyətdə elm, texnika və mədəniyyətin inkişafı kitabxana-informasiya sərəvətlərində istifadə edilmədən mümkün ola bilməz.

Dünya kitabxanaşünaslarının qeyd etdiyi kimi, “Müasir kitabxana bəşər elmi sərəvətlərini toplayan, qoruyan, onları insanların istifadəsinə verməklə elmin, mədəniyyətin, iqtisadiyyatın, texniki biliklərin, elmi nəşrlərin öyrənilməsi və tətbiqi üçün şərait yaradır. Beləliklə, elmi-texniki tərəqqiyə, elminəzəriyyələrin, nəşrlərin istehsalata tətbiqi prosesinə kömək göstərir, elmlə istehsalat arasında, tədqiqlə tətbiq arasında vasitə kimi çıxış edir”.

Bu problemlərin həllində Milli kitabxanalarda və onların şöbələrində aparılan işlərin mühüm rolu vardır. Çünki müasir oxucularda müstəqillik fikrinin bərqərar edilməsi, formalaşması, kitabxana, kitabxana fondlarından daha səmərəli istifadə edilməsini mühüm bir problem kimi qarşıya qoyur.

“Xidmətin səmərəliliyi və kitabxanaların komplektləşdirmə zəruriliyi, mütaliə zənginliyi prinsipləri üzərində qurulur, inkişaf edir.” Bu prinsiplərin müvəffəqiyyəti və əsas mahiyyəti universitet kitabxana fondlarının formalaşması səviyyəsi ilə müəyyənləşir. Ümumiyyətlə, fond ayrı-ayrı kitabxanaların sadəcə formal birləşməsi deyildir. O, düşünülmüş, planlı və elmi şəkildə seçilmiş zəngin kitab sərəvətindən ibarətdir. “Kitabxana işi haqqında” Qanunda isə bu, belə ifadə edilir:

“Kitabxana fondu-ictimai istifadə məqsədilə kitabxananın vəzifələrinə

uyğun şəkildə formalaşmış çap əsərləri və digər məlumat daşıyıcılarının məcmusudur”. Deməli, fondun tərkib hissələrinin dəqiq, düzgün və səmərəli formalaşması

xidmət işinin ümumi istiqamətinə mühüm təsir göstərir.

Oxucuların fondan istifadəsinin təşkilində, onun formalaşmasında, şöbənin fəaliyyəti üç mərhələyə bölünür:

1. Sənəd – informasiya fondunun komplektləşdirilməsi;
2. Çap əsərlərinin və digər informasiya daşıyıcıların elmi işlənməsi, kataloq və kartoteka sistemlərinin biblioqrafik vəsaitlərin yaradılması;
3. Oxuculara xidmət işinin təşkili.

Bu mərhələlər kompleks halda, üzvi surətdə bir-biri ilə bağlıdır və burada əsas iş fondun komplektləşdirilməsinin düzgün elmi əsaslarla təşkilindən asılıdır. Çünki oxucuların tərkibi, elmi, tədris və mədəni səviyyəsi yüksəldikcə, onların sorğuları da dərinləşir və mürəkkəbləşir. Bu xüsusiyyətlər elmin, tədrisin yeni problemlərini həll edən “Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin oxucularına da aiddir.

“Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin sənəd-informasiya fondunun təşkilinin obyektiv əsasları cəmiyyətin ideoloji və iqtisadi inkişafının bütün cəhətlərini təşkil edir.

“Kitabxana işi haqqında” Qanunda deyilir: “Kitabxanalar oxucuların mədəniyyət təsisatları və mədəni sərvətlərdən istifadə etmək hüquqlarını, habelə məlumat əldə etmək azadlığını təmin etməli, onların kitabxana fondlarından tam istifadə etməsi üçün hər cür şərait yaratmalıdırlar.”

Bu sahədə şöbənin qarşısında da mühüm vəzifələr durur. Cəmiyyətimizin həyatında baş verən ictimai-siyasi, elmi-texniki və mədəni dəyişikliklər sənədə, informasiyaya olan tələbatı artırır və zənginləşdirir.

Burada alimlərə, elmi-tədqiqat işçilərinə, dissertantlara və tələbə kontingentinə öz biliklərini müstəqil surətdə artırmaq, sürətli informasiya axınından baş çıxarmaq tələb olunur. Çünki təhsil prosesində qazanılan biliklərin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi mütaliəsiz həyata keçirilə bilməz.

“Not nəşrləri və səsyazmaları” şöbəsinin ən mühüm vəzifələrdən biri oxucu kontingentinin mütaliəsinə rəhbərlik etməkdən və mövcud sənəd-informasiya fondundan daha səmərəli istifadənin təşkilindən ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Azərbaycan , 1999, 14 mart.
2. "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan, 2007, 21 aprel.
3. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana – informasiya sahəsinin 2008-2013-cü

illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan, 2008, 8 oktyabr.

4. İsmaylov X. Milli kitabxana Azərbaycan elm və mədəniyyətinin xəzinəsidir. // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, təcrübi jurnal.- B., 2009

H. МURСАЛОВ

**ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИОБРЕТЕНИЕ НОТНЫХ И МУЗУКАЛЬНЫХ ИЗДАНИЙ
НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ. М.Ф.АХУНДЗАДЕ**

РЕЗЮМЕ

В етом статье рассматриваются современное состояние приобретение и перспективы нотных и музукальных изданий и библиографической деятельности отдела культура и искусство и музукальная лелературе Национальной Библиотеки им. М.Ф.Ахундзаде.

N.MURSALOV

**THE DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF THE NOT-MUSIC FUND OF THE
NATIONAL LIBRARY BY NAME IS M.F.AKHUNDZADE**

SUMMARY

The dissertation is about the contemporary state acquisition and the development perspectives of the not-music fund of the National Library by name is M.F.Akhundzade.

Mətanət OSMANLI
“Kitabxana resursları və
informasiya axtarış sistemləri”
kafedrasının magistri

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ RESPUBLİKA ELMİ PEDAQOJİ KİTABXANASINDA SƏNƏD-İNFORMASİYA FONDUNUN KOMPLEKTLƏŞDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: *Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası, kitabxana fondu, fondun komplektləşdirilməsi*

Ключевое слово: *Республиканской Научной Педагогической Библиотека, библиотечный фонд, комплектование фонда*

Keywords: *Republican Scientific Pedagogical Library, library fund, fund acquisition*

Kitabxana fondunun yaranması obyektiv olaraq mədəni inkişafın gedişi prosesi ilə müəyyən edilir. Bəşəri təcrübənin yeni nəsillərə çatdırılması və mühafizə edilməsi son illərdə ümumiləşdirici “sənəd” adlandırılan informasiya anlayışının yaradılmasına gətirib çıxarmışdır. Bu anlayış latınca “doceo” sözündən yaranmış və mənaca nəyinsə maddi əsası haqqında məlumat vermək deməkdir. Deməli sənəd-informasiya xarakteri daşıyır.

Elmin varlığını, inkişafını təmin edən ən mühüm amillərdən biri onun sənəd-informasiya sərvətidir. Müasir dövrdə hər bir cəmiyyətin elminin səviyyəsini xarakterizə edən əsas göstəricilərdən biri onun informasiya ehtiyatları və bu informasiyanı toplayıb mühafizə edən kitabxanalarıdır. Kitabxanalar informasiya resurslarının toplanıb mühafizə edildiyi, elm, informasiya mərkəzi kimi cəmiyyətin formalaşmasında özünəməxsus yeri olan müəssisədir.

Sənəd-informasiya fondu ayrı-ayrı kitabxanaların sadəcə formal birləşməsi deyil. O, düşünülmüş, planlı və elmi şəkildə seçilmiş zəngin kitab sərvətindən ibarətdir. “Kitabxana işi haqqında” Qanunda bele deyilir: “Kitabxana fəaliyyətinin əsas istiqamətləri sənəd-informasiya fondlarının formalaşmasından, mühafizəsindən və bu materialların hüquqi və fiziki şəxslərə istifadəyə verilməsindən, kitabxanalarda toplanıb saxlanan informasiya mübadiləsinə imkan verən vahid informasiya məkanının yaradılmasından ibarətdir (1,17)”.

Qanunda ilk olaraq kitabxana fondunun formalaşması göstərilir. Bu da

təsadüfi deyildir. Belə ki, formalaşma anlayışı altında kitabxana fondunun yaradılması, müntəzəm inkişafı və istifadə edilməsi nəzərdə tutulur. Məhz buna görə də kitabxana fondunun bütün xarakterik cəhətləri bilavasitə onun formalaşması prosesində müəyyənləşir. Belə ki, formalaşma prosesində istər fondun komplektləşdirmə keyfiyyətinin və istərsə də həcm səviyyəsinin gələcəkdə nəzərə alınması bilavasitə kitabxana fəaliyyətinin tənzimləşdirilməsi və inkişafı ilə bağlıdır.

Kitabxana fondunun formalaşması problemi bütün fondşünaşların, kitabxanaçıların diqqətini cəlb etmiş, bir sıra dəyərli fikirlər, elmi tövsiyyələr, mühüm praktiki və nəzəri mülahizələr irəli sürülmüşlər. Kitabxana fondunun formalaşması anlayışı 1960-cı illərin axırlarında görkəmli kitabxanaşünaş Y.V. Qriqoryev tərəfindən irəli sürülmüşdür. Hələ Y.V. Qriqoryevə qədər L.B.Xavkina qeyd edirdi ki, kitabxananın komplektləşdirilməsi mütaliə rəhbərliyinin əsasını təşkil edir (4, 14).

Sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsi kitabxana proseslərindən ən mühümüdür. Komplektləşdirmə termini kitabxana təcrübəsinə XX əsrin əvvəllərindən geniş surətdə daxil olmuşdur. O, latın sözü olub “dolğun” deməkdir. Komplektləşdirmə kitabxananın vəzifəsi, tipi, profili və oxucularının maraq və sorğularına uyğun olaraq fondun çap əsərləri və digər sənədlərlə planlı və müntəzəm surətdə tamamlanması və eyni zamanda öz aktuallığını itirmiş materiallardan təmizlənməsi deməkdir.

Kitabxana fondunun formalaşmasının tərkib hissəsi kimi komplektləşdirmənin əhəmiyyəti təkcə formalaşma prosesini praktiki müəyyənləşdirməklə kifayətlənmir, bütün kitabxana fəaliyyətinin əsasını təşkil edir.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası müstəqillik illərində öz fəaliyyətini ən çox sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsinə yönəlmişdir. Hazırda REPK-da sənəd-informasiya fondunun formalaşmasında komplektləşdirmənin aşağıdakı növlərindən istifadə edilir:

- Cari komplektləşdirmə;
- Retrospektiv komplektləşdirmə;
- Rekomplektləşdirmə.

Cari komplektləşdirmə - kitabxana fondunun yeni ədəbiyyatla (son 1-2 il ərzində nəşr olunmuş) planlı və müntəzəm surətdə tamamlanması deməkdir. Cari komplektləşdirmə prosesində alınan ədəbiyyat bir qayda olaraq ən yeni aktual nəşrlərdən ibarət olur və oxucularda xüsusi maraq doğurur.

Retrospektiv komplektləşdirmə - kitabxana fondunun keçmiş illərdə buraxılmış nəşrlərlə və ya onların əlavə nüsxələri ilə tamamlanması deməkdir. Retrospektiv komplektləşdirmə əksər hallarda cari komplektləşdirmə zamanı bir sıra nəşrlərin alınmasının mümkün olmaması, nəzərdən qaçırılması və ya lazımı nüsxələrdə alınmaması nəticəsində, həmçinin də kitabların müxtəlif

səbəblərdən (Oxucular tərəfindən itirilməsi, korlanması və s.) istifadə üçün yararsız hala düşməsi ilə əlaqədar olaraq fondda yaranan boşluqları aradan qadırmaq məqsədi ilə həyata keçirilir (3, 140).

Rekomplektləşdirmə - yenidən komplektləşdirmə - kitabxana fondunun öz aktuallığını itirmiş və ya müvafiq fond üçün əhəmiyyəti olmayan nəşrlərdən təmizlənməsi deməkdir.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasında da komplektləşdirmə formalarının ən mühüm sahələrindən birini sənəd-informasiya fondunun yeni kitablarla təchiz edilməsi, yəni cari komplektləşdirmə təşkil edir. Yeni ədəbiyyat oxucu sorğularının təmin edilməsində, fondun formalaşmasında bütün sahələr üzrə ən mühüm sorğuların öyrənilməsində cari komplektləşdirmənin səmərəliləşdirilməsində əsas rol oynayır.

Məlumdur ki, kitabxananın fəaliyyətinin müəyyən edilməsində fondun zənginliyi müstəsna rol oynayır. Fondun dinamikliyi onun komplektləşdirilməsi ilə sıx surətdə bağlıdır. Burada əsas aparıcı amil yeni ədəbiyyatın alınmasıdır. Cari və retrospektiv nəşrlər kitabxanalara müxtəlif yollarla daxil olur. Keçmişdə nəşr olunmuş ədəbiyyat kitabxanaya yeni daxil olursa, o, yenə də “Yeni kitablar” kimi qiymətləndirilir. Kitabxananın yeni aldığı ədəbiyyatı operativ surətdə oxucuya yaxınlaşdırmaqda əyani təbliğatdan – “Yeni kitablar” üsulundan geniş şəkildə istifadə olunur.

REPK “Yeni kitablar” ın geniş, əhatəli informasiyasının cari biblioqrafik göstəricilərdə təsvir etmişdir. Məkan və zaman baxımından bunun coğrafiyası –təbliğ obyektini çox genişdir. Ölkənin respublika əhəmiyyətli elmi və xüsusi kitabxanalarında bundan müxtəlif cür istifadə edilmiş və edilməkdədir.

Lakin Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının “Yeni kitablar” seriyası ilə hazırladığı və çap etdirdiyi cari biblioqrafik göstəricilərin başqa kitabxanaların nəşr etdirdikləri göstəricilərlə ümumi cəhətləri olsa da, öyrəniləsi və tədqiq ediləsi fərqli tərəfləri də az deyildir.

Tərtib edilmiş göstəricilər həm tarixilik, həm də kitabxananın soraq-məlumat aparatının və zəngin fondunun məzmunu və dinamik inkişafı haqqında tutarlı məlumat vermək baxımından əhəmiyyətlidir. Burada sistemlilik işin ümumi ahəngini və istiqamətini həll edir. Ölkə üzrə geniş oxucu kütləsinin maraq və sorğularının təminatında kitabxananın yeddi il ərzində hazırlayıb, “Yeni kitablar. Xalq maarifi. Pedaqogika. Pedaqoji elmlər” seriyası ilə nəşr etdirdiyi göstəricilər mühüm yer tutur. Bu göstəricilər sahəvi xarakter daşısa da, məzmun cəhətdən geniş və əhatəlidir. Azərbaycan və rus dillərində birgə buraxılan cari biblioqrafik göstərici Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının fondunun inkişaf və məzmunu haqqında oxuculara zəngin və maraqlı məlumat verir.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası kitabxanadakı mövcud ədəbiyyat haqqında müntəzəm olaraq buraxılan cari biblioqrafik göstəriciləri

respublikanın bütün bölgələrinə -80 rayon və şəhər təhsil şöbələrinin metodkabinetlərinin kitabxanalarına göndərmiş, həmçinin bu regionlarda işləyən yaradıcılıq və təhsil ocaqlarında çalışan pedaqoji kollektivlərə çatdırmışdır (6). Məlumdur ki, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının sənəd-informasiya fondunun istifadəçiləri təhsil alan tələbələr, müəllim heyəti və ümumiyyətlə təhsil sahəsində çalışan oxuculardır. Belə bir oxucu kontingentinə səmərəli xidmət göstərilməsində, fondun komplektləşdirilməsində REPK-da fəaliyyət göstərən “Elmi komplektləşdirmə, kitabışləmə, kataloqlaşdırma və kitab mübadiləsi” şöbəsi və orada çalışan işçilərin xüsusi rolu vardır. Onu da qeyd edək ki, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasında hazırda beş müstəqil şöbə fəaliyyət göstərir:

1. ”Elmi komplektləşdirmə, kitabışləmə, kataloqlaşdırma və kitab mübadiləsi”

2. “Elmi- informasiya və biblioqrafiya”

3. “Oxuculara xidmət və abonoment”

4. “Elmi-metodik və təhlil”

5. “Yeni informasiya texnologiyaları”

Sadalanan şöbələrin hər biri kitabxananın ayrı-ayrı işlərini icra edirlər. Lakin informasiya mənbələrinin axtarılıb tapılmasında əsas işi Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının “Elmi komplektləşdirmə, kitabışləmə və kitab mübadiləsi” şöbəsi görür.

Kitabxana fondunun formalaşması və komplektləşdirilməsindən danışarkən kitabxanaçı şəxsiyyətini mütləq qeyd etmək lazımdır. Belə ki, kitabxana fondunun formalaşmasında kitabxanaçı şəxsiyyəti həlledici rol oynayır. O, bütün kitabxana işinin məzmunca zənginləşməsində və səmərəli idarə edilməsində mühüm yer tutur. Məhz heç təsadüfi deyildir ki, “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda (14 mart 1999-cu il) kitabxanaçının fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilmişdir. Qanunda deyilir: “Kitabxanaçılar oxucuların mədəniyyət təsisatları və mədəni sərəvlərindən istifadə etmək hüquqlarını, habelə məlumat əldə etmək azadlığını təmin etməli, onların kitabxana fondlarından tam istifadə edilməsi üçün hər cür şərait yaradılmalıdır” (1). Qanunda irəli sürülən müddəalarda kitabxanaçılar qarşısında çox ciddi vəzifələr qoyur, fondun idarəetmə perspektivlərini, prinsiplərini müəyyənləşdirir. Bu prinsiplər fondun dolğunluğunu yaratmaq, istifadəetmə optimallığını təkmilləşdirmək problemlərinin həlli ilə üzvi surətdə bağlıdır.

Burada fondun idarə edilməsində kitabxanaçı-komplektləşdiricinin rolu xüsusilə nəzərə çarpır. Fondşünas konkret faktlar əsasında (kitabxana fondunun dövriyyəsi, sənədlərin oxunuşu, kitab təminatı) fonda rəhbərliyin əsas inkişaf perspektivlərini müəyyənləşir. Bu göstəricilərin müqayisəli təhlili prosesində kitabxanaçı fonda rəhbərliyi tənzimləşdirir, istifadəsini

səmərələşdirir, sənədlərin komplektləşdirmə keyfiyyətini yüksəldir. Məhz buna görə də hər bir kitabxanaçı-komplektləşdirici bu göstəricilər haqqında tam təsəvvürə malik olmalıdır. Əks təqdirdə fondun idarə olunmasını lazımi səviyyədə təmin etmək olmaz (5, 107).

Komplektləşdirmə hər şeydən əvvəl sosial-siyasi, iqtisadi, mədəni və eləcə də oxucu profilinə xidmət edən kartotekalara isnad edir. Həmin kartotekalarda kitabxananın xidmət etdiyi tipindən asılı olmayaraq müəssisələr, sənaye, elm, mədəniyyət sahələri haqqında məlumatlar əks olunur. Kartotekalarda sadəcə olaraq idarə və müəssisələrin adları deyil, habelə onların xüsusiyyətləri göstərilir. Məsələn: orta məktəbi xarakterizə etmək üçün müxtəlif sinif şagirdlərinin sayını, fakultativ mövzuları, ixtisas yönümünü, məktəb kitabxana fondunun həcmi bilmək lazımdır. Qeyd etmək lazımdır ki, kartotekalar hər il korrektura edilir.

Kitabxanaçı-komplektləşdirici kartotekaların köməkliyi ilə biblioqrafik vəsaitlər və ya əyani surətdə istifadə olunan nəşrləri planlaşdıran sənədlərin çeşidləri ilə tanış olur. Sonra fondun təchizi nəzərdə tutulan mənbələr müəyyənləşdirilir, lazımi sənədlər seçilir, sifariş verir və əldə edilir. O, xarici aləmdə baş verən dəyişikliklərin təsiri altında ilkin seçmənin mövzusunı dəqiqləşdirir, fondu çatışmayan sənədlərlə tamamlayır və fondun profilinə uyğun gəlməyən sənədlərdən təmizləyir.

Komplektləşdirmənin bütün növlərində biblioqrafik vəsaitlərə müraciət edilir. Sifariş edilən ədəbiyyatın alınmasına nəzarət etmək məqsədi ilə təxmini və cari sifarişlər kartotekası tərtib olunur. Həmin kartoteka ədəbiyyatın sifarişi üzrə texnoloji işi və ədəbiyyatın beynəlxalq standart nömrəsindən istifadə etmə kartotekasının tərtibini əsaslandırır. O, özündə bütün biblioqrafik qeydləri əvəz edir, avtomatlaşdırma əməliyyatlarının miqdar hesablamaların və s. həyata keçirilməsi üçün faydalıdır.

Respublika Elmi pedaqoji Kitabxanasının “Elmi komplektləşdirmə, kitabışləmə, kataloqlaşdırma və kitab mübadiləsi” şöbəsinin işçiləri kitabxananın sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsinə diqqət yetirirlər və nəzəri cəhətdən fondun komplektləşdirilməsini dörd mərhələdə həyata keçirirlər:

1. Hazırlıq adlı birinci mərhələdə sənəd-informasiya fondunun öyrənilməsinin ardıcılıq vaxtı, işin aparıcıları müəyyənləşdirilir və uçot sənədləri dəqiqləşdirilir;

2. İkinci mərhələdə kitabxana fondunun mövcud bölmələrinin tərkibi, həcmi, istifadə etmə xarakteri öyrənilir;

3. Üçüncü mərhələdə sənəd-informasiya fondunun öyrənilməsi prosesində əldə edilən məlumatlar işlənir və təhlil edilir;

4. Dördüncü mərhələdə kitabxananın qəbul etdiyi qərarların həyata keçirilməsi nəzərə alınır.

Tədqiqatın aparıldığı bu iyirmi ilin ilk on illiyinə nəzər saldıqda aydın olur ki, bu dövrlərdə respublikanın bütün kitabxanalarında və o cümlədən də Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının komplektləşdirilməsində çox böyük çətinliklər var idi. Bu çətinliklər ilk növbədə ölkədə gedən siyasi vəziyyət ilə bağlı idi. Komplektləşdirmənin zəif olmasının digər mühüm səbəbi maliyyə çətinliyi ilə bağlı idi.

Məhs H.Əliyevin hakimiyyətə yenidən gəlməsi dövlətçiliyimizlə yanaşı Azərbaycan elmini, mədəniyyətini, təhsilini də dağılmaqdan və məhv olmaqdan xilas etdi.

Bu dövrün çətinliklərinə baxmayaraq REPK bu illərdə kitabxana bir sıra elmi-metodik vəsaitlər, göstəricilər nəşr etdirmişdir ki, bunlardan “Siyasi aktuallığını itirmiş və məzmunca köhnəlmiş nəşr və materialların kitabxana və məlumat-informasiya fondlarından çıxarılması haqqında təlimat” (1992), “Akademik Mehdi Mehdiyadının bibliografiyası” (1992) və s. misal göstərmək olar.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası 1993-cü ildə latın qrafikalı əlifba ilə “İki rəqəmli cədvəl” in ilk variantını hazırlamışdır. “Kiçik yaşlı məktəblilərdə müəllimlə mədəniyyətinin formalaşdırılması: işin məzmununu və prinsipləri”, 1985-ci ildə çap olunmuş “Məktəb kitabxanası işinin planlaşdırılması” vəsaiti günün tələblərinə uyğun olaraq yenidən işlənərək 1993-cü ildə yenidən çap olunmuşdur. “Kitabxana fondunun və kataloqlarının təşkili”, “Məktəblilərə kitabxana xidməti və ədəbiyyat təbliği”, “Validəynlərlə iş”, “Kitabxana şurası”, “Kitabxana işçilərinin ideya siyasi səviyyəsinin yüksəldilməsi və ixtisasının artırılması ” kimi metodik vəsaitlər də çap olunaraq kitabxanaya paylanmışdır (6).

Bu illərdə REPK-a əməkdaşlarının kitabxana ilə təhsilin əlaqəsinə dair bir sıra məqalələri “Azərbaycan müəllimi” və “Təhsil ” qəzetlərində nəşr olunmuşdur.

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının komplektləşdirmə mənbələrini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar.

- Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi
- Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi
- Müxtəlif xarici səfirliklər
- Xarici səfirliklərin yerli nümayəndəlikləri
- Müxtəlif şəxslərin hədiyyələri
- Kitabxanalararası abonement

Həmişə bir kitabxananın komplektləşdirmə göstəricilərinin statistik məlumatlarını öyrənmək üçün həmin kitabxananın illik hesabatlarını nəzərdən keçirmək lazımdır. Məhz bu səbəbdəndir ki, elmi işin əsasını statistik məlumatlar təşkil edir.

Cədvəl 1

İLLƏR	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kitab	113	125	133	145	156	170	206	332	404	500
Qəzet	12	17	21	31	33	50	50	66	69	84
Jurnal	13	11	15	15	20	18	18	27	30	30

Qeyd etmək lazımdır ki, cədvəldə verilən statistik məlumatlar sənədlərin nüsxələrinin sayını göstərir. Cədvələ birə nəzər salaq. Cədvəldə göstərilən statistik məlumatlardan görünür ki, 1991-ci ildən 1997-ci ilə qədər kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi zəif olmuşdur. Alınan ədəbiyyatın da 90%-i rus dilində idi.

Aşağıdakı cədvəldə Respublika Elmi-Pedaqoji Kitabxanasının sənəd-informasiya fondunun 2001-2010-cu illərdə komplektləşdirmə mənbələri verilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu statistik göstəricilər kitabxananın illik hesabatlarına əsasən cədvəl şəklində qeyd edilmişdir.

Cədvəl 2

İLLƏR	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kitab	995	1096	650	1440	795	----	832	665	612	622
Qəzet	135	120	428	429	1085	60	692	700	795	851
Jurnal	32	27	98	98	132	10	144	150	170	194

Cədvəl 2-də verilən statistik məlumatlardan hər hansı bir ilin göstəricilərini götürək və onun komplektləşdirmə göstəricilərini göstərek. Misal olaraq 2002-ci ilin məlumatlarına baxaq.

Cədvəldən görüldüyü kimi 2002-ci ildə kitabxanaya 1096 nüsxə kitab daxil olub. Kitabxananın hesabatlarına əsaslanaraq demək olar ki, bu kitablardan 493 nüsxəsi Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən pulsuz olaraq verilmişdir. Verilən ədəbiyyat müxtəlif elm sahələrini əhatə edir. O cümlədən buraya ictimai-siyasi, pedaqoji, metodiki, elmi ədəbiyyat daxildir. Kitabxananın daimi əməkdaşlıq etdiyi “Aslan” firmasından 571 nüsxə kitab alınmışdır ki, onlardan 77 nüsxə azərbaycan dilində, 494 nüsxə rus dilində alınan kitablardır. 2002-ci ildə kitabxanaya bağışlanan kitablardan da az olmamışdır. Bakı Dövlət Universitetinin professoru Abuzər Xələfovun bağışladığı kitabları xüsusi qeyd etmək lazımdır. Professor müəllifi olduğu kitabların 42 nüsxəsini kitabxanaya hədiyyə etmişdir. Bundan əlavə kitabxanaya ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən 93 nüsxə, “İnam” plüralizm mərkəzindən 10 nüsxə, “Tutu” məşğuliyyət mərkəzi tərəfindən 8 nüsxə, Müəllimlər İnstitutu tərəfindən 14 nüsxə, Prezident Aparatı tərəfindən 40

nüsxə kitab bağışlanmışdır. Mübadilə yolu ilə İqtisad Universitetinin kitabxanasından 132 nüsxə kitab əldə edilmişdir (6).

Statistik hesablamalardan görüldüyü kimi 2002-ci ildə kitabxana o biri illərə nisbətən daha çox ədəbiyyat almışdır. Bu il kitabxananın dövrü nəşrlərlə komplektləşdirilməsi də təqdirəlayiqdir. Belə ki kitabxana 2002-ci ildə 120 nüsxə qəzet, 27 nüsxə jurnal ala bilmişdir.

Cədvəldən də görüldüyü kimi kitabxananın köçürülməsi ilə əlaqədar olaraq 2006-cı ildə REPK-nın komplektləşdirmə mənbələri də hədsiz dərəcədə zəifləmişdir. Lakin kitabxana bu çətinliyi də qarşından gələn ildə həll etməyə müvəffəq olmuşdur. Bununla yanaşı 2007-ci ildə kitabxanaya daxil olan ədəbiyyatın miqdarı da xeyli artmışdır.

2007-ci il bütün kitabxananın, eləcə də komplektləşdirmə şöbəsinin ən səmərəli və məhsuldar ili olmuşdur. Kitabxananın rus fondunun Universal Onluq Təsnifatla (UOT) işləyib qurtarmışdır. Eləcə də xarici fondun yarı hissəsi UOT-la işənmişdir.

2007-ci ildə REPK-nın komplektləşdirmə mənbələri daha rəngarəng olmuşdur. Bunlara Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Maddi-Texniki Təchizat idarəsi, Xəzər Universiteti, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi BMT-nin İnkişaf Proqramı və BMT-nin əhali fondu, BMT-nin əhali fondu və eləcə də ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən hədiyyələr daxildir.

REPK-a bu illərdə fondunu formalaşdırıb, təkmilləşdirməklə, geniş oxucu kütləsinə kitabxana informasiya xidməti göstərməklə yanaşı təhsil kitabxanalarının elmi metodik mərkəzi kimi də böyük fəaliyyət göstərmişdir. Kitabxana müstəqillik illərində oxuculara xidmət işini ön plana çəkmiş pedaqoji ədəbiyyatın təbliği ilə yanaşı, müstəqilliyimizə, milli ideologiyamıza, Azərbaycan tarixinə, soy kökümüzə, xalqımızın mədəniyyətinə, vətənpərvərlik tərbiyyəsinə, hüquqi biliklərinin artmasına dair ədəbiyyat təbliğini ön plana çəkmişdir. Məhs buna görədir ki kitabxananın oxucularının sayı çoxalmış, kitab verilişi daim artmışdır.

REPK-a respublika əhəmiyyətli elmi kitabxana statusuna malik olduğu, təhsil problemlərinə dair aparılan elmi tədqiqat işlərinə xidmət etdiyi üçün böyük audiovizual və dövrü mətbuat fonduna malikdir və dövrün tələblərinə cavab vermək üçün bu fondu daim təkmilləşdirir. Bundan başqa kitabxananın fondunda avtoreferatlar, dissertasiyalar, pedaqogika və psixologiya sahələrinə aid elmi tədqiqat hesabatları, mikrolentlər, mikrofişlər saxlanılır. Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası eyni zamanda hüquqi biliklərin artmasına dair ədəbiyyatları əldə etmiş və xüsusi bölmə yaratmışdır.

Respublikamızda kitabxanaların vəziyyəti, problemləri həmişə dövlətimizin nəzarətində olmuş və bu sahənin inkişafı üçün lazımı sərəncamlar verilmişdir.

2002-ci ilin aprel ayında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin katibliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyevin tapşırığı ilə 17 adda 34 nüsxə kitab hədiyyə olaraq Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasına verilmişdir.

2002-ci il həqiqətən REPK üçün mühüm dəyişikliklər ili olmuşdur. Belə ki, Təhsil Nazirinin 03.05.2002-ci il 424 nömrəli əmrinə əsasən REPK-nın “Əsasnamə” si dəyişilmiş, yeni “Nizamnamə” hazırlanmış və Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdir.

2002-ci ilin yadda qalan hadisələrindən biri də Dünya bankının nümayəndələri kitabxananın fəaliyyəti ilə yaxından tanış olması idi. Kitabxananın əməkdaşları “REPK-nın fəaliyyətini təmin edəcək zəruri ehtiyacları” haqqında sənəd hazırlayıb Dünya Bankının beynəlxalq məsləhətçisi xanım Ksyu Diyə təqdim etmişlər. Təəssüflər olsun ki, bu sənədin heç bir nəticəsi olmamışdır.

Müasir şəraitdə dövlət bütün kitabxanaları yeni ədəbiyyatla təmin etmək, kitabxana fondlarını zənginləşdirmək üçün ardıcıl tədbirlər həyata keçirir. Belə tədbirlər içərisində kütləvi kitabxanaların və məktəb kitabxanalarının pulsuz olaraq latın qrafikası ilə çap edilən yeni nəşrlərlə komplektləşdirilməsi haqqında prezident sərəncamı olduqca böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edir.

Məlumdur ki, ölkəmizdə 1993-cü ildə latın qrafikasına keçmək haqqında qanun qəbul edilmişdir. Bu qanuna müvafiq olaraq bütün təhsil sistemində latın qrafikası tətbiq edilməyə başladı. Son on ildə orta ümumtəhsil məktəblərində təhsilin latın qrafikası ilə aparılması və şagirdlərin kiril əlifbasını bilməməsi ölkədə tezliklə birdəfəlik latın qrafikasına keçilməsi, bütün kütləvi informasiya vasitələrinin və kitabların latın qrafikası ilə nəşr edilməsi zərurətini irəli sürmüşdü. Məhz buna görədir ki, ölkə prezidenti Heydər Əliyev dövlət idarələrində, kütləvi informasiya vasitələrində və nəşriyyatlarda məcburi olaraq latın qrafikasına keçmək haqqında fərman verdi. Bu fərmana əsasən ölkə miqyasında latın qrafikasına keçildi.

Tezliklə ölkəmizdə latın qrafikası ilə ədəbiyyatın, dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin, elmi ədəbiyyatın azlığı hiss edilməyə başladı. Respublikamızda kitablar 64 il ərzində kiril əlifbası ilə çap edilmişdi və kitabxanalarımızın fondunda kiril əlifbası ilə çap edilmiş 150 milyon nüsxədən artıq ədəbiyyat saxlanılırdı. Bütün dünya ədəbiyyatı, klassiklərimizin, alimlərimizin əsərləri kiril əlifbası ilə çap edilmişdir. Bu böyük mədəni sərvəti gənc nəslin istifadəsinə vermək dövlət əhəmiyyətli vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur (2, 377).

Belə böyük ideoloji, mənəvi, milli problemin həllində Heydər Əliyev siyasətinin davamçısı Prezident İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü il tarixində imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Sərəncam böyük əhəmiyyət

kəsb edir (2, 378).

Bu sərəncamdan sonra nəşr olunan kitablar respublikanın bütün kitabxanalarına, o cümlədən məktəb kitabxanalarına da təmənnəsiz olaraq paylanmışdır. Bu sərəncamla çap olunan kitablar bütün respublika kitabxanalarının o cümlədən də Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının sənəd-informasiya təminatında mühüm yer tutur. Sərəncama əsasən 450 adda kitab hər biri 25 min nüsxə tirajla və ümumilikdə 10 milyon nüsxədən artıq olmaqla çap edilərək ölkə Prezidentinin hədiyyəsi kimi təmənnəsiz olaraq kitabxanalara göndərilmişdir. Məhz bu gün bu kitablar ölkə kitabxanalarının latın qrafikası ilə çap olunmuş kitab fondunun əsas özəyini təşkil edir.

“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25.08.2007-ci ildə verdiyi sərəncam gənc nəslin latın qrafikası ilə çap olunmuş bədii və elmi ədəbiyyata olan ehtiyacının ödənilməsi istiqamətində böyük rol oynamışdır.

Prezidentin bu sərəncamı ilə nəşrə başlanılan 150 cildlik “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası”, 100 cildlik “Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası” seriyasından olan kitablar respublika kitabxana şəbəkəsinin latın qrafikalı ədəbiyyat fondunun tam şəkildə formalaşması ilə nəticələnəcəkdir. Ölkə prezidenti tərəfindən həyata keçirilən bu məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində artıq respublika kitabxanalarının 90-cı illərin əvvəllərində itirdikləri oxucularının yenidən qayıdışı prosesi başlamışdır.

Məhz latın qrafikalı ədəbiyyatın nəşr olunub kitabxanalara paylanmasından sonra Məlumat (Verilənlər) Bazasına daxil olmuş hesabatların və ezamiyyələrin nəticələrinin təhlili göstərmişdir ki, məktəb kitabxanalarının da kitabla təminatı xeyli düzəlmişdir. Məktəb kitabxanalarının kitabla təminatının hal hazırkı vəziyyəti aşağıdakı sxemdə göstərilmişdir.

Cədvəl 3

Orta ümumtəhsil məktəbləri	Sayı	Fondu
1. Bakı şəhəri üzrə	298	6.307.298
2. Naxçıvan üzrə	167	1.140.857
3. Respublika üzrə	4035	46.402.500

Bildiyimiz kimi təhsil sistemində olan kitabxanaların işinin təşkili, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi sahəsində müəyyən çətinliklər və problemlər mövcuddur. Bu məsələ həmişə Respublika rəhbərliyinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2007-ci il aprelin 20-də verdiyi “Azərbaycanda kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” sərəncamı məhs kitabxana sahəsində mövcud olan geriliyi aradan qaldırmaq və bu sahənin inkişafını təmin etmək məqsədini daşıyırdı.

REPK hər il olduğu kimi son on ildə də metodik fəaliyyətini davam etdirmiş, təhsil sistemi kitabxanalarının işinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə yeni metodik vəsaitlər hazırlamışdır : “Məktəb kitabxanaçısının tədris ili üçün Fəaliyyət Planı” (2001), “Kitabxana işinə dair normativ aktlar” (2002), “Məktəb kitabxanalarının qurulmasının texniki normaları” (2002) və bir sıra tövsiyyə məktubları hazırlayaraq respublika məktəb kitabxanalarına paylamışdır.

Hər bir kitabxana ölkəmizin elmi, mədəni və informasiya funksiyasını səmərəli şəkildə həyata keçirmək üçün mükəmməl sənəd-informasiya fonduna malik olmalıdır. Kitabxananın sənəd-informasiya nə qədər mükəmməl formalaşarsa, oxucuların sorğularını ödəməyə onların bir o qədər geniş imkanları olar. Eyni zamanda kitabxana fondlarının həcminin böyük və məzmununun zəngin olması, digər tərəfdən kitabxananın oxucularının sorğularının müxtəlif olması onun topladığı sərvətin hərtərəfli öyrənilib oxucuların istifadəsinə verilməsini tələb edir. Məhz buna görə də Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxananın fondunun komplektləşdirilməsinə və ondan istifadə edilməsinə çox böyük diqqət yetirilir.

ƏDƏBİYYAT

- 1.“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu.- B.: Qanun, 2005.- 24 s.
- 2.Xələfov A.A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. - B.: Azərənşr, 2006. – 312 s.
- 3.Xələfov A.A., Kazımov R., Bədəlov E. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.- B.: Azərənşr, 1986.- 287 s.
- 4.Xələfova S. Kitabxana fondunun formalaşması: ideyası, analiyışı və inkişafı.- Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodiki və təcrübi jurnal.- 2010.- № 1.- s. 14-21.
- 5.Həsənov M.M. Kitabxana fondunun yaranması, formalaşması və idarə edilməsi: Dərs vəsaiti.- B.: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2004.- 143 s.
- 6.Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının 1991-2010-cu il hesabatları.
- 7.Zəngibasarlı M., İsmixanova T. Azərbaycan Respublikası Elmi Pedaqoji Kitabxanası. - B., 1997. – 89 s.

М.ОСМАНЛЫ

КОМПЛЕКТАВАНИЯ ДОКУМЕНТ-ИНФОРМАЦИОННОГО ФОНДА В РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ БИБЛИОТЕКИ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

РЕЗЮМЕ

Статья анализирует источники комплектации Республиканской Научной

Педагогической Библиотеки в годы независимости и определяет её эффективность в библиотечной практике. А также указан процесс комплектации и широкий информации библиотечной статистики.

M.R. OSMANLI

**THE ACQUISITION OF DOCUMENT INFORMATION FACILITY OF
REPUBLICAN SCIENTIFIC PEDAGOGICAL LIBRARY
IN THE YEARS OF INDEPENDENCE**

SUMMARY

The article analyzes the sources of Republican Scientific Pedagogical Library of the years independence and determine its effectiveness in library practice. And complete the process indicated general information, library statistics.

Zabitə RƏHİMOVA

*Bakı Dövlət Universiteti, Kitabxanaçılıq-İnformasiya fakültəsi
“Kitabxana resursları informasiya axtarış sistemləri kafedrası”nın magistri*

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ CƏFƏR CABBARLI ADINA
RESPUBLİKA GƏNCLƏR KİTABXANASINDA MƏLUMAT
AXTARIŞ SİSTEMİNİN (MAS) YARADILMASI**

Açar sözlər: məlumat axtarış sistemləri, sənəd kütləsi, kitabxana kataloqu və kartotekalar, indekslər və kodlaşdırma, məlumat axtarış dili

Ключевое слова: информационно-поисковых систем, масса документа, картотеки и каталоги библиотек, индексы и кодирование, язык поиск информации

Key words: information search systems, indexes and coding, information, mass document, search language, library catalog and files

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında kitabxanalar cəmiyyətin mədəni quruculuğunda mühüm rol oynayan mədəni-maarif və elmi-informasiya müəssisələridir. Kitabxanalar əhali arasında elmi biliklərin yayılmasında, oxucuların mənəvi, estetik dünyagörüşünün formalaşmasında fəal iştirak edən elmi-informasiya və maarif ocaqlarıdır. Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, hər bir cəmiyyətin sosial-siyasi, iqtisadi və mədəni inkişaf səviyyəsini müəyyən edən ölçülər və meyarlar vardır. Bu meyarlar içərisində Cəfər Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası mühüm yer tutur. Çap əsərlərinin və digər sənədlərin kitabxanada toplanması zəngin sənəd-informasiya fondlarının cəmiyyət üçün böyük tarixi, elmi və mədəni əhəmiyyəti vardır.

XX əsrin 70-80-ci illəri Azərbaycanın inkişafında dönüş mərhələsi, xalq təsərrüfatının bütün sahələrində - elm, mədəniyyət, təhsil sistemində böyük nailiyyətlərin əldə edilməsi dövrü kimi qiymətləndirilə bilər. Məhz bu dövrdə respublikamızda mədəni quruculuq sahəsində həyata keçirilən əsaslı tədbirlər kitabxana işinin inkişafına da müsbət təsir göstərmiş, kitabxana işinin maliyyələşdirilməsinə, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə diqqət artırılmışdır. İctimai həyatın müasir inkişaf səviyyəsi cəmiyyətin informasiya sisteminin, o cümlədən də kitabxanaların müasir informasiya fəaliyyətinin qarşısında daha ciddi tələblər qoymuşdur. Kitabxanaların xidmət prosesinin mürəkkəbləşməsi, məlumat axınının sürətlənməsi məlumat axtarış sistemlərinin təkmilləşdirilməsini, nəhayət, kompüter texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqini mühüm bir vəzifə kimi qarşıya qoyur.

Elmin, texnikanın və istehsalatın inkişafı ilə əlaqədar olaraq sənəd kütləsi sürətlə artır, mütəxəssislərin məlumat tələbatı dərinləşir və mürəkkəbləşir. Elmin və texnikanın sürətli inkişafı və məlumat əlaqələrinin mürəkkəbləşməsi məlumat axtarışı və xidməti sahəsində ciddi problemlər doğurur. Elmi-texniki tərəqqinin qanunauyğun inkişafı ilə əlaqədar olaraq sənəd axtarışına nisbətən məlumat axtarışı getdikcə üstünlük təşkil etməyə başlayır. Məlumatın sürətli artımının mürəkkəbləşməsi, differensiyası və inteqrasiyası ilə əlaqədar olaraq onun operativ yığılması, işlənməsi, axtarılması və verilməsi problemləri yaranır. Digər tərəfdən, elmi-texnika və istehsalat elementləri arasında məlumat əlaqəsi yaratmaq zərurəti meydana çıxır. Məlumat təminatı elm, texnika və istehsalat fəaliyyətinin əsası və tərkib hissəsidir. Məlumat axtarışının təcrübi həlli müasir məlumat fəaliyyətinin ilkin vəzifəsi və mürəkkəb problemidir. İlkin Məlumat Axtarış Sistemləri kitabxana kataloqları və kartotekalarıdır. Bunların vasitəsilə oxucu müəyyən kitabxana fondu ilə əlaqəyə girir, axtardığı sənədin olub-olmamasını öyrənir. Kataloq və kartotekalar semantik həcminə görə ümumi xarakter daşıyır. Bildiyimiz kimi kitabxana kataloqlarının yaradılması əl usuluna əsaslanır və ləng olaraq icra edilir. Göstərilən cəhətlər müasir elmi-texniki tərəqqi və məlumat tələbatı baxımından daha da təkmilləşdirilməli və inkişaf etdirilməlidir. Bununla əlaqədar olaraq elmin və texnikanın müxtəlif sahələrində və yarım sahələrində mexanikləşdirilmiş və avtomatlaşdırılmış MAS yaradılır ki, bunlara deskriptor tipli məlumat axtarış sistemləri deyilir.

Deskriptor tipli MAS-lar müəyyən sahədə sənəd kütləsinin, məlumat axtarış dillərinin və məlumat axtarışını təmin edən riyazi alqoritmlərin, metodların məcmuudur. Bu sistemlər reallaşdırma dərəcəsinə görə mexanikləşdirilmiş və avtomatlaşdırılmış MAS-lara bölünür.

Deskriptorlar siyahısı formasında hazırlanır və tematik qruplar təşkil edir. Həcmindən asılı olaraq müəyyən bir deskriptor eyni zamanda bir neçə tematik sinfə daxil olur. Bundan başqa deskriptor izahedici işarələrlə birlikdə müəyyən işarələrlə birlikdə müəyyən köməkçi sözlərlə, polisemik və sinonimik terminlərlə əlaqələndirilərək dinamik xarakterə malik olan sinflər təşkil edir. MAS-lara daxil edilən sənəd kütləsinin deskriptorlarla təsviri indeksləşdirmə adlanır.

Məlumat tələbatının differensiyası ilə əlaqədar olaraq müəssisə və idarələrdə tələbatçıların məlumat sorgularını ödəmək mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu məqsədlə C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasında lokal MAS yaradılıb və burada bir çox tələblər verilir:

- bu sistemlər daxil edilmiş sənəd kütləsinin istənilən məzmun əlamətləri və axtarılmasını təmin etməli;
- sənədlərin formal əlamətlərini, faktoqrafik, statistik və qrafiki məlumatlarını sistemə asanlıqla daxil etmək;

- sistemdə məlumatlar hərtərəfli məntiqi əlaqəyə malik olmalı və sürətli axtarış axtramağa imkan yaratmalı;
- sistemi ümumi quruluşunu pozmadan sənəd kütləsinin yenilərilə əvəz edilməsi mümkün olmalı;
- sistem böyük həcmə malik olmalı;
- sistem iqtisadi cəhətdən səmərəli olmalıdır;
- sistem məlumatın bilavasitə və rabitə kanalları vasitəsilə verilməsi və alınmasını real şəkildə həll etməlidir.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası sənəd kütləsinin axtarış əlamətlərini MAS-lara daxil edərkən onların standartlaşdırılmasını, indeksləşdirilməsini, formasının və məzmununun dəqiq təyin edilməsi qaydaları işləyib hazırlayır. Kitabxana MAS-ı yaradarkən aşağıdakı mərhələlər üzrə həyata keçirir:

- obyektin məlumat sisteminin təhlili;
- məlumat sorğularının təhlili;
- məlumatın ilkin işlənməsi;
- məlumatın indeksləşdirilməsi və kodlaşdırılması;
- məlumatın MAS-lara daxil edilməsi;
- məlumatın elektron maşınlarının yaddaş qurğularında təşkili;
- MAS-larda məlumatın axtarılması prinsipləri;
- məlumatın avtomatik işlənməsi.

Obyektin məlumat sistemi dedikdə müyyən obyekt və obyektlər qrupu ilə bağlı olan məlumatın məcmusu nəzərdə tutulur. Obyektin məlumat sisteminin təhlili zamanı idarəedici sistemin funksiyası, səmərəlilik şərtləri, məlumat axınının kəmiyyət və keyfiyyət xarakteristikası müəyyən edilir. Sənəd MAS-larına daxil edilən məlumat kütləsinin həcmi 2 üsulla hesablanır:

1. Müəyyən MAS-ın obyektinə uyğun olaraq sənəd məlumatının gün, həftə, ay və il müddətində artım və axın hədləri müəyyənləşdirilir.

2. Mövcud sənəd kütləsinə daxil olan işarələrin orta hesabla miqdarı təyin edilir və sənədlərin müəyyən edilmiş axtarış əlamətlərinə vurulur.

Avtomatlaşdırılmış MAS-larda məlumat sorğularının tələbatçılarının məlumat sorğularının öyrənilməsi və təhlili əsasən iki mərhələyə bölünür:

- tələbatçıların fərdi və qrup halında sosioloji xarakteristikası;
- MAS-ın istismarı prosesində məlumatın konkret tələbatçı sorğularına əsasən verilməsi nəticələri.

Məlumatın ilkin işlənməsi zamanı MAS-lara daxil ediləcək sənəd kütləsinin axtarış əlamətləri seçilir, təsvir edilir və indeksləşdirilir. Burada 3 əsas metoddan istifadə edilir:

Birinci metoda əsasən ilkin sənədin analitik-sintetik işlənməsi nəticəsində onun axtarış sürəti bibliografik təsvir, mülahizə və referat formasında tərtib edilir.

İkinci əsas metod məlumat kartası adlanır. Bu metoda əsasən sənədin bibliografik təsviri yaradılır, “açar sözlər” seçilir və onların hazırlanmış deskriptor lüğətindəki kod elementləri göstərilir.

Üçüncü metod sənədin avtomatik indeksləşdirilməsi metodu adlanır. Bu metod əsasında sənədlərin referatları deskriptor siyahıları ilə birlikdə məşinin yaddaşına daxil edilir.

C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası məlumatın yaddaş qurğusunda təşkilini dörd variantda həyata keçirir:

1. Sənədin axtarış əlamətləri
2. Sənədin mətni və ya mikrosurəti
3. Sənədin mikrosurətinin ünvanı
4. Deskriptorlar və onların məntiqi əlaqələri

İndeksləşdirmənin 3 tipi mövcuddur: koordinat indeksləşdirilməsi; çoxcəhətli indeksləşdirmə; permutatsion indeksləşdirmə.

Koordinat indeksləşdirilməsi sənədin əsas məzmununu açar sözlər və deskriptorlar vasitəsilə təsvir etməkdir. Sənədin əsas məzmununu paralel şəkildə bir neçə təsnifat sistemləri ilə ifadə etmək çoxcəhətli indeksləşdirmə adlanır. Permutatsion indeksləşdirmə isə sənədin əsas məzmununa daxil olan anlayış, teminlərin kontekst daxilində sərlövhə ilə birlikdə müəyyən sistemə verilməsidir.

Məlumatın MAS-lara daxil edilməsi prosesinə ilkin məlumatların daxil edilməsi, köhnəlmiş məlumatların MAS-lardan çıxarılması və yenisi ilə əvəz edilməsi, yeni daxil edilmiş məlumatlarla əlaqədar olaraq sistemin deskriptor lüğətinin təkmilləşdirilməsi daxildir.

ƏDƏBİYYAT

1. C.Mehdiyev, Ə.Rüstəmov. Elmi-texniki məlumatın təşkili və axtarış sistemləri: Dərslük. Bakı, Maarif, 1976.- 276 s.
2. Kitabxanaşünaslıq və informasiya jurnalı: Elmi-nəzəri və praktiki jurnal.-B.,2010.-№2

З.И.РАГИМОВА

СОЗДАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ ЮНЕСКОСКОЙ БИБЛИОТЕКА ИМЕНИ ДЖ. ДЖАББАРЛЫ В НЕЗАВИСИМЫЕ ГОДЫ

РЕЗЮМЕ

В статье речь идет о создании информационно-поисковой системы, деятельности, методы, этапы, организации блока памяти данных в республиканском Юнесковской Библиотеке имени ДЖ.Джаббарлы в независимые годы Азербайджана.

Z.I.RAHIMOVA

**CREATION INFORMATION SEARCH SYSTEM
OF THE REPUBLICAN YOUTH LIBRARY NAMED AFTER J. JABBARLI
IN THE YEARS OF INDEPENDENCE**

SUMMARY

The article deals with the creation of information search system, activity, methods, stages, the organization of the data memory unit in the Republican Youth Library named J.Jabbarli, in the years of independence of Azerbaija

Daşqın MƏHƏMMƏDLİ
Bakı Dövlət Universiteti, Kitabxanaçılıq-İnformasiya fakültəsi
“Kitabxana resursları informasiya axtarış sistemləri kafedrası”nın tələbəsi

**RESPUBLİKANIN KİTABXANA-İNFORMASIYA
MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ İNFORMASIYA-KOMMUNİKASIYA
TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ
BƏZİ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ
(ADU İRK-nın təcrübəsi əsasında)**

Açar sözlər: kitabxana-informasiya müəssisələri, informasiya cəmiyyəti, kitabxana-bibliografiya və informasiya xidməti, informasiya resurs kompleksi, iRBİS-64 avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya idarəetmə sistemi

Ключевое слова: библиотеки и информационные учреждения, услуги информационного общества, библиотеки, библиографии и информации, комплекс информационных ресурсов, иРБИС-64 автоматизированная библиотечно-информационной системы управления

Keywords: library and information institutions, information society, library-bibliography and information service, information resource Complex, iRBIS-64 automated library-information management system

“Kitabxanalar informasiya cəmiyyətinin ürəyidir.”
(YUNESKO-nun bəyanatından)

Bəşər tarixinə nəzər salarkən belə bir qanununauyğunluq aşkar olunur ki, hər bir əsr özünəməxsus inkişaf prosesi ilə, böyük elmi və mədəni əhəmiyyətə malik hadisələrlə xarakterizə olunur. Məsələn, dünya alimləri keçən əsrin ikinci yarısından başlayaraq XX əsr “atom əsri”, “elmi-texniki tərəqqi əsri”, “informasiya partlayışı əsri” adlandırmağa başladılar. XXI əsr isə “informasiya əsri” hesab olunur. Bunun əsas səbəbi informasiyanın cəmiyyətin əsas aparıcı qüvvələrindən birinə çevrilməsi, sənaye cəmiyyətindən informasiya cəmiyyətinə sürətlə keçidlə əlaqədar idi. İnformasiya cəmiyyəti bəşəriyyətin inkişafında yeni dövrün-informasiya erasının başlanğıcı, müasir dövr sivilizasiyasının yeni inkişaf mərhələsinin əsas əlamətlətindən biridir (4,s.227).

Bəs “**informasiyalaşdırılmış cəmiyyət**” hansı cəmiyyətə deyilir. “informasiyalaşdırılmış cəmiyyət” anlayışı ilk dəfə XX əsrin 60-cı illərinin sonu, 70-ci illərin əvvəllərində işlənib. Bu termini ilk dəfə Tokio Texnologiya İnstitutunun professoru Y.Xayaşin elmi dövriyyəyə daxil edərək

özünəməxsus xüsusiyyətlərini göstərmişdir:

- **İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət-yeni tipli cəmiyyətdir;** bu cəmiyyət özündən əvvəlki cəmiyyətlərdən öz texnologiyalarına görə (xüsusilə informasiya texnologiyalarına) görə fərqlənir. Bu cəmiyyət yeni qlobal sosial inqilabın nəticəsi olub, informasiya partlayışından dağan, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının birləşməsi nəticəsində formalaşan yeni tipli cəmiyyətdir

- **İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət-bilik cəmiyyətidir;** bu cəmiyyət hər bir insanın, hər bir cəmiyyətin bilik almasını təmin edir, onlara informasiya mənbələrindən maneəsiz istifadə etmək və təcrübə qazanmaq üçün şərait yaradır.

- **İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət – qlobal cəmiyyətdir;** dünyada böyük qloballaşma prosesi gedir. Bu proses hər şeydən əvvəl özünü informasiya sahəsində göstərir. Qlobal cəmiyyətdə informasiya mübadiləsinin nə vaxtı, nə məkanı, nə də siyasi sərhədləri vardır. Bu da cəmiyyətə və insanlara bəşəri sərvətlərdən bəhrələnmək imkanı verməklə, mədəniyyətlərin bir-birinə yaxınlaşdırılmasının təsir dairəsini genişləndirir, eyni zamanda hər bir cəmiyyətə başqa cəmiyyətlərdən faydalanmaqla yeniləşmək və təkmilləşmək imkanı verir (5,s.18).

Görkəmli rus alimi A.İ.Rakitov isə informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin aşağıdakı təxmini xarakteristikasını vermişdir:

- Hər bir insan, hər bir təşkilat üçün informasiyanın ümumaçıq olması;
- İnformasiyanın ümumaçıqlığının real təminatı. İlk növbədə texniki informasiyanın, informasiya texnologiyasının müasir səviyyəyə uyğun təşkili;
- İnformasiyanın istehsalı. Cəmiyyətin bütün sahələrində, müxtəlif istiqamətlər üçün həyat fəaliyyətini təmin etmək və inkişaf etdirmək üçün lazımi miqdarda informasiya istehsal etmək. Bu işin həyata keçirilməsi elmi əsaslara söykənməli, kompüter texnologiyasından geniş istifadə edilməlidir (2, s.118).

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin əsas göstəricilərindən biri də işləyən əhalinin 50 faizindən çoxunun informasiya xidmətindən istifadə edə bilməsi, müasir informasiya texnologiyasından baş çıxarmasıdır. Məhz buna görədir ki, müasir dövrdə informasiyalaşdırma və mediatirasiya (informasiyanı sürətlə vermək və qəbul etmək üçün tətbiq edilən inteqral sxemlər) prosesi qlobal xarakter almağa başlamışdır. Bu isə informasiyalaşdırılmış cəmiyyətə keçmək üçün cəmiyyət üzvlərinin aşağıdakı imkanlara malik olmasını zəruri edir:

- əhalinin savadlılıq və təhsil səviyyəsinin yüksək olması;
- bütün ailələrdə qlobal informasiya şəbəkəsi olan internetə qoşulmuş fərdi (şəxsi) kompüterlərin olması;
- informasiya şəbəkələrində fəaliyyətin yeni forması və növünün meydana çıxması;

- şəbəkədə iş və ticarət, şəbəkədə istirahət, şəbəkədə əyləncə və yaradıcılıq, şəbəkədə tərbiyə və təhsil, şəbəkədə tibb və s.;

- cəmiyyətin hər bir üzvünün yaşadığı yerdən asılı olmayaraq ölkədə və xaricdə mövcud olan bütün informasiya mənbələrindən, müəssisələrdən, mərkəzlərdən istifadə etmək imkanının olması;

- dünya internet sisteminə qoşulmaqla ən yeni informasiyanı əldə edə bilməsi imkanlarının olması;

- kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətinə, informasiya mənbələrinin açılmasına diqqət yetirilməsi, onlarla informasiya orqanları arasında əlaqələrin genişlənməsinə, integrasiyanın təmin edilməsinə diqqət yetirilməsi;

- milli layihələrdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində geniş təcrübə olması;

- ölkədə iqtisadi fəaliyyət və investisiyaların qoyuluşu üçün əlverişli şəraitin mövcud olması və s.

Beləliklə, bütün bu cəhətlər ümumiləşdirilərək müasir informasiologiyada informasiyalaşdırılmış cəmiyyətə belə tərif verilir: “İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət”-işçi qüvvəsinin əksər hissəsinin informasiyanın, onun yüksək keyfiyyət səviyyəsi olan biliyin istehsalı, emalı və reallaşdırılması ilə məşğul olan cəmiyyətdir (5, s.70). Bundan əlavə bir çox xarici kitabxanaşünas və informatik mütəxəssislər, o cümlədən görkəmli Azərbaycan alimləri prof. A.A.Xələfov, X.İ.İsmayılov və b. “informasiyalaşdırılmış cəmiyyət” anlayışı haqqında özlərinəməxsus qiymətli fikirlər söyləyərmiş və əsaslandırılmış elmi nəticələrə gəlmişlər.

Müstəqillik şəraitində dövlətimiz və xalqımız, alimlərimiz, ziyalılarımız, bütün qəbildən olan mütəxəssislərimiz qarşısında duran ən mühüm vəzifə müasir Azərbaycan cəmiyyətini informasiyalaşdırmaqdır. Bu məqsədlə Azərbaycan dövləti mütərəqqi addımlar atmış, müstəqil Azərbaycanda informasiyalaşdırılmış vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu prosesini sürətləndirmək üçün onun mükəmməl hüquqi bazasını formalaşdırmışdır. **“Kitabxana işi haqqında”, “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunları qəbul edilmiş, “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında”, “Azərbaycan Respublikasında Kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” prezidentin sərəncamları verilmişdir ki, bu da ölkəmizdə kitabxana-informasiya sahəsinin hərtərəfli inkişafına dövlət qayğısının bariz təzahürləridir (2,s.29).**

Xalqımızın ümummilli lideri, ulu öndər H.Ə. Əliyev hər zaman kitabxana işinə və onun inkişafına yüksək qiymət vermiş, kitabxanaları mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyi adlandırmışdır. Bu gün ulu öndərimizin

layiqli davamçısı, möhtərəm Prezidentimiz İ.H.Əliyevin ölkəmizdə bu sahənin inkişafı, müasirləşməsi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi, qabaqcıl təcrübədən səmərəli istifadə, elektron kataloq və elektron kitabxanaların təşkili və s. məsələlərdə bilavasitə diqqət və qayğısı nəticəsində əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə edilmiş, ölkəmizdə bir çox kitabxana-informasiya müəssisələrinin fəaliyyəti qabaqcıl dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılmışdır.

Cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasına yüksək qiymət verən Prezident İ.Əliyev informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına həsr edilmiş elmi konfranslardan birində belə deyir: **“Dünyada uğur qazanmış, inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə baxsaq görürük ki, o inkişafın, tərəqqinin əsas səbəbləri təbii ehtiyatlar deyil, məhz bilik, məhz savad, yeni texnologiyalardır-bunlar ölkəyə uğur gətirir, inkişaf, müasirlik gətirir.”**(2,s.12). Ölkə prezidenti həmçinin, cəmiyyətin informasiya təminatında kitabxanaların işinə və bu sahədə müasir texnologiyaların tətbiqinə yüksək qiymət verərək demişdir: **“Müasir Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya təminatının həyata keçirilməsində ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer mədəniyyətin bu sahəsində informasiya cəmiyyətinin tələblərinə müvafiq olaraq müasir texnologiyaların tətbiqini zəruri edir.”** Beləliklə, bu proses möhtərəm prezidentimizin bilavasitə rəhbərliyi altında uğurla davam etdirilməkdədir. (4,s.243).

Qeyd etmək lazımdır ki, artıq bütün dünyada, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyəti kommunikasiyaları sistemində kitabxanaların rolu o qədər artmışdır ki, kitabxanasız cəmiyyətin informasiya tələbatını ödəmək mümkün deyildir. Kitabxanalar cəmiyyətdə elm və mədəniyyətin inkişafında, təhsil və tərbiyənin yüksəldilməsində, həmçinin insanların informasiya təminatında mühüm sosial institut kimi yaxından iştirak etməklə ən çox istifadə olunan müəssisəyə çevrilmişdir.

Dünyanın ən qədim xalqlarından biri olan Azərbaycan xalqının əsrlər boyu zəngin kitab və kitabxana mədəniyyəti olmuşdur və bu mədəniyyətin ilk izləri b.e.ə. III minilliyin I yarısına-Azərbaycan ərazisində yaranan ilk dövlət olan qədim Aratta dövləti dövrünə gedib çıxır (4,s.61).

Həç şübhəsiz ki belə qədim və zəngin kitab və kitabxana mədəniyyətinə malik olan xalqımız və onun bu günkü müstəqil dövləti müasir kitabxana-informasiya müəssisələrini yeni dövrün tələbləri əsasında inkişaf etdirmək və hərtərəfli tərəqqisini təmin etmək üçün ən vacib və zəruri addımları atır, müasir texnika və texnologiyaların tətbiqi və ondan səmərəli istifadə üçün münbit şərait yaradır. Yəni, hazırki şəraitdə bütün dünya təcrübəsində olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da cəmiyyətin informasiyalaşdırılması prosesini yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün bu işə

ilk olaraq kitabxanalarından başlanılır.

Daha doğrusu, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin mahiyyəti və xüsusiyyətləri ilə ötrəri tanışlıq belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, bu cəmiyyət informasiyanın ən mühüm daşıyıcısı olan kitab və kitabxanalarsız keçinə bilməz. Kitabxana informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin əsas atributlarından biri, informasiya müəssisələrinin ən mühüm vasitəsidir. Kitabxanalar informasiyalaşdırılmış cəmiyyət üçün əsas müəssisə olduğu kimi müasir kitabxanalar da informasiya texnologiyaları olmadan keçinə bilməz. Müasir kitabxanaların yaranması, fəaliyyət göstərməsi, cəmiyyətdə kitabxanalara xas olan sosial funksiyaları yerinə yetirməsi, cəmiyyətin tərəqqi və inkişafının əsas vasitələrindən birinə çevrilməsi üçün onun özünün bütövlükdə informasiyalaşdırılması zəruridir. İnförmasiyalaşdırılmış cəmiyyətə keçid prosesində Azərbaycan kitabxanalarının əsas vəzifəsi öz nəzəri və təcrübi səviyyəsinin yüksəldilməsinin daim qayğısına qalmaq, müasir cəmiyyətin, kitabxana oxucularının ən böyük ehtiyac hiss etdiyi informasiya istehsalını genişləndirmək olmalıdır(4,s.239). Qeyd etməliyə ki, son zamanlar respublikamızda kitabxana-informasiya xidmətinə, cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasına həsr edilmiş elmi konfranslarda, seminarlarda, simpoziumlarda əsas məsələ kimi kitabxana-informasiya infrastrukturunun bizim yaşadığımız informasiya təcavüzü əsrində inkişaf prinsipləri gündəmə gəlmişdir. Respublikamızda kitabxana işinin strukturunda yeniliklər baş verməyə, islahatlar aparılmağa başlanmış, ilk növbədə kitabxanaların avtomatlaşdırılması, kitabxana işi fəaliyyətinin kompüterləşdirilməsi, kitabxana işinin komplektləşdirilməsindən başlayaraq kitabların və digər sənədlərin, elektron vasitələrin kitabxana qaydası ilə işlənməsi, kitabxana-uçot və hesabat işlərinin, həmçinin hüquqi və fiziki şəxslərə kitabxana-informasiya xidmətinin kompüterlədirilməsi prosesi geniş meydan almış, yeni iş üsulu və formaları, metodiki təminat problemi meydana gəlməyə başlamışdır. **Hazırda M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası, BDU-nun Elmi Kitabxanası, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin” Prezident Kitabxanası”, Parlament Kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Dövlət Uşaq Kitabxanası, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası, Xəzər Universitetinin Elmi Kitabxanası və s. kimi böyük milli, sahəvi, təhsil və xüsusi statuslu kitabxanalarda, eləcə də Mədəniyyət Nazirliyi tərkibindəki bir çox Şəhər və rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərində İKT-larının, Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemlərinin tətbiqi nəticəsində elektron kataloqların, elektron kitabxanaların yaradılaraq istifadəyə verilməsi və beləliklə də çoxsaylı və çoxməqsədli informasiya tələbatçılarının informasiya tələbatlarının onlayn təmin edilməsi mümkün olmuşdur (6,s 198).**

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında VTLS-VIRTUA, AMEA-nın MEK, BDU-nun Elmi Kitabxanası, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin “Prezident Kitabxanası”, Parlament Kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Dövlət Uşaq Kitabxanası, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası və bir çox digər təyinatlı kitabxanalarda Rusiya Ümumi Elmi-texniki Kitabxanasının (ГПНТБ) məhsulu olan və mükəmməl arxitektura və səmərəli tətbiqetmə imkanlarına malik olan “**İRBİS-64**” **AKİS-i** vasitəsilə kitabxana prosesləri kompüterləşdirilir, elektron kataloqlar və elektron kitabxanalar yaradılır və tələbatçılara avtomatlaşdırılmış lokal və şəbəkə kitabxana-bibliografiya və informasiya xidməti göstərilir. Bundan əlavə Xəzər Universitetinin Elmi Kitabxanasında “**Follet**”, Azərbaycan Diplomatik Akademiyasının Elmi Kitabxanasında “**Millenium**” kimi yüksək imkanlara malik və qabaqcıl dünya ölkələrində istifadə edilən AKİS-lərdən istifadə olunaraq informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə uyğun şəkildə kitabxana- informasiya prosesləri avtomatlaşdırılır. Qeyd etmək lazımdır ki, “Azərbaycan Respublikasında Kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”-na uyğun olaraq Respublikanın bütün kitabxana-informasiya müəssisələrinin müasir informasiya –kommunikasiya texnologiyaları ilə təchiz edilərək AKİS-lərdən istifadə etməklə əhaliyə səmərəli kitabxana-bibliografiya və informasiya xidmətinin təşkili prosesi sürətləndirilmişdir (1).

Ümumiyyətlə, müasir şəraitdə respublikamızda kitabxana-informasiya müəssisələrinin avtomatlaşdırılması və kompüterləşdirilməsi sahəsində görülən tədbirləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmağı məqsədmüvafiq hesab etmək olar:

1. Respublikanın kitabxana-informasiya müəssisələrində avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə proseslərini həyata keçirmək üçün müvafiq maddi-texniki şəraitin yaradılmasının təşkil edilməsi;
2. Bu proseslərin tətbiqi üçün lazım olan proqram və texniki təminat vasitələrinin alınması, kompüterlər, periferiyə qurğuları, mexanikləşdirmə vasitələri, elektrik avadanlıqları və digər zəruri elementlərlə təmin edilmə;
3. Elektron kataloq və elektron kitabxanaların təşkili üçün müvafiq beynəlxalq yazı formatları və AKİS-lərin təşkili;
4. Adları çəkilən nəzəri, texniki və texnoloji prosesləri həyata keçirmək üçün kadr hazırlığı (1).

Respublikamızda artıq kitabxanaların müasirləşdirilməsi və modernləşdirilməsi üçün müvafiq dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları özlərinin beynəlxalq əlaqələrini genişləndirir, beynəlxalq qrant layihələrində iştirak edir, və kitabxana-informasiya sahəsində ən nüfuzlu brynəlxalq təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq edirlər. Artıq bu sahədə kifayət qədər mütərəqqi addımlar

atılmış və təcrübə toplanmışdır. **Görkəmli kitabxanaşünas alim, prof.X.İ.İsmayılovun rəhbərliyi ilə 1999-cu ildəAzərbaycanda Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası (AKİİA) təsis edilmişdir.** Respublikamızın kitabxana işi və informasiya təminatı sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislərini və təşkilatlarını öz ətrafında birləşdirən bu təşkilatın nümayəndə heyəti ABŞ-da, Fransada, Belçikada, Norveçdə, Cənubi Koreyada, Litvada, Rusiyada, Gürcüstanda və s. Ölkələrdə keçirilən seminar və müşavirələrdə iştirak etmiş və kitabxana-informasiya prosesləri ilə bağlı dünyadakı ən son yeniliklərin, nəzəri-təcrübi məsələlərin öyrənilməsi və tətbiqi üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən tədbirlər həyata keçirmişdir. **AKİİA dünyada kitabxana işi sahəsində ən böyük beynəlxalq təşkilat olan İFLA-nın (İnternational Federation Library Assosiations; azərbaycanca Beynəlxalq Kitabxana Federasiyaları Assosiasiyası) İsrailin paytaxtı Yerusəlim şəhərində 2000-ci ilin avqustunda keçirilən 66-cı Baş konfransında daimi üzvlüyünə qəbul edilmişdir (3,s.122-123).** Bu mühüm hadisə Azərbaycanın kitabxana-informasiya ictimaiyyətini geniş beynəlxalq aləmə tanıtmışdır. Eləcə də, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası 1999-cu ildə Avrasiya Fondunun,və Açıq Cəmiyyət İnstitutunun İnformasiya Yardım Fondu və Təlim-Tədris mərkəzi İRTCL-ın maliyyələşdirdiyi layihə çərçivəsində qalib gələrək **ABŞ-ın VTLS Korporasiyasının** məxsusi kitabxanalar üçün işləyib hazırladığı və bütün dünyada məşhur olan **“Virtua” Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-informasiya İdarəetmə sistemini (AKİS-ni)** almışdır. Milli Kitabxana VTLS-VIRTUA proqramının bütün Avtomatlaşdırılmış İşçi Yerlərini (AİY) almışdır. Kitabxanada kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması hazırda da bu AKİS vasitəsi ilə həyata keçirilir. Milli Kitabxanada tətbiq olunan bu proqramın üstün cəhətlərindən biri də bibliografik yazıların **MARC-21 beynəlxalq maşınla oxunan yazı formatına** uyğun olaraq təqdim olunmasıdır ki, bunun da nəticəsində istənilən sayda və həcmdə bibliografik informasiyanın toplanması, mühafizəsi, istifadəsi və mübadiləsini təmin etmək mümkün olur. Bununla bağlı digər bir çox nümunələri də misal gətirmək olar (6,s.193).

Əlbəttə, yuxarıda adlarını çəkdiyimiz bütün bu proseslər böyük çox maliyyə vəsaitləri və gərgin əmək tələb etdiyindən hələ respublikanın bütün kitabxanalarında həyata keçirilə bilməsə də ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə davam etdirilir və bu istiqamətdə müvafiq təşkilatlar, dövlət orqanları tərəfindən genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Heç şübhəsiz ki, bu tədbirlər müvafiq sahə üzrə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi əsasında tənzimlənir və onların göstəriş və tövsiyələri rəhbər tutulur (2,s.65).

Müasir şəraitdə respublikamızda kitabxana-informasiya işi sahəsində qabaqcıl iş strategiyası ilə fərqlənən qurumlardan biri də **Azərbaycan Dillər Universitetinin İnformasiya Resurs Kompleksidir (İRK).** Kompleksin

yanması ideyası bir neçə il əvvəl Bakıda ABŞ-Azərbaycan Təhsil Mərkəzinin strukturuna daxil olan Amerika Mərkəzinin fəaliyyətindən başlamışdır (2003-cü il). Həmin vaxtdan etibarən Amerika Mərkəzinin öz işini uğurla həyata keçirməsi, ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyi ilə sıx əməkdaşlıq, bir çox sahələrdə ABŞ-ın informasiya mərkəzləri ilə aparılan uğurlu tərəfdaşlıq ölkənin təhsil ictimaiyyətinin, xüsusilə də Azərbaycan Dillər Universitetinin rəhbərliyinin diqqətini cəlb etmişdir. Belə ki, Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru, Milli Məclisin AŞPA-dakı daimi nümayəndə heyətinin başçısı, prof. Səməd Seyidovun təşəbbüsü və ABŞ səfirliyinin dəstəyi ilə Bakıdakı Amerika Mərkəzi 2007-ci il iyun ayının 22-də Azərbaycan Dillər Universitetinə köçürülmüşdür. Rəsmi açılışda respublikanın elm, təhsil xadimləri, nazirlər, Milli Məclisin üzvləri, ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri xanım Ənn Dersi və başqa rəsmi şəxslər iştirak etmiş və ABŞ Dövlət Departamentinin rəsmiləri canlı videobağlantı vasitəsi ilə öz təbriklərini çatdırmışlar. Həmçinin burada Azərbaycan Dillər Universiteti və ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyi arasında rəsmi Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır. Memoranduma ADU-nun rektoru prof.Səməd Seyidov və ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri xanım Ənn Dersi imza atmışlar (7).

Qısa müddət ərzində Amerika mərkəzinin Azərbaycan Dillər Universitetindəki fəaliyyəti daha da genişlənmiş və Azərbaycan Respublikası prezidentinin maliyyə dəstəyi ilə İnformasiya Resurs Kompleksinə çevrilmiş, 2008-ci ilin 5 dekabrında isə rəsmi açılışı olmuşdur. Açılışda Azərbaycan Respublikasının Təhsil Naziri M.Mərdanov, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Naziri Ə.Abbasov, Universitet rəhbərləri, elm, təhsil ictimaiyyətinin üzvləri, kitabxanaşünaslar, ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri, parlament nümayəndələri, müxtəlif xarici səfirliklərin nümayəndələri, ziyalılar iştirak etmişdir (7;8).

İRK-nın məqsədi:

- Azərbaycan Respublikası Ali Təhsil müəssələrinin Dünya təhsil məkanına inteqrasiyasına yardımçı olmaq, öz imkanları vasitəsi ilə Azərbaycan təhsil sisteminin Dünya standartlarına uyğun inkişafına xidmət etməkdir (7;8).

İRK-nın əsas strategiyası:

- Milli səviyyədə qlobal informasiya cəmiyyəti quruculuğuna yardımçı olan elm və mədəniyyətin informasiyalaşdırılması proseslərini himayə etmək və bu sahədə maarifləndirici yardım göstərmək.
- Elm, təhsil və mədəniyyətin informasiyalaşdırılması;
- Azərbaycanın gələcəyi üçün yüksək səviyyəli mütəxəsis kadrların yetişdirilməsinə kömək;
- Azərbaycan Ali Təhsil müəssisələrinin müəllim və tələbələrinin elmi tədqiqat işlərini himayə edən tədbirlərin (sahəvi videokonfranslar, seminarlar, təlimlər,

təqdimatlar və s.) həyata keçirilməsi;

- Azərbaycan elm,təhsil və mədəniyyətinin təbliği;
- Dünya elm, təhsil və mədəniyyət dəyərlərinin Azərbaycanda təbliği;
- Mədəniyyətlərarası dialoq;
- İnformasiya mədəniyyətinin inkişafı və fasiləsiz təhsil;
- İnformasiya cəmiyyəti quruculuğunun etik aspektləri;
- Beynəlxalq və regional əməkdaşlıq;
- Dövlət strukturları ilə əməkdaşlıq (7;8).

İRK adlarını çəkdiyimiz istiqamətlərdə öz işini müvəfəqiyyətlə həyata keçirmək üçün əhəmiyyətli təşəbbüslər göstərir. Belə ki, ADU-nun İnformasiya Resurs Kompleksi ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyi, respublikanın elm, təhsil, mədəniyyət müəssisələri, kitabxana-informasiya mərkəzləri və institutları ilə sistemli şəkildə səmərəli əməkdaşlıq edir. Xüsusilə, ölkəmizin kitabxana-informasiya müəssisələrinin dünya informasiya məkanına inteqrasiyasını, beynəlxalq tammətli elektron məlumat bazalarına çıxışını, İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini, xarici nüfuzlu informasiya müəssisələri ilə müvafiq problemlərin müzakirəsini canlı videobağlantıların təşkili vasitəsilə təmin edir və təkmilləşməsinə yardım göstərir. İnformasiya Resurs Kompleksinin strukturu 10 mərkəzdən ibarətdir:

1. Strateji İnkişaf Mərkəzi; 2. Amerika mərkəzi; 3. Britaniya Mərkəzi; 4. İnnovasiya Mərkəzi; 5. Media Mərkəzi; 6. Türkdilli Xalqların Folklor Mərkəzi; 7. Əcnəbi Xalqların Folklor Mərkəzi; 8. Elektron Resurs Mərkəzi; 9. Məlumat Sorğu mərkəzi; 10. İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları Mərkəzi.

Eyni zamanda İnformasiya Resurs Kompleksinin fəaliyyətində bir çox istiqamətlərdə aktualıq kəsb edən proqramların təşkili xüsusi yer tutur. Bura Mədəniyyətlərarası dialoq proqramı, Universitet Karyera Mərkəzlərinin inkişafı proqramı, Neft-Qaz və Enerji proqramı, Psixologiya proqramı, Tibbi məsləhətlər proqramı, Ekologiya proqramı, Kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafı proqramı, Bank İşləri proqramı, Amerikaşünaslıq proqramı, Xaricdə Təhsil proqramları, İngilis dilinin tədrisində innovasiyalar proqramı və s. Daxildir (8).

İRK-nın fəaliyyətində əsas yerlərdən birini də, informasiya tələbatçılarına səmərəli kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili tutur. Bu xidmətin əsas texniki və texnoloji üsulları Kompleksin strukturunda əhəmiyyətli yerlərdən birini tutan Elektron Resurs Mərkəzində yerinə yetirilir. Mərkəz özündə Elektron Kompleksləşdirmə, Elektron Kataloqlaşdırma və Elektron tam-mətli məlumat bazalarının yaradılması sektorlarını birləşdirir (8).

Hazırda İRK -nın ümumi resurs fondunu dünyanın 23 dilində olan 34.785 nüsxə müxtəlif növlü, tipli və formalı sənədlər (eləcə də, tammətli

elektron resurslar və elektron kitablar) təşkil edir. Fondun 9325 nüsxəsini depozitar fond, 10200 nüsxəsini (9300) adda kitablar, 200 nüsxəsini (170 adda) dövrü mətbuat nümunələri, 12675 nüsxəsini (11748 adda) ümumi tammətli elektron resurslar, 60 nüsxəsini isə (60 adda) elektron kitablar təşkil edir (6).

İRK –nın Statistik hesabatından məlumat (2008-2011-ci illər):

-İstifadəçilərin ümumi sayı: 105.600 nəfər (sırf kitabxana xidməti ilə bağlı);

- Gündəlik davamiyyət: 150 - 380 nəfər ;

- Sorğuların ödənilməsi(gündəlik): 211-237 sorğu (müxtəlif mövzulara əsasən);

- Elektron resurslardan istifadə: 5640 mənbə istifadə olunmuşdur.

Bunlar – elektron tammətli beynəlxalq elmi bazalar (EBSCO, JSTOR, BioOne, Oxford University Press, Cambridge University Press)-dir.

- İnternetdən istifadə: 506.968 (təhsillə bağlı müxtəlif maarifləndirici saytlara müraciət) (7;8).

İRK-da əsas kitabxana prosesləri inteqrasiya olunmuş Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sistemi olan **İRBİS-64/128 - AKİS-nin** təkmilləşdirilmiş versiyası vasitəsilə həyata keçirilir və istifadəçilərin ixtiyarına verilir (7).

İRBİS 64/128 AKİS-İ Rusiya Dövlət Ümumi Elmi Texniki kitabxanasının istehsalıdır və əsasən Rusiyada və MDB məkanında tətbiq olunur. Qeyri-məhdud sayda sənədlə qeyri-məhdud sayda istifadəçiyə avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya xidməti göstərməyə imkan verir.Qeyd etmək lazımdır ki, Kompleksə İRBİS -64/128 AKİS-nin 16 modulu (AİY) alınmışdır və hazırda kitabxana proseslərini avtomatlaşdırmaq üçün burada AKİS-in 9 əsas modulundan istifadə edilir.Bu modullar(AİY-ləri) aşağıdakılardır:

1. Komplektləşdirici; 2. Kataloqlaşdırıcı; 3. Oxucu; 4. Kitab verilişi; 5. İnzibatçı; 6. OPAC(vəb səhifəsi vasitəsi ilə); 7. Vəb İRBİS/128; 8. İnzibatçı-Tammətli verilənlər bazası; 9. Naviqator-Tammətli verilənlər bazası. Digər 7 yeni modulun isə tətbiqi yaxın gələcəkdə nəzərdə tutulur.(7). Həmçinin hər bir resurs növü fondunun təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, İRK-nın fondunda yerləşən hər bir resurs növünə xüsusi təhlükəsizlik nişanı vurulur və beləliklə çıxış qapısında təhlükəsizlik nişanını oxuyan aparat (xüsusi elektron qapı) vasitəsi ilə resursların təhlükəsizliyi təmin edilir.

Burada muasir kitabxana xidmətinin ən əlverişli üsullarından biri hesab olunan açıq rəf üsulu tətbiq olunur ki, bu da istifadəçilərin heç bir maneəyə rast gəlmədən, sərbəst şəkildə İRK-nın Resurs bazasından səmərəli istifadəsinə imkan verir. Burada informasiya xidməti müxtəlif mənbələr-İnformasiya Resurs Kompleksinin kitab fondundan, dövrü mətbuat və məlumat

fondundan, tammətənli elektron məlumat bazalarından (EBSCO, JSTOR, BioOne, Oxford University Press, Cambridge University Press), depozitar fondan, elektron məlumat-bibliografiya bazasından və s. həyata keçirilir.

Məlumat-sorğu Mərkəzinin fondu hər növ oxucu kontingenti üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu fondada müxtəlif elmi-köməkçi xarakterli ensiklopediyalar, almanaxlar, bələdçilər, müxtəlif dillərdə olan lüğətlər, ixtisas terminləri lüğətləri, bütün elm sahələrini əhatə edən müxtəlif dillərdə olan ədəbiyyatlar, xüsusi "Azərbaycan" bölməsi, "Hüquq" bölməsi, "Kitabxanaçılıq-informasiya sahəsinə dair dövrü materiallar bölməsi", "Dünya Bankı" bölməsi, "Britaniya ədəbiyyatı" bölməsi, "Ölkəşünaslıq" bölməsi, "Amerika ədəbiyyatı" bölməsi, "Neft-Qaz ədəbiyyatı" bölməsi, "Uşaq Ədəbiyyatı Kolleksiyası" bölməsi, "DVD kolleksiyası" bölməsi, müxtəlif beynəlxalq test proqramlarına (TOEFL, IELTS, CMAT, SAT) dair materiallar və s. açıq rəf üsulu ilə Melvil Düinin Onluq Təsnifat Sistemi ilə təsnifləşdirilərək istifadəçilərin ixtiyarına verilmişdir.

- **"Azərbaycan" bölməsində** ölkənin tarixinə, dilinə, ədəbiyyatına, mədəniyyət və incəsənətinə, folkloruna və s.;

- **"Amerika ədəbiyyatı" və "Britaniya ədəbiyyatı" bölmələrində** - ABŞ və Böyük Britaniyanın müxtəlif sahələrinə (ədəbiyyatına, İncəsənətinə, folkloruna və s.);

- **"Hüquq" bölməsində** daxili və beynəlxalq hüququn müxtəlif sahələrinə, beynəlxalq əməkdaşlığa və s.;

- "Dünya Bankı" bölməsində maliyyə-kredit, uçot-hesabat, Dünya Bankının ölkələrdəki fəaliyyət layihələri, Azərbaycandakı fəaliyyəti, maliyyə hesabatları və s.;

- **"Neft-Qaz ədəbiyyatı" bölməsində** isə geologiya, neft kimyası, neft-qaz istehsalı və emalı, enerji, geofizika, geologiya və s.;

- **"Uşaq ədəbiyyatı kolleksiyası"** bölməsində isə kiçik yaşlı uşaqlar və məktəblilər üçün müxtəlif dillərdə olan çox sayda bədii ədəbiyyat və xarici dillərin tədrisi və s. bağlı ədəbiyyatlar öz əksini tapmışdır. İRK-nın fondunu 23 dildə olan resurslar təşkil edir. Onların çox hissəsi əsasən ingilis, Azərbaycan, rus, polyak, fransız, ispan, fars, türk, qazax, türkmən və s. dillərdədir (7;8).

İRK-nın resurslarından istifadə etmək istəyən hər bir istifadəçi müvafiq formada qeydiyyatdan keçir, onlar üçün elektron kart açılır, fərdi şifrə verilir və istifadəçi kartı hazırlanır. Bu halda istifadəçinin bütün şəxsi məlumatları: soyadı, adı, ünvanı, ev və mobil telefon nömrələri, e-mail ünvanı təhsil aldığı yaxud işlədiyi yer və şəxsi şifrəsi onun üçün açılan elektron kartda öz əksini tapır. Beləliklə, istifadəçi İRK-nın informasiya resursunun geri qaytarılma vaxtını ləngidəndə, yararsız hala saldıqda və digər xoşa gəlməz hallar yarandıqda dərhal ona xəbərdarlıq edilir və müvafiq tədbir görülür. İRK-nın

daxili qaydalarına əsasən resursların evə verilmə müddəti 20 gündür. Xidmət ödənişsizdir. İRK-da üç minə yaxın orijinal, lisenziyalı DVD-kolleksiyası toplanmışdır. Kolleksiya dram, komediya, macəra, fantastik janrlarda, animasiyalı, tarixi şəxsiyyətlər və s. haqqında sənədli filmlər daxildir ki, bu da yeni, mütərəqqi əhəmiyyət kəsb edən və informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun şəkildə təşkil edilən kompleks kitabxana-informasiya xidmətinin mühüm formalarındandır (7).

İRK-nın Məlumat-Sorğu Mərkəzində istifadəçilərə daha operativ informasiya vermək, onların çap sənədləri vasitəsilə ödənilməsi mümkün olmayan sorğularını ödəmək üçün nüfuzlu beynəlxalq elektron tam mətnli məlumat bazalarından geniş istifadə olunur. Həmin məlumat bazalarında dünyanın ən qabacıl elm xadimlərinin elmi əsərlərini, məqalələrini əhəmiyyətli etibarlı mənbə kimi elektron variantda istifadə etmək mümkündür. Həmin elektron tammətnli məlumat bazalarına **EBSCO Host, JSTOR, BioOne, Oxford University Press, Cambridge University Press, Tompson Reyter Agentliyinin bazası** daxildir. Həmçinin, dünyanın başqa beynəlxalq nüfuzlu məlumat bazaları ilə də əməkdaşlıq qurmaq üçün İRK-nın rəhbərliyi danışıqlar aparır və yaxın müddətdə həmin bazalardan da İRK istifadə hüququnu əldə edəcəkdir.

EBSCO Host – İnternet və ya birbaşa əlaqə vasitəsi ilə əldə oluna bilən güclü onlayn elmi tammətnli istinad bazasıdır. 60 ildən artıqdır ki, elmi informasiya sahəsində fəaliyyət göstərir. EBSCO-nun bazası 7 min 500 adda olan elektron jurnal, qəzet və məqalələrə çıxışdır. Burada 200-dən artıq məlumat bazası toplanmışdır (tammətnli elmi jurnallar, qəzetlər və başqa məlumat bazaları). Əsas məlumat bazası ingilis dilindədir. Lakin başqa dillərdə də (rus, fransız, alman və digər) məlumatlar mövcuddur.

EBSCO Host-a daxil olan bazaların adları:

- Academic Search Premier (Akademik axtarış);
- Bisnes Source Premier (Biznes mənbə axtarışı)
- Regional Biznes News (Regional biznes xəbərləri);
- Medline (Tibb sahəsinə aid məlumat bazası);
- ERİC (Təhsil informasiya Resurs Mərkəsi);
- Master FILE Premier (xüsusi sahəvi kitabxanaların istifadəçiləri üçün);
- News paper Source (Qəzet resursları);
- GreenFILE (Yaşıl fayl) - ekologiyaya dair məlumat bazası;
- Clinical Pharmacology (kliniki farmakologiya);
- Health Source:Nursing/Academic edition (Sağlamlıq mənbəyi:Tibb bacısı\Elmi nəşrlər).

EBSCO-da kitabxana-informasiya mütəxəsisləri, ali və orta ixtisas kitabxanaçılıq məktəblərinin tələbələri, eləcə də bu sahə ilə maraqlanan digər

şəxslər üçün çox böyük elmi-nəzəri və təcrübi əhəmiyyətə malik olan Library and Information Science (Kitabxana-informasiya elmləri) bazası mövcuddur ki, bu da dünyada müvafiq sahə üzrə ən etibarlı və zəngin mənbələrdən hesab olunur. Digər adlarını çəkdiyimiz məlumat bazalarının da informasiya istifadəçiləri üçün çox böyük əhəmiyyəti vardır.

İnformasiya Resurs Kompleksinin **Elektron Resurs Mərkəzi** həmçinin Dövlət proqramına uyğun olaraq kitabxana-informasiya sahəsinin müasir vəziyyəti, İKT-dan istifadə, elektron kataloqlaşdırma, elektron kitabxana və s. mövzularda respublikanın iri elmi və sahəvi kitabxanalarının əməkdaşlarına vaxtaşırı təlim-treninglər də keçirir ki, bu da onun ümumi elmi və təcrübi əhəmiyyətini daha da artırır.

Bunlara nümunə olaraq, Elektron Resurs Mərkəzinin rəhbəri, peşəkar kitabxanaşünas-bibliograf C.Əliyevanın rəhbərliyi ilə ADU-nun Əsaslı Kitabxanasının əməkdaşlarına İRBİS-64 AKİS-nin Kataloqlaşdırıcı AİY haqqında (2009, yanvar-fevral), Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti kitabxanasının əməkdaşlarına İRBİS-64 AKİS-nin Kataloqlaşdırıcı AİY haqqında (2009, avqust), F.Köçərli adına RUK-nın əməkdaşlarına İRBİS-64 AKİS-nin Kataloqlaşdırıcı, Oxucu AİY-ləri haqqında (2009, oktyabr), ABŞ Səfirliyinin regionlardakı Amerika Mərkəzi koordinatorlarına İRBİS-64 AKİS-İ haqqında (2009, noyabr) keçirilən treninqləri; BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin təcrübəçi tələbələrinə (IV kurs, 1410-cu qrup) İRBİS -64 AKİS-nin bütün modulları haqqında (2010, aprel-may) keçirilən təcrübəni və ATU-nun, BSU-nun, ADA-nın, ADİU-nin, Dənizçilik Akademiyasının və s. Kitabxanalarının əməkdaşlarına müvafiq istiqamətdə keçirilən konsultasiyaları göstərmək olar (8). Həmçinin, İRK-nın Elektron Resurs mərkəzi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkil etdiyi “Elektron resursların idarə olunması” (2010, 13-17dekabr) adlı konfransda “ADU-nun İRK-nın informasiyalaşdırma sahəsindəki tədbirləri” adlı məruzə ilə çıxış etmişdir. (Məruzəçilər: ERM-nin rəhbəri C.Əliyeva və İRK-nın Avtomatlaşdırma üzrə direktor müavini M.İmamverdiyev) (7). Onu da qeyd etmək ki, BDU-nun rektoru və İRK-nın direktoru arasında imzalanmış 5 illik rəsmi müqaviləyə əsasən BDU-nun kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tələbələri İRK-da təcrübə keçirlər. Bu istiqamətdə eyni zamanda İRK-da xarici nüfuzlu kitabxana birlikləri, assosiasiyaları və konsorsiumları, kitabxanaçılıq-informasiya təhsili verən xarici müəssisələrlə (Universitetlərlə və kolleclərlə) də sıx əməkdaşlıq davam edir, onlarla müvafiq aspektdə müxtəlif mövzularda debatlar, canlı videokonfranslar keçirilir.

İRK AKİİA və AKİK-nin da üzvü kimi onların fəaliyyətində fəal iştirak edir, beynəlxalq tədbirlərdə, İFLA-nın konfranslarında Azərbaycanı layiqincə təmsil edir. Buna misal olaraq İRK-nın direktoru, AKİİA-nın beynəlxalq əlaqələr üzrə idarə heyətinin üzvü, AKİK-nin Əqli Mülkiyyət üzrə

ölkə koordinatoru olan Ş.Xudiyevanın, tanınmış kitabxanaşünas alim, BDU-nun kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekanı, AKİİA-nın prezidenti, prof. X.İ.İsmayılov və AKİİA-nın üzvü, BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının müəllimi, peşəkar bibliograf-alim Ə.Məmmədovla birlikdə 2001-ci ilin avqust ayında İFLA-nın ABŞ-ın Boston şəhərində keçirilən 67-ci konfransında iştirakını göstərmək olar.

Qeyd etdiyimiz kimi, İRK-da sistemli şəkildə dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya birlikləri və kitabxanaçılıq təhsili verən müəssisələrlə respublikanın kitabxana ictimaiyyəti və informasiya mütəxəssislərinin iştirakı ilə müvafiq aspektdə canlı videobağlantılar, debatlar keçirilir. Buna 2012-ci il 7 mart tarixində ABŞ-ın İndiana Universiteti kitabxanaçılıq-informasiya elmləri fakültəsinin professor-müəllim heyəti və tələbələrin, eyni ilə də Azərbaycan kitabxana cəmiyyətinin görkəmli nümayəndələri ilə keçirilən canlı videobağlantı-müzakirəni misal göstərmək olar. Tədbirdə görkəmli kitabxanaşünaslardan Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin banisi, BDU-nun kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, Əməkdar elm xadimi, BMT yanında Beynəlxalq İnfirmasıyalaşdırma akademiyasının akademiki, “Şöhrət ordenli” tarix elmləri doktoru, professor A.A.Xələfov, AMEA-nın MEK-nin direktoru, filologiya elmləri doktoru A.Əliyeva-Kəngərli, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktor müavini M.Hacıyeva, BDU-nun Elmi Kitabxanasının direktoru S.İbrahimova və digər tanınmış mütəxəssislər iştirak etmiş, amerikalı həmkarları ilə kitabxanaşünaslıq və informasiyanın müxtəlif istiqamətləri ilə bağlı müzakirələr aparılmış və maraqlı nəticələr əldə edilmişdir. Həmin videobağlantıda İRK-nın Avtomatlaşdırma üzrə direktor müavini, JFDP proqramının qalibi Müşviq İmamverdiyev Amerika tərəfindən çıxış etmişdir (7).

Ümumiyyətlə, İRK-nın Məlumat-Bibliografiya Aparatı gündəlik olaraq yenilənir. İstifadəçilər MBA-nın informasiya xidmətindən eyni zamanda uzaq məsafədən də yararlına bilirlər. Bunun üçün web səhifədə yerləşdirilən İnformasiya Resurs Kompleksinin “Elektron Resurslar” bölməsindən kartotekaya daxil olub axtarış apara bilər.

Göründüyü kimi, ilk dəfə b.e. əvvəl III minillikdə dünya sivilizasiyasının beşiyi olan qədim Şumerdə yaranan, 5 min ildir ki, bəşəriyyətin mədəni-mənəvi və intellektual potensialının inkişafına misilsiz xidmətlər göstərərək mövcud olduğu bütün dövrlərdə cəmiyyətin əsas informasiya mənbəyi, bəşəriyyətin yaratdığı bütün elmi-fəlsəfi, ədəbi-bədii və mədəni-mənəvi sərvətlərin toplayıcısı, mühafizəedicisi, ictimai istifadəsinin təşkilədicisi olan kitabxanalar elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisələri kimi ən qiymətli və əhəmiyyətli sosial müəssisələr olmuşdur.

Azərbaycan xalqı da əsrlər boyu zəngin kitab, kitabxana mədəniyyətinə malik olmuş, böyük alimlərimizin, yazıçılarımızın,

şairlərimizin, bütün elm, mədəniyyət, incəsənət, dövlət və siyasət xadimlərimizin yetişməsində, inkişafında, fəaliyyət göstərməsində və beləliklə, xalqımızın və millətimizin hərtərəfli inkişafı və tərəqqisində bu mədəniyyətin əvəzsiz və şəriksiz rolu, misilsiz xidmətləri olmuşdur.

Bu gün yaşadığımız müasir dövrdə də zəngin və qiymətli kitab fondlarına malik müxtəlif növlü, tipli və məqsədli kitabxanalarla zəngin olan Azərbaycan dövləti bu kitabxanaların daha da inkişaf etdirilməsi, İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə cavab verməsi, ən müasir texnika və texnologiyalarla təchiz edilməsi və qabaqcıl təcrübənin ən yeni metodları ilə fəaliyyət göstərərək cəmiyyət üzvlərinin informasiya tələbatının təmin edilməsi üçün əməli tədbirlər görərək münbit şərait yaratmışdır. Ona görə də ölkəmizin kitabxana-informasiya müəssisələri müasir şəraitdə dinamik inkişaf edərək Azərbaycanda cəmiyyətin informasiya təminatında və “informasiyalaşdırılmış cəmiyyət” quruculuğu prosesində başlıca vasitə rolunu oynayır və doğma vətənimizə, müstəqil respublikamıza, əziz və möhtərəm xalqımıza, elmimizə, təhsilimizə, mədəniyyətimizə xidmət ruhunda köklənərək milli mədəniyyətimizin təzahür forması kimi milli ideologiyamıza, azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyasına, onun təbliğinə istiqamətlənir və qloballaşan dünyada Azərbaycan elminin, təhsilinin, mədəniyyətinin təmsilçisi kimi fəaliyyət göstərirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında Kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi- nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.- 2008.- N 2 . – s.12.
2. İsmayılov X.İ. Kitabxana-İnformasiya texnologiyaları:(Dərs vəsaiti).-B.: Nurlar, 2009.-312 s.
3. Baxşəliyev Z.İ. Azərbaycanda Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası Beynəlxalq təşkilatın-İFLA-nın üzvüdür\ kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və metodik-təcrübi jurnal.- 2000.-N2.-s.122-126.
4. Xələfov A. A.Kitabxana və cəmiyyət:(monoqrafiya).-B.: ”Azərənşr”, 2011.-348s.
5. Kazimi P.F. İnformasiya mühəndisliyi:(monoqrafiya).-B.: BUN,2011.-235 s.
6. Rüstəmov Ə.M.Elektron kataloqlaşdırma metodologiyası:(monoqrafiya).-B.: UniPrint,2011.-276 s.
7. İnformasiya Resurs Kompleksi Elektron Resurs Mərkəzinin hesabat və təqdimatları
8. İnformasiya Resurs Kompleksinin 2008-2011-ci illərdə fəaliyyəti haqqında statistik hesabatı.

Д. МАГОМЕДЛИ

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИКТ В БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ
УЧРЕЖДЕНИЯХ В РЕСПУБЛИКЕ
(НА ПРИМЕРАХ РАБОТЫ ИНФОРМАЦИОННЫХ
РЕСУРСОВЫХ КОМПЛЕКСОВ АУЯ).**

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы основы направления, применение ИКТ в области библиотечно-информационной деятельности. А также, освещены проблемы информационного общества, библиотечно-библиографического обслуживания на основе опыта работы Информационных Ресурсовых Комплексов АУЯ

D.H. MAHAMMADLI

**THE PRESENT SITUATION OF APPLICATION OF INFORMATION
COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND SOME IMPROVMENT PROPLEMS
IN THE LIBRARY-INFORMATION INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC
(ON THE BASIS OF THE INFORMATION RESOURCE COMPLEX OF
THE AZERBAIJAN UNIVERSITY OF LANGUAGES)**

SUMMARY

In this article the present situation of application of information-communication technologies and the state care to this field, further requirements and future development perspectives were analyzed, the conception of information society, the problems of the role and place of the libraries in information society were touched, and especially taking the activity of Information Resource Complex of The Azerbaijan University of Languages differing with its original structure and advanced experience as an example, its foundation, development, organization principles of library-bibliography and information communication technologies, also the regional cooperation in this field and the main points of its activity as a base-training-experience centre were reflectid.

*Jurnal Azərbaycan Respublikası
Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 575 .27 mart 1997.*

Yığılmağa verilmişdir: 23.11.2011

Çapa imzalanmışdır: 24.12.2011

Kağız formatı 70x100 1/16

Fiziki ç.v. 11,5 ç.v

Sayı 300

Qiyməti müqavilə ilə.

Ünvan: AZ-1073/1.Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi 23

Bakı Universiteti Nəşriyyatı

Bakı Universiteti Nəşriyyatının mətbəəsi.